

Bojcs József

Az Igazságügyi Minisztérium
Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága

**MÓDSZERTANI
FÜZETEK**

1988 1

Belső használatra

MÓDSZERTANI FÜZETEK

AZ IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM
BÜNTETÉSVÉGREHAJTÁS
ORSZÁGOS PARANCSNOKSÁGA

Kézirat gyanánt

Szerkeszti:
a szerkesztőbizottság

Elnök:
Nagy Tibor bv. vezérőrnagy

Tagjai:
Fejes Imre bv. alezredes,
dr. Illovszky Vladimir bv. ezredes,
Kudor Zoltánné bv. őrnagy,
dr. Lőrincz József bv. alezredes
dr. Németh Gyula bv. őrnagy
Palotás Miklós bv. ezredes,
Vincze Tamás bv. ezredes

Szerkesztő: Bánki Erika

Szerkesztőség:
1054 Budapest V., Steindl Imre u. 8.

A fotókat készítette:
Doba Károly,
és Zimmermann Béla

88—301 Szikra Lapnyomda,
Budapest

Felelős vezető:
Csöndes Zoltán vezérigazgató

TARTALOM

-
- 1 DR. CSETNEKY LÁSZLÓ: **A pszichológiai ellenállás elméletéről**
-
- 7 **FÓRUM**
-
- 7 VARGA GÉZA: **A törzsfoglalkozásról röviden**
-
- 10 BERBEROVICS LÁSZLÓ—DR. LŐRINCZ JÓZSEF: **A főiskolai hallgatók jövőképe**
-
- 15 **TAPASZTALATCSERE**
-
- 15 BAJAI MÁRIA: **Egy biblioterápiás foglalkozásról**
-
- 20 MÁTHÉ ZOLTÁN: **Az intézetek tűzvédelmi feladatai**
-
- 24 MATIASOVICS MÁRIA—BECK GYÖNGYI: **A tőkéli gyógyító-nevelő csoport tevékenysége**
-
- 29 **TÁJÉKOZTATÓ**
-
- 29 DR. TÓTH KOVÁCS JÁNOS: **Az AIDS és a börtönök**
-
- 32 RUZSONYI PÉTER: **Tetováció a büntetvégrehajtásban**
-
- 40 **A BV. TÖRTÉNETÉBŐL**
-
- 42 DR. KABÓDI CSABA—DR. MEZEY BARNA: **Börtönügy Keleten (Az európai szocialista országokban, 1917-től napjainkig)**
-
- 55 **KÖNYVEKRŐL**
-
- 55 LUKÁCS TIBOR: **Szervezett dilemmák: a börtön: (Turbók Attila)**
-
- 58 VALKAI ZSUZSA: **Miért isznak a nők? (dr. Kövér Ágnes)**
-
- 61 **SZEMLE**
-
- 61 **Nemzetközi tapasztalatok**
-

A pszichológiai ellenállás elméletéről

Büntetésvégrehajtásunk erőteljesen fejlődik a nyolcvanas években. A kidolgozott koncepciók átfogják az intézeti nevelés hatásmechanizmusát, a munkáltatás rendszerét és nemsokára magát a szervezetest. A differenciálás, a személyiségközpontúság, az öntevékenység, a társadalomtól való elszigeteltség következményeinek csökkentése — mind olyan kérdések, amelyekkel egyre elmélyültebben foglalkoznak a szakemberek. Tudományos kutatások veszik célba a nevelhetőség, az intézeti személyiségformálás kérdéseit, s egyre gyakrabban olvashatunk e folyóiratban is módszertani leírásokat.

A büntetésvégrehajtási intézeti nevelés hatékonysága kérdésében világosra nincs egyetértés. Nálunk alapvető jogszabályok mondják ki a személyiségformálás feladatát, mint a szabadságvesztés időtartama alatt a bv. intézet által kifejlesztett hatások eredőjét. Ez a társadalom és az egyén érdekeit egyaránt figyelembe vevő megoldás természetesen módon következik humanista elveinkből. Társadalmunk nem mond le a törvénysértést elkövetett személyekről, hanem sajátos eszközzel, ún. büntetésvégrehajtási neveléssel igyekszik őket jobb útra téríteni.

Sajnos, e szép cél a gyakorlatban igen nehezen kivitelezhető. Az okok között találhatjuk a bv. belső ellentmondásait, a hiányos tárgyi és személyi feltételeket, az elméleti és módszertani felkészültség hézagait, a társadalom visszafogadó és utógondozó gyakorlatának gyengeségeit. Egy olyan elmélethez szeretnék e tanulmányban néhány gondolatot fűzni, amely pszichológiai nézőpontból adalékot nyújthat az intézetekben folyó személyiségformálás hatékonyságához.

*

Az elméletet Jack Brehm amerikai pszichológus alkotta meg és nevezte el reaktancia-elméletnek, mely magyarul leginkább a pszichológiai ellenállás kifejezéssel adható vissza. Talán az a legcélszerűbb, ha egy mindennapi élethelyzetben vizsgáljuk meg, hogyan lép fel és érvényesül ez a pszichológiai ellenállás. Kérem, képzeljék el egy ifjú férj helyzetét, aki normális esetben szombat délutánonként focizni szokott a barátaival, esetleg tévét néz, vagy a kocsiját szereli. Fontos tényező, hogy a férj e három dolog közül *szabadon választhat*. Ám egy szombat reggel a feleség kijelenti, hogy aznap délután a férjnek el *kell* mennie focizni. Az asszony ugyanis meghívta néhány barátját egy kis traccspartira.

A férj szabadságát többféle veszély fenyegeti: nem nézhet tévét, nem ápolhatja a kocsiját, s végül muszáj fociznia. Mit várhatunk ebben az esetben a férjtől? Brehm szerint a férj tiltakozni fog, kijelenti, hogy fontos műsor lesz a tévében, amit feltétlenül meg akar nézni, vagy halaszthatatlanul el kell végeznie a kocsin a tervezett szerelést, esetleg azt állítja, hogy megrándult a bokája, illetőleg mindjárt esni fog. Szabadságának fenyegetettsége kivált belőle egy izgalmi reakciót, fellép nála az ún. reaktancia.

E feltételezett helyzetben *nem* egyszerűen csak *frusztrációról* van szó, vagyis arról, hogy az egyént megakadályozzuk az általa kívánt cél elérésében. A férj *szeret* focizni, és feltehetőleg szándékában is állt aznap játszani. De amikor a felesége bejelentette, hogy muszáj fociznia, valamilyen belső ellenállás az egyébként kívánt viselkedést taszítóvá tette számára.

Erről az érdekes állapotról Brehm A pszichológiai reakancia elmélete című, 1966-ban megjelent művében a következőket írja: „Ésszerű feltételeznem, hogy ha egy személy magatartási szabadságát csökkentik, vagy csökkentéssel fenyegetik, akkor motiváltan izgatott lesz. Ez az izgatottság valószínűleg a szabadság bármely további elvesztése ellen, illetve arra irányul, hogy újra létrehozza az elvesztett vagy fenyegetett szabadságot. Mivel ez a feltételezett motivációs állapot a lehetőségként létező cselekvés korlátozására, illetve az ezzel való fenyegetettségre adott válasz, és koncepcionálisan ellenerőnek tekinthető, pszichológiai ellenállásnak fogjuk nevezni.”

Robert Wicklund, Brehm munkatársa és követője 1974-ben úgy írja le ezt a sajátos ellenállást a Szabadság és reakancia című művében, mint egy motivált állapotot, melynek az a funkciója, hogy fenntartsa a személyes szabadság biztonságát. Minden olyan erőnek ellene hat, amely korlátozza a szabadságot. Minél inkább érzi valaki, hogy bizonyos irányba befolyásolják, annál több reakancia fogja őt az *ellenkező irányba* mozgatni.

Visszatérve példánkhoz: a férj mindenféle érvet, legyen az akár ésszerűtlen is (pl. megrándult a bokája) felhasznál arra, hogy szabadnak érzett választási lehetőségét megőrizze. A feleség olyan irányba befolyásolja, hogy menjen el hazulról, emiatt felértékelődik az otthonmaradás lehetősége. Hogy ez mennyire belső, nem tudatos izgalmi állapot következménye, abból is látható, hogy a férj nem gondolja végig logikusan a helyzetet. Pedig ha ezt megtenné, rájönne, hogy bizonyára rosszul érezné magát a trécselő asszonyok körében otthon. Ez az izgalmi többlet érzelmi síkon fejt ki hatását, független a gondolkodás mechanizmusaitól.

Mielőtt tovább elemeznénk a pszichológiai ellenállás mibenlétét, tisztáznunk kell, hogy mit ért az elmélet a szabadság fogalmán? Elsősorban a magatartás szabadságát, azt a lehetőséget, hogy az ember maga dönthesse el, mit cselekszik. Bár az egyének gyakran hajtanak végre bizonyos cselekvéseket anélkül, hogy a miértnek pontosan tudatában lennének, vagy mert másként nem tehetnek, a szabadnak érzett döntés rendkívül fontos számukra. Brehm tételként szögezi le: „... az emberek általában úgy érzik, hogy viszonylag szabadon tanúsíthatnak különböző magatartásokat és saját döntésük szerint választhatnak a lehetőségek között. ... Függetlenül attól, hogy az embernek valóban van-e szabadsága, hiheti és szinte biztos, hogy hinni is fogja, hogy van.”

Ahhoz tehát, hogy a pszichikai ellenállás állapota előálljon, az egyénnek birtokolnia kell az adott viselkedési formák közötti szabad választás lehetőségét. Fgyelemre méltó Wicklund véleménye: „Ha valaki előtt számos lehetőség áll, de nincs ereje ahhoz, hogy közülük a saját számára néhányat kihasználjon, a szabadság koncepciója lényegtelennek válik, az illető nem szabad”. Úgy tűnik, a szabadság mértéke, a szabad választások köre egyénenként és életkoronként is eltérő.

Ha nevezhetem így, a *szabadságfok* függ az egyén fejlődésmenetétől, képességeitől (fejlettebb személyiségnél ez magasabb lesz), de függ a környezet ellenőrzésének szigorától, illetve a szociális helyzettől (a hatalmi pozíciótól, a társadalmi státustól) is. Viszonylag alacsony a szabadságfok kisgyermekkorban és öregkorban, de alacsony a betegekénél, sérülteknél is. Mesterséges környezetekben (pl. kórházakban, katonaságnál, börtönben) szintúgy igen csekély.

Ahogy növekszik a gyermek, fejlődik az egyén, egyre inkább *meg kell tanulnia kezelni a pszichológiai ellenállás energiáját*. Az életben lépten-nyomon korlá-

tokba ütközünk, melyek csökkentik szabad viselkedési módjaink körét. A folytonosan termelődő izgalmi állapot energiáját az egyén fokozatosan megtanulja a szociálisan elfogadott viselkedések kivitelezésére felhasználni, és így új elemekkel bővíteni szabadságfokát. Amikor az egyén a társas közeg által elfogadott és pozitívan értékelt viselkedéskészletét kialakítja, önmagát szocializálja.

Pszichológiai ellenállás ezek után már eme reális, a személy érvényesülését biztosító — szabad választásnak érzett — cselekvések fenyegetésekor vagy korlátozásokor lép fel. Minél fontosabb az egyén számára a korlátozott cselekvés, annál nagyobb lesz az ellenállás, vagyis a viselkedés helyreállítására ösztönző belső feszültség. Nagyon leegyszerűsítve: minden embernél kialakul a cselekvések bizonyos köre, melyek kivitelezéséről legalábbis azt érzi és azt hiszi, szabadon dönthet. Ha e tetteiben megakadályozzák, előáll a reaktancia állapota.

Wicklund nyomán a pszichológiai ellenállás hatásait röviden a következőkben foglalhatjuk össze: 1. Motiváció keletkezik a fenyegetett vagy felfüggesztett szabad viselkedés közvetlen visszaállítására. 2. Ha ez nem lehetséges, a felfüggesztett viselkedés fontossága megnő, az attitűdöket, a lelki beállítódást a külső hatás irányával ellenkező irányba nyomja a pszichikai reaktancia. 3. Előállhat a szabadság közvetett visszaállítása valamilyen pótcselekvéssel, mely szélsősége-sebb (pl. veszélyesebb vagy tiltottabb) a felfüggesztett eredetnél, és így lényegében tartalmazza az elvesztett viselkedési szabadság helyreállítását. 4. Végül agresszív támadás érheti a szabadság elvesztésének forrását.

Láttuk tehát, hogy a pszichológiai ellenállás elmélete milyen tételeket állít fel és milyen hatásokkal számol. Egyébként a szerzők az elméleti feltevéseket több kísérletben ellenőrizték és hitelesítették, igaz, elsősorban gyermekkorú kísérleti alanyokkal. Brehm a szabadság személyes elvesztésének esetei között csak megemlíti, de nem fejt ki azokat a — számunkra elsőrendűen fontos — tipikus kapcsolatokat, amelyekben egy személy vagy egy szervezet (tényleges hatalom birtokában) fizikailag vagy egyéb büntetéssel kényszeríti az egyént valamilyen magatartási szabadságának feladására. Ilyen a szülő—gyermek, a munkaadó—alkalmazotti, vagy az ör—fogoly kapcsolat.

Kézenfekvőnek látszik, hogy a pszichológiai ellenállás elmélete felhasználható a büntetésvégrehajtástól elvárt személyiségformáló hatás kérdésének vizsgálatakor. A bebörtönözöttség állapota, a szabad viselkedésválasztás drasztikus korlátozása, a fizikai kényszerítés minden valószínűség szerint nagy pszichológiai ellenállást vált ki. A fellépő reaktanciának, mint pszichés ellenerőnek a mértéke várhatóan eltérő lesz, alapvetően a bezárt egyén előzetes szabadságfoka határozza meg.

Egy szakképzetlen, lakással nem rendelkező, elvált, többszörös visszaeső bebörtönölt kisebb mértékű pszichikai ellenállás várható — intézeti körülmények között — mint egy jó családi és szociális háttérrel bíró első büntényes csalótól. De a pszichikai reaktancia energiája nem marad meg tartósan egy adott szinten, hanem viszonylag rövid időn belül csökken, illetve átvált más lelki mechanizmusra, pl. táplálhatja a konformista alkalmazkodást.

Jelenleg nem vállalkozhatunk arra, hogy részletekbe menően áttekintsük a rendkívül differenciáltan és bonyolultan végbemenő hatások változatait. A korábbiakban érintett fő effektusok mentén azonban megvizsgálhatjuk azt, hogy a szabadságvesztésre ítéltéknél általában és nagy vonalakban mit eredményezhet a pszichikai ellenállás fellépése. Ha motiváció támad a szabadság közvetlen visszaállítására, ez a körülmények miatt nem teljesíthető. Bár előfordulnak szokési kísérletek, sokkal jellemzőbb, hogy e motívum más módon vezeti le energiáját, pl. attitűdváltoztatással.

Ha bekövetkezik az attitűdök tartalmi eltolódása, akkor egyfelől erősödhet azok antiszociális tartalma, másfelől beállhat a viselkedés kényszerű konformizálódása. Az attitűdök olyan érzelmekkel átszőtt előzetes beállítódások, amelyeken keresztül értékeljük a külvilágot. Általános szerepük az alkalmazkodás elősegítése, de helytelen irányba is vezethetik az egyént. Ismert jelenség például az előítélet, mely negatív attitűd, mert anélkül irányítja cselekvésünket, hogy meggyőződésünk beállítódásunk igazáról, hasznáról, helyességéről. Gondoljunk a cigányokkal kapcsolatos általánosító, összemosó előítéletekre.

Wicklund szerint valahányszor valaki úgy találja, hogy egy másik ember megpróbálja befolyásolni, igyekszik megvédeni attitűdjét. Vagyis a külső befolyásolás céljával ellenkező eredményre vezet. A dologtalan, csavargó életmóddal kapcsolatos attitűdök gyengítésére szánt pedagógiai ráhatások éppenséggel erősíthetik a hozzájuk való ragaszkodást. Ez a mechanizmus látszólag értelmetlen, ám az egyénnek mégis szüksége van rá, mert csak így győzheti meg saját magát arról, hogy szabadságát, függetlenségét nem veszítette el végérvényesen.

Börtönhelyzetben jelentős külső befolyásolás alá kerülnek a központi fontosságú viselkedések — például a mozgás, az étkezés, az alvás, a munkavégzés, a kommunikációs lehetőségek —, valamint a rájuk vonatkozó attitűdök. Így az erős külső kényszerítés miatt a viselkedés látszólagosan konformizálódni fog, de közben az attitűdök antiszociális irányba eltolódnak. Ismert jelensége ez az ún. totális intézeteknek. Feltehetően ugyanez történik a közvetettebb befolyásolás alá kerülő normákkal, perspektívákkal, erkölccsel kapcsolatos attitűdök esetében is.

Szeretném egy kitalált példán megvilágítani az attitűdváltozás jelenségét. Tegyük fel, hogy X. elítélt munkavégzésre vonatkozó véleménye a szabadságvesztés megkezdésekor a következő: „Szeretem az olyan munkát, ahol kihasználhatom a kezűgyességemet. Szeretem a változatos, érdekes feladatokat, ahol az anyagot meg kell munkálni, új értelmet adni vele a fémnek, fának. Szeretek esztorgálni, faragni, mintázni. Szeretem, ha a teljesítményemet összehasonlítják másokéval. Igénylem az elismerést, az jobb munkavégzésre serkent.”

X. elítélt bekerül egy mezőgazdasági brigádba, ahol szőlőt kapálnak, kötöznek, ültetnek, aratnak, stb. Tevékenységét brigádszinten értékelik. Munkaköre megválasztásába nem szólhat bele. Fél év múlva, miközben számos eszmefuttatást hall a munka társadalmi szerepéről, embernemesítő hatásáról, egy feltételezett mérésnél az alábbiakat mondaná: „Alig várom, hogy abbahagyhassam ezt a kapálást. Ha egyszer szabadulok, beállok egy maszekhoz, ahol látszik: mit tudok. Ráhajtok a pénzre, nem érdekel a dicséret, meg az efféle dolgok. Elment a kedvem mindentől.”

Persze, ez csak játék, kitalálás. A valóság nem produkál ilyen látványos változásokat. Az attitűdöket mérő módszerek igen bonyolultak, többnyire bizonyos állításokat több fokú skálán minősítenek és a pontszámok változásai jelzik az attitűdök eltolódását. Ne felejtjük el, hogy a beállítódások zöme nem tudatosul, ritkán öntik őket szavakba, így nehezen mérhetők. Vannak olyan kutatók (pl. Davis és Jones 1960, Brock és Buss 1962), akik azt állítják, hogy csak önként vállalt feladathelyzetekben következik be attitűdváltozás. Úgy vélik, hogy az utasítások, a külső ellenőrzés mellett végzett akciók nem eredményeznek sem pozitív, sem negatív változást a struktúrában, mert a személyiség ezeket elhárítja magától.

A pszichológiai ellenállás elmélete mást állít, azt, hogy külső befolyásolásra az attitűdök pontosan az ellenkező irányba mozdulnak el. Arra azonban, hogy ez az elmozdulás milyen mértékű és milyen tartós, az elmélet egyelőre nem tud választ adni. Brehm szerint az ellenállás viszonylag rövid ideig fennálló energia. Anélkül, hogy az attitűdváltozás jelenségének fent leírt sajátosságából messzeme-

nő következtetést vonnánk le, a pszichológiai ellenállás elmélete felhívja a figyelmet a külső befolyásolás negatívumaira, a kényszer jellegű nevelőhatások viszásságaira. Ezek ugyanis pótcselekvésekben csapódhatnak le, veszélyes, tiltott viselkedéseket vonhatnak maguk után, mert az egyén érezni akarja, hogy megmaradt döntési szabadsága.

Ilyen reakciók kivitelezésére viszonylag kevés lehetőség adódik a bv. intézetekben, főként a formális hivatalos életben, ahol bármely tiltott viselkedés komoly büntetést vonhat maga után. Ennek ellenére nem ritkák a verekedések, a szexuális agressziók, a tiltott tárgyak csempészése stb. A pótcselekvések igazi tere az ún. informális élet, a rejtőző, illegális érdekszövetségek által leplezett „bennlakó-világ”, ahol az antiszociális tartalmú cselekvések — a szabad élethez viszonyítva kisebb terjedelemben és sajátos torzulással, de az elítéltek életét nagymértékben befolyásolva — lefutnak. Persze e pótcselekvések mögött nem kizárólag a pszichológiai ellenállás energiájának motivációs ereje húzódik, de feltehetően az is hat.

A reaktancia-elmélet végül agressziót jósol a szabadság elvesztésének forrása ellen, mely gyakran személytelen vagy különböző szervek képviselői által megtestesített, illetve börtönhelyzetben a közvetlen felügyeletre és a tárgyi környezetre vetített. A bv. felügyelet tagjaival szemben igen ritka a nyílt agresszió, bár időnként előfordul. Általánosabb az ún. áttolt agresszió, amely a fogvatartott szabadulása után újabb bűncselekmény elkövetésében nyilvánul meg.

*

Újólág szeretném hangsúlyozni, hogy a pszichológiai ellenállás hosszabb időn keresztül nem marad fenn. Ezért a felsorolt hatások megjelenése önmagában nem alapozható a pszichológiai ellenállás energiájára. Ha fizikailag lehetetlen egy adott magatartás kivitelezése, akkor az egyénnek ezt *tudomásul kell vennie*, még akkor is, ha előzőleg az lehetséges volt a számára. Elvileg tehát előfordulhat, hogy az egyén feladja a hitét, miszerint szabadon cselekedhet. Arra, hogy az ellenállással ilyenkor mi történik, a reaktancia-elmélet nem ad pontos választ. Csak utal rá, hogy valószínűleg az egyén ilyenkor hoz egy belső döntést, és *feladja* a szabadságát. Eme elhatározása ellentétes a pszichológiai ellenállás energiájának irányával, tehát disszonanciát vált ki az egyénből, amit az úgy old fel, hogy meggyőzi magát, soha nem is rendelkezett az elvesztett szabadsággal. Vagyis egyes esetekben ez a mechanizmus elvezethet a szabadság elutasításához is.

A viselkedés síkján a szabadság elutasítása szoros párhuzamba állítható Erving Goffman 1961-ben publikált alkalmazkodási taktikái közül az ún. meghonosulás taktikával, amikor az egyén otthonául fogadja el a börtönkörnyezetet, és igyekszik benne minél kényelmesebben elhelyezkedni. Főleg a többszörös visszaesőknél tapasztalhatjuk ezt a jelenséget, sokuk valóban jól is érzi magát a börtönben. A pszichológiai ellenállás egy másik hatása, a szélsőséges pótcselekvések produkálása ugyanakkor a hajlíthatatlan szembeszegülésnek nevezett taktikával párosítható, amikor az egyén tiltott cselekvésekkel védi attitűdjeit.

Az alkalmazkodási taktikák, illetve a pszichológiai ellenállás elmélete így egymást erősítő teoretikus alapként felhasználhatók a szabadságvesztés ideje alatt az elítéltek viselkedésének tanulmányozásánál. Mindkettő ráirányítja a figyelmünket a zárt büntetőintézetben folyó nevelőmunka elméleti buktatóira. Ugyanakkor határozottan alkalmasak arra, hogy megtámogassák azokat a koncepciókat, amelyek a differenciálást, az egyéniesítést, a megfelelő munkalehetőségek biztosítását, az elítéltek önállóságának fokozását, akaraterejének növelését, a támogató környezet kialakítását tartják fontosnak.

A pszichológiai ellenállás elmélete alapján kisebb-nagyobb pszichés ellenező törvényszerűen hatni kezd a szabadságától megfosztott elítéltekben, de annak időtartama és mértéke az intézet belső életterének és miliőjének helyes kialakításával, a személyiséget felnőttként kezelő módszerekkel (pl. szocioterápiával, az öntevékeny szervezetek hatáskörének növelésével) jelentősen csökkenthető.

Dr. Csetneky László

Felhasznált irodalom

Jack W. Brehm: A Theory of Psychological Reactance. Academic Press, New York. 1966.

Brock, T.C. and Buss, A.H.: Dissonance, aggression and evaluation of pain. J. abnorm. soc. Psychol., 6. 1962.

Davis, K. and Jones, E.E.: Changes in interpersonal perception as a means of reducing cognitive dissonance. J. abnorm. soc. Psychol., 61. 1960.

Goffman, E.: A totális intézetek karakterisztikáiról: a rabok világa. A felügyelet és a rabok kapcsolata. In: Cressey, D. (ed.), The Prison. Studies in Institutional Organization and Change. University of California, Los Angeles, Holt, Rinehart and Winston, New York. 1961.

Robert A. Wicklund: Freedom and Reactance. John Wiley and Sons, New York—Toronto—London—Sidney. 1974.

HELYREIGAZÍTÁS

A Módszertani füzetek 1987/4-es számában dr. Kiss Éva tanulmányának címe megtéveszthet egy-két olvasót, hisz nem maga a családjogi törvény, csupán annak néhány rendelkezése új.

A cikk **harmadik** oldalának **második** bekezdésében a bírósági fősztály többes számban szerepel, noha köztudott, hogy az Igazságügyi Minisztériumban csak egy ilyen fősztály működik. (A szerk.)

| A törzsfoglalkozásról — röviden

Az intézetekben folyó katonai-karhatalmi kiképzés egyik alapvető célja a személyi állomány sokoldalú felkészítése — a büntetésvégrehajtás rendjét súlyosan sértő vagy veszélyeztető rendkívüli események megelőzésére, megszakítására. Az állományt erre a speciális feladatra többnyire a katonai kiképzés szervezeti formáinak keretében, az ott alkalmazott módszerekkel készítjük fel.

A büntetésvégrehajtási intézetekben a katonai kiképzés szervezeti formáinak tekinthetjük: a személyi állomány helyileg szervezett éves szakmai és katonai továbbképzését; az alaki és karhatalmi foglalkozással egybekötött lövészeteket; a törzsfoglalkozásokat; a riadó, illetve harcászultsági gyakorlatokat. Ezen oktatási és kiképzési formákon belül kell megtalálni és alkalmazni azokat a módszereket, melyek leginkább biztosítják a bevezetőben megfogalmazott kiképzési cél megvalósítását.

Ebben a cikkben a törzsfoglalkozással mint kiképzési formával, és az ezen belül alkalmazható — általában legcélszerűbbnek tartott — kiképzési módszerekkel akarok foglalkozni, kívánom őket röviden felsorolni. A katonai terminológiában nem törzsfoglalkozásról, hanem törzsvezetési gyakorlatról vagy egyszerűen törzsgyakorlatról beszélnek. Ezek az elnevezések elsősorban a katonai kiképzés egyik alapvető eljárására, a gyakorlásra, illetve gyakoroltásra utalnak.

A büntetésvégrehajtásnál szerintem a törzsfoglalkozás kifejezés is helytálló, mert az előbbieknél tágabb értelmezést és több oktatási módszer alkalmazását teszi lehetővé. A törzsfoglalkozás eszerint lehet: hagyományos, szóbeli módszerekkel levezetett tantermi foglalkozás vagy a parancsnoki törzs tagjainak egy meghatározott helyen végrehajtott gyakorlata. Azt, hogy melyik módszert alkalmazzuk, mindig a foglalkozás témája és a kiképzés célja határozza meg.

A verbális módszereket akkor alkalmazzuk, ha a foglalkozás résztvevőivel pl. egy új együttműködési tervet ismertetünk meg, vagy bemutatjuk a karhatalmi harceljárásokat, illetve a tűzoltósággal közösen megvitatjuk a tűzriadó feladatait, stb. Ezek a hagyományosnak nevezett szóbeli módszerek elsősorban arra jók, hogy új ismeretekhez jussanak a hallgatók. A foglalkozáson résztvevők akkor ütköznek nehézségekbe, ha a tudnivalókat a gyakorlatban kell alkalmazniuk.

Ezért a foglalkozás résztvevőiben ki kell alakítani a gyakorlati adaptáció képességét, hogy a különböző feladatokat bármilyen helyzetben meg tudják oldani. E cél a parancsnoki törzs gyakoroltatásával valósítható meg a legjobban. A számukra szervezett foglalkozásokon elsősorban aktivizáló módszerekhez, ezen belül is az ún. helyzetmódszerhez célszerű folyamodni. Ennek lényege, hogy a foglalkozás résztvevőivel megismertetünk egy több vagy kevésbé bonyolult szituációt, közöljük a megoldáshoz szükséges információkat, és ezt követően az oktatók mérlegelik, elemzik a problémát, és kidolgozzák a megoldás javaslatát.

A helyzetmódszer alkalmazása tehát megteremti a feltételeket ahhoz, hogy a korábban szerzett elméleti ismeretek alapján kialakuljon a résztvevőkben a teendők ellátásának gyakorlati készsége. A magam részéről azt tartom a legcélsze-

rűbbnek, ha egy téma feldolgozása során felhasználjuk a hagyományos módszereket (pl. az előadást, a magyarázatot, a szemléltetést, a vitát, stb.), és ezt követően állítjuk az oktatókat különböző — a foglalkozás tárgyával összefüggő — elméleti és gyakorlati problémahelyzetbe. Ezzel rávehetjük a törzs tagjait, hogy aktívan részt vegyenek a kiképzésben: az ismeretek elsajátításában és a feladatok eredményes megoldásában.

Az elmúlt két évben a intézetek többségében ellenőriztük a törzsfoglalkozások megtartását, és sok esetben azt tapasztaltuk, hogy a foglalkozások vezetői az oktatás, illetve a kiképzés legegyszerűbb formáját választották, azaz csak előadták az anyagot, és nem éltek se a szemléltetés, se a gyakorlatias hatékony módszerével. Az oktatók szerepe arra korlátozódott, hogy figyelték az előadót. A tanításnak ez a formája a kiképzéssel szemben támasztott korszerű követelményeknek semmiképpen sem felel meg, és hosszú távon abszolút elfogadhatatlan.

Az általam javasolt komplex jellegű törzsfoglalkozás levezetése a foglalkozások vezetőit jóval alaposabb felkészülésre kényszeríti, mert ki kell dolgozniuk egy a témával szorosan összefüggő kiselőadást, valamint néhány problémahelyzetet. Ebből a két írásos anyagból — kiegészítve természetesen a szokásos formai elemekkel (mint pl. a foglalkozás tárgya, ideje, helye, stb.) — áll össze egy jó foglalkozás terve.

Ahhoz, hogy a foglalkozás vezetőjének legyen ideje felkészülni, célszerű, ha az intézet parancsnoka már az éves munkatervben meghatározza a törzsfoglalkozások idejét, az oktatásra kerülő ismeretek körét, a foglalkozások célját és ezek figyelembevételével kijelöli a levezetésére legalkalmasabb személyt. A foglalkozás vezetőjét mindenképp a parancsnoki törzsből kell kiválasztani, mert aki vezeti a foglalkozást, az egyben példát mutathat felkészültségével, megnyerheti a résztvevők bizalmát, és ezzel növelheti vezetői tekintélyét.

A foglalkozás vezetője lehetőleg kerülje a szóbeli módszerek túlzott alkalmazását, mert ennek csak ott van jelentősége, ahol a tények megismertetése mellett fel kell tárnai az intézkedések közötti összefüggéseket, az ok-okozati viszonyokat.

Az előadást logikusan, a helyi riadótervből, harckészültségi okmányokból adódó feladatok tanulmányozása után kell felépíteni, és célszerű kihasználni a különböző szemléletű eszközök (pl. írásvetítők, tablók, stb.) didaktikai hatását. A foglalkozáson résztvevők számára általában már nem ismeretlen a téma, ezért a módszer alkalmazása ne tartson tovább 20-25 percnél. Mihamarább térjünk át a már korábban említett aktivizáló helyzetmódszere.

Ahhoz, hogy a szituációs módszerrel levezetett foglalkozás elérje célját, a foglalkozás vezetőjének figyelembe kell vennie a következőket, nevezetesen:

1) a problémahelyzet kiválasztása meg kell hogy feleljen a foglalkozás tárgyának és céljának (pl. a riadó és karhatalmi feladatok oktatásánál be lehet állítani szökést, túszfogást, zendülést; a harckészültségi feladatok ismertetése során pedig bármilyen magasabb harckészültségi fokozatra való átállásból származó részfeladatot, vagy az intézet kitelepítését, stb.)

2) a probléma megoldásához elegendő információt kell a hallgatók rendelkezésére bocsátani (pl. tudatni kell velük a bevonható erők létszámát, összetételét, az eszközök mennyiségét, a rendkívüli esemény helyét, az elítéltek, illetve az ellenség helyzetét, és ha szükséges, akkor meg kell határozni az évszakot, napszakot és az időjárást). A foglalkozás vezetője még a felkészülés során vázolja fel az általa helyesnek tartott megoldást.

A foglalkozás levezetésekor ismertetni kell a szituációt, vagy ki kell osztani az ezt feltáró írásos anyagot, mely magába foglalhatja a szükséges vázlatokat és a térképeket. Természetesen időt kell hagyni az anyagok és információk tanulmányozására, az elhatározások kidolgozására. A probléma megoldását a résztvevők

önként vagy az oktató kijelölése alapján ismertetik. Nem árt, ha már a foglalkozás elején eldönti az előadó, hogy kiket fog felszólítani, és ezt a foglalkozási tervben is rögzíti. Ha egy megoldás van, akkor kiegészítést kér, ha több megoldás van, akkor vitát szervez. Am a helyes megoldás, megoldások elemzése semmiképp sem maradhat el.

A résztvevők felkészültségétől függően alkalmazhatjuk a rendkívüli esemény fokozatos megoldásának módszerét. Ez esetben nem közöljük rögtön a feladat megfejtéséhez szükséges összes információt, hanem több mozzanatra bontjuk. Így hitelesebbé tesszük a példát, közelítjük a valós helyzethez.

A résztvevők számának függvényében gyakoroltatható a problémamegoldó módszer csoportban is, ha ki tudunk alakítani legalább három-négy emberből álló csoportot, csoportokat. (Ha a csoporton belül különböző szerepeket is kiosztunk, akkor módszerünket már funkcionálisnak is nevezhetjük.) A résztvevők dolgozhatnak ugyanazon a problémán, de kaphatnak szakterületükbe vágó részfeladatokat is. E metódus a foglalkozás vezetőjétől szinte teljes körű felkészülést igényel.

Mivel a törzsfoglalkozások célja általában a karhatalmi, a riadó- és harckészültségi feladatok megismertetése, valamint a parancsnokok irányító tevékenységének gyakoroltatása, a foglalkozásokon felmerült megoldásoknak egyezniük kell a riadó- és harckészültségi okmányokban meghatározott feladatokkal. A résztvevőktől és a csoportok vezetőitől meg kell követelni, hogy a helyzetmegoldásokra hozott elhatározásaikat jelentésszerűen fogalmazzák meg.

Ha a feladat megköveteli, akkor a helyzet beállítását, a probléma megoldását, a rendkívüli eseményeket, illetőleg azok körülményeit, és a kiadott intézkedéseket rögzíteni kell az eseménynaplóban. Sőt, néha célszerű a feladatot — egyezményes jelek alkalmazásával — munkatérképen, avagy munkavázlaton is kidolgozni.

A törzsfoglalkozások végén röviden értékelni kell az állomány tevékenységét, a résztvevők aktivitását-passzivitását, fel kell hívni a figyelmet az ismeretbéli hiányosságokra, és ennek alapján meg kell határozni — ha lehet, személyre szólóan — az önképzés témáját. Az általam javasoltak nem ölelik fel az oktatási módszerek teljes körét, de alkalmazásuk nélkül nehezen valósíthatók meg a képzés céljai.

Varga Géza

| A főiskolai hallgatók jövőképe

1987 szeptemberében a Rendőrtiszti Főiskola nappali tagozatára járó bv. szakos hallgatóinkat egy játékosan komoly vizsgálódásba vontuk be: megkérdeztük tőlük, hogyan képzelik el 25 év múlva a magyar büntetésvégrehajtást. A negyedszázados terminus kijelölése mellett — némi töprengés után — azért döntötünk, mert tanulóink előtt nyugállományba vonulásukig átlagosan 25 év szakmai életút áll. A túlságosan távoli időpont képzelőerejüket az irreális fantasztikum világába röpitette volna, rövidebb időszak kijelölése pedig azért nem tűnt célszerűnek, mert így gondolataik a már kidolgozott fejlesztési koncepciókhoz igazodtak volna.

Az elkészítendő dolgozatoknak sem a műfaját, sem a szerkezetét nem határoztuk meg, mindössze egy eszmei vázat ajánlottunk. Ebben a bűnözés, a büntetési rendszer előrelátható módosulásának, a szabadságelvonással járó büntetések tartalmi kérdéseinek (a jogi helyzet, a nevelés, őrzés, munkáltatás, az ellátás stb. problémáinak) és a büntetésvégrehajtás várható társadalmi helyzetének elemzésére ösztönöztünk. A közel ötven hallgató írásos munkájában nézetek, ötletek, gondolatok tarka sokasága villant fel. Am ezek mögött kitapinthatókká váltak fiataljaink szakmai értékrendjének fő vonásai, gondolkodásuk jellemzői.

A nézetek mérhetőbbé tétele érdekében a dolgozatokban visszatérő gondolatok csomópontok alapján kérdőívet dolgoztunk ki, s ezt hallgatóinkkal utólag kitöltöttük. A dolgozatokban foglaltak, valamint a kérdőíveken szereplő válaszok alapján hallgatóink szakmai jövőképéről az alábbiak derültek ki.

A bűnözés terjedelmének alakulásáról

A válaszok többsége borúlátó. A bűnözés 25 év múlva a megkérdezettek háromnegyede szerint nagyobb méretű, egynegyede szerint kisebb mérvű lesz. A ki-jejtések még ennél is reménytelenebb képet mutatnak. Többen társadalmi-gazdasági okokra vezetik vissza álláspontjukat. A bűnözés gyarapodását — írják néhányan — mintegy megelőlegezik a tervezett gazdasági erőfeszítések, amelyek következményeként nőnek a vagyoni, ezzel a társadalmi különbségek, a munkaerő-tartalék felszabadulásával pedig fokozódik a migráció, és elkerülhetetlen lesz az élősdiség.

Egyesek úgy tartják, hogy jóformán évtizedek óta nem sikerült a bűnözői utánpótlást kitermelő iskolázatlan réteg társadalmi felemelését elvégeznünk, sőt e csoport szélesedése várható. Például a cigányság népességen belüli arányának emelkedése csak akkor nem gyarapítja a bűnözést, ha szocializálódásuk folyamata felgyorsul — nemcsak Hodászon. A család, az iskola és általában az értékek válsága még jó ideig veszélyeztetett gyermekeket fog termelni, akik egész életútjukon keresztül viselik starthelyzetbéli hátrányukat. Mások újabb, bűnözést kiváltó tényezőkre hívják fel a figyelmet. Ilyennek tekintik a felderítetlen bűncselekmények növekvő számát, hisz ez az elkövetőket vakmerőbbé teheti, vagy a jellegzetesen nyugati típusú bűnözés (a kábítószer-kereskedelem, a szervezett világ) várható beköszöntét.

A büntetési rendszer jövőjéről alkotott szegényes kép azzal magyarázható, hogy csupán a végzős hallgatók csoportja rendelkezik megfelelő elméleti előképzettséggel, az alsóbb évfolyamok ezután fognak megismerkedni a büntetések és intézkedések elméleti és jogdogmatikai kérdéseivel. Ezért diákjaink nézetei közel állnak a társadalmi felfogáshoz. A halálbüntetést illetően pl. a megkérdezettek 80%-a annak fenntartására, 20%-a pedig eltörlésére voksolt. A többség a bűnözés növekedése mellett érvelt, és büntetés általános visszatartó hatását emelte ki.

Erőteljesen megoszlottak a vélemények a szabadságelvonással járó büntetések, illetve intézkedések alkalmazása kérdésében. A megkérdezettek fele úgy véli, a jövőben gyakrabban fognak e jogkövetkezménnyel élni. A válaszolók 32%-a szerint ritkábban, 18%-a szerint pedig a jelenlegi szinten. A bűnözés erőteljes növekedését prognosztizálók többsége elkerülhetetlennek tartja a mainál szigorúbb büntetőjogi fellépést, míg mások ugyanezen jelenség ellenszerét nem a büntetések súlyosságának fokozásában, hanem azok differenciáltabb alkalmazásában vélik felfedezni.

Arra a kérdésre, hogy miképp fog módosulni a büntetések és intézkedések alkalmazásának aránya, hallgatóink 53%-a az intézkedések, 38%-a a büntetések számának emelkedését jósolja meg. 9%-uk szerint viszont minden marad a régi-ben.

Az intézkedések előtérbe kerülését hipotetizálók többsége kifejti, hogy az intézkedés perspektivikusabb, mert végrehajtása jobban igazodik a tettes személyiségéhez, alkalmasabb a — növekvő számú, de társadalmilag jelentős veszélyt nem képviselő — tulajdon elleni bűncselekményeket elkövetők reszocializálásához. Akik a büntetések arányának növekedését feltételezik, azok szerint nem csupán a vagyon elleni, de az erőszakos bűnelkövetések száma is emelkedni fog. Ezzel az elkövetői csoporttal szemben pedig más eszköz aligha vezet célra, mint a szabadságvesztés-büntetés. Többeknél már itt előbukkan az aggodalom leendő intézeteink korlátozott befogadóképessége miatt. Ez néhány hallgatónkat arra indította, hogy gondolkodjon a szabadságelvonást felváltó, de azért a szabadságot korlátozó jogkövetkezmények bevezetése felől. A bátortalan ötletekből csupán a házi őrizet és a hétfégi szabadságvesztés gondolatáig futotta.

A szabadságvesztés végrehajtásának jövőjéről

Előre látható volt, hogy a legérdekesebb futurológiai megállapítások arról a területről származnak majd, amelyről a leggazdagabb, legváltozatosabb hallgatóink személyes élményanyaga. Ez pedig a szabadságvesztés végrehajtásának szférája. Kérdéseink a végrehajtás feladatára, rendjére, az elítéltek jogi helyzetére vonatkoztak, a nevelés, az őrzés, a munkáltatás, valamint a fogvatartottak ellátásának problémáit feszegették.

Várható-e hangsúlyeltolódás a végrehajtás feladatában? — kérdeztük először. A válaszok döntő többsége, mintegy 80%-a a végrehajtás feladatát az elítéltek személyiségformálásában jelölte meg, 11%-a a társadalomtól való elszigetelés növekvő szerepét, 9%-a pedig a megtorlás irányába való elmozdulást prognosztizálta. Nevelőmunkánk szempontjából sem közömbös e válaszok természete. Hallgatónk szemléletéről, szakmai irányultságáról beszédesen vall, hogy miként foglal állást ebben az alapkérdésben. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során a elítélt személyiségének kedvező irányú változtatására kell-e törekedni, vagy a büntetésvégrehajtás fejlődésének útját a fogvatartottak társadalomtól való elszí-

getelésének technikai tökéletesítésében látja-e, vagy netán a megtorlás eszméjének újraélesztésével óhajt a középkorba visszamenetelni.

A megkérdézett hallgatók zöme helyes választ ad. Kifejtik, hogy a jövőben a modern társadalmak — az emberrel foglalkozó tudományok eredményeinek felhasználásával — az együttélés szabályait megszegők „morális gyógyítására”, szocializálására, illetve reszocializálására törekednek. Nincs más, korszerű alternatíva. A bűnelkövetők ideiglenes kikapcsolása a társadalomból félmegoldás, a primitív bosszú pedig egyértelműen zsákutca.

A második kérdés már gyakorlatiasabb volt, a *szabadságvesztés végrehajtásának rendjére* vonatkozott. A megkérdézettek többsége szerint a rezsim a jövőben differenciáltabb lesz, néhányan enyhébb, illetve szigorúbb végrehajtási rendet jövendölnek. A hallgatók zöme úgy véli, hogy az elítéltek osztályozásának, csoportosításának kritériumait a jövő negyedszázad tudományos fejlődése fogja megalapozottabbá tenni. A fogvatartottak személyiségét, nevelési prognózisát figyelembe vevő speciális csoportok száma nő majd, s így jelentős előrelépés várható az egyéniesítettebb végrehajtás útján. E speciális csoportok olyan végrehajtási rendben fognak működni, amelynek már milióje is elősegíti a reszocializációt.

Arra a kérdésre, hogy *miképp alakul az elítéltek jogi helyzete a jövőben*, a hallgatók ötletszegény válaszokat adnak. Feltehetően e tartózkodás a probléma elméleti vonatkozásainak bonyolultságából ered. Megoszlottak a vélemények abban a kérdésben is, hogy az elítéltek jogi helyzete közelíteni fog-e a szabad állampolgárokéhoz, vagy sem. A hallgatók fele igennel válaszolt, a másik fele szerint a mai helyzet állandósulni fog. Néhányan azt jósolták, hogy az elítéltek jogai a jövőben szűkülni fognak.

Hallgatóink egy része az elítéltek kapcsolattartási jogát érintő kérdésre az alábbiakat mondta: lesznek intézetek, ahol „vendégszobákat” fognak létesíteni. Itt a jó magaviseletű elítéltek fogadhatják házastársukat vagy élettársukat, „egyengethetik ferde hajlamaikat”. Többen az ágyasbeszélő intézményét úgy emlegetik, mint a jutalmazás új, hatékony, bevezetendő eszközét.

A vizsgálatban résztvevők véleménye megegyezik abban, hogy *az elítéltek nevelésének eszköz- és módszertára* a jövőben robbanásszerűen gazdagodni fog. Ennek két fő okát említik: az emberrel foglalkozó tudományok várható felélénkülését és területünkre való adaptálását, valamint a fejlett technika széles körű térhódítását a nevelőmunkában. A többség úgy véli, hogy a következő negyedszázad büntetésvégrehajtásában bekövetkező változások alkalmasak lesznek a közvélemény átalakítására is: a kulcsos smasszer jelképe helyébe a pszichológus-pedagógus lép majd.

Szinte kizárólag optimista feltételezésekkel találkoztunk, amikor a nevelés személyi állományának javulása került szóba. A hallgatók szerint a testület jelenlegi összetétele a felsőfokú végzettségűek arányának növekedése irányába mozdul majd el, a testülethez való felvétel minimális követelménye az érettségi lesz, és ami a nevelők-elítéltek arányát illeti, egy nevelőre körülbelül 30 fogvatartott esik majd.

Meglepő, hogy milyen erőteljesen foglalkoztatja hallgatóinkat a nevelő adminisztratív feladatainak alakulása. A vélemények szélsőségesen megoszlanak: egyesek szerint e teendők csökkenni, mások szerint nőni fognak, vagy a jelenlegi szinten maradnak. Többen a nevelőmunka e terheinek mérséklése érdekében mozgósítanak a technikát. Mások ugyanezt az elítéltek személyiségformálása érdekében vetnék be. Így pl. a fogvatartott befogadásakor számítógépbe táplálnák személyisége ismert, illetve bonyolult tesztrendszerrel felszínre hozott jellemzőit, s a gép határozná meg a nevelőmunka optimális programját.

A technika segítene az elítéltek szellemi zártságának oldásában is: a zárt lán-

cú tévéhálózat kiépítésén túlmenően az elítéltek könyveken kívül majd kikölcshözhetnek videokazettákat is. A bátrabbak feltételezik, hogy eljön az idő, amikor a fogvatartottak bármikor kapcsolatot teremthetnek felügyelőjükkal, nevelőjükkal, pszichológusukkal, sőt hozzátartozóikkal videotelefonon keresztül is. A nevelés módszertanának gazdagodását csaknem valamennyi résztvevő az elítéltek öntevékenységének átgondolt szélesítése irányába képzei el.

A megkérdezettek egyetértenek abban, hogy a *munkáltatásnak a jövőben* is központi szerepe lesz az elítéltek személyiségformálásában. Több kifejtés hangvétele pesszimista, mert mindenki tudja, hogy e terület szervesen kötődik a népgazdaság mindenkori állapotához. A hallgatók nagy része úgy gondolja, a külső munkáltatás szerepe nőni fog. Indokként kétféle magyarázat merül fel: az elítélt-munkaerő átcsoportosítása az épp munkaerőhiánnyal küszködő területek felé egyszerűbb, gyorsabb, ugyanakkor a külső munkahely kedvezőbben szolgálja a társadalomba való visszavezetés feladatát, mint a bv. intézeten belüli — úgy mond — mesterséges környezet.

Többen a munkáltatás nevelő jellegének fokozódását várják a jövőtől. Vannak, akik a kreatív, élményt nyújtó munkaformák kibővítésével, vannak, akik a munkaterápia kiterjesztésével, a foglalkoztatás pedagógiaileg megtervezett és végrehajtott formáival, megint mások az öntevékenység elemeinek bátrabb alkalmazásával — tennék ezt. Arra a kérdésre, hogy az elítéltek munkájának díjazása közeledik-e majd a szabad munkavállalókéhoz, a társaság fele igennel, illetve nemmel válaszolt, néhányan a különbség növekedését tétélezték. Az anyagi ösztönzők szerepét illetően nagyobb volt a nézetek azonossága. Egyesek szerint a távoli jövőben az elítéltek pihenőideje és munkával töltött ideje egyaránt szolgálati időnek fog számítani a munkaviszony szempontjából.

Talán a *biztonsági terület jövőképe* a legmerészebb. Ez nem lehet véletlen, hiszen a megkérdezettek úgy vélik, e területen ugrásszerűen nőni fog a technika szerepe, ez pedig szinte utópisztikus meglepetéseket tartogat számukra. Csaknem valamennyi dolgozatban előbukkan a videotechnika, az elektronika, a komputerés lézertechnika, az automatizáció stb. kifejezés. A jövő őrszobája az elképzelések szerint egy űrközpont vezérlőterméhez hasonlít, ahová az intézet minden zugából gyors kép-, illetve hanginformáció érkezik. Így a biztonsági erők területi kihelyezése feleslegessé lesz, a rendkívüli esemény megelőzése érdekében vagy bekövetkezte esetén a készenléti riadócsoport működésbe tud lépni. Természetesen a büntetésvégrehajtás a biztonsági erők kivonásával nem válik személytelené, feladataikat a nevelők, pszichológusok és népes asszisztenciájuk veszi át.

Nyomasztó gondjaink az *elítéltek elhelyezését és ellátását* illetően a *jövőképekben* megoldódnak. A hallgatóknak csupán egy kis része gondolja azt, hogy a következő negyedszázadban nem építünk intézeteket, többségük azt gondolja, hogy építünk, de nem eleget. Az elhelyezés minőségibb volta — hallgatóink szerint — nem a börtön vonzerejét fogja növelni, hanem a szakmai kultúra tartalma fejlődését készíti elő. Körülbelül öt fogvatartott lesz egy lakóhelyiségben. Maguk vásárolta praktikus — csoportjukra jellemző, megkülönböztető színű — formaruhát hordanak majd.

A táplálkozás korszerűbbé, az étkezés kulturáltabbá válik. Az intézetek munkaerő-feleslegükkel maguk termelik meg az ellátáshoz szükséges termékmennyiség egy részét. A személyes szükségletre fordítható összegek fokozatok szerinti differenciálása meg fog szünni. Az egészségügyi, higiéniai feltételek javulásával párhuzamosan, az elítéltek megtérítik egészségügyi ellátásuk költségeit is. A szabadságvesztés végrehajtása témakörének mintegy lezárásaként megkérdeztük, vajon 25 év múlva a végrehajtás hatékonysága jobb lesz-e a mainál? A hallgatók 67%-a igennel, 33%-a nemmel válaszolt.

A fiatalok jövőképében a büntetésvégrehajtás tevékenységének társadalmi megítélése, presztízse kedvezőbb lesz. Úgy ítélik meg, hogy a mai előnytelen, de-honestáló értékelés oka, hogy — többnyire felesleges óvatosságból — nem kerültek nyilvánosságra a közelmúlt építő erőfeszítései. A hallgatók 80%-a bízik abban, hogy a büntetésvégrehajtásnál folyó munka a személyi állomány általános és szakmai kulturáltságának emelkedésével előbb-utóbb nagyobb nyilvánosságot fog kapni. Különösen akkor, ha a társadalmi közérzet javításának szükséglete előtérbe helyezi azokat a foglalkozásokat, amelyeknek tárgya az ember.

A pedagógiai munka jobb anyagi és erkölcsi elismerése ösztönözné, de konstruktív módon ki is válogatná e pályára jelentkezők közül a legjobbakat. Mindenesetre a hallgatók 70%-a reméli a testület erkölcsi, 80%-a pedig anyagi megbecsülésének javulását.

Végül a fiatalok véleményét formáltak arról is, kap-e a büntetésvégrehajtás a jövőben külső segítséget tevékenységéhez. A diákok zöme nagyobb társadalmi, illetőleg tudományos támogatásra számít.

E tudományos elmélyültséget és sokoldalúságot nélkülöző vizsgálat természetesen nem alkalmas maradandó általánosítások levonására, de arra igen, hogy képet kapjunk fiataljaink beállítottságáról. A felmérés három információhoz juttatott minket. Először is, kiderült: hallgatóinknak van elképzelése szakmájuk jövőjéről. Másodszor, hogy e kép — aggodalmaink ellenére — alapjában véve derűlátó. Harmadszor, hogy a jövőbe vetített vágyak és félelmek felelősségteljes jelenképre engednek következtetni.

A nevelő-oktató munkának a felsőoktatás szintjén arra is vállalkoznia kell, hogy a képzésben részt vevőket megtanítsa időben, térben is gondolkodni. Ez utóbbit elősegíthetik egyre gyarapodó külföldi összehasonlító ismereteink, az előbbit pedig a szakma múltjának fokról fokra történő feldolgozása és közzététele. A múlt feltárása és — bármilyen paradox is — a képzetekben, vágyakban, reményekben kifejeződő jövő megidézése hozzájárulhat a jelen jobb megértéséhez.

Hallgatóink nem gondolnak gyakran a szakma jövőjére. Ám e vizsgálat sokakat ráébresztett arra a felismerésre, hogy egyéni sorsuk alakulását jelentősen befolyásolhatja a büntetésvégrehajtás jövője, és viszont — egyéni törekvéseik összessége alakítóan hat a szakma távlataira.

Berberovics László—dr. Lőrincz József

| Egy biblioterápiás foglalkozásról

Szándékunk* olyan módszer kidolgozása volt, amelyet az elítéltekkel foglalkozó nevelők hasznosan alkalmazhatnának biblioterápiás tevékenységükben. Néhány, az iskolai végzettséget, a tájékozottságot, a kulturáltságot tekintve különböző szintű és különböző összetételű — férfiak, nők, fiatalok — csoporttal való foglalkozás után gyűjtöttük volna össze azokat a komponenseket, melyek a módszer sikerét szavatolhatták volna. Eddig egy ilyen foglalkozás realizálódott — így természetesen semmiféle szintézis nem jöhetett létre. De a foglalkozáson nyert tapasztalatok, s maga a foglalkozás menete érdemes lehet a figyelemre és a továbbgondolásra.

Alapkoncepciónkban mindvégig szem előtt tartottuk a nevelők tapasztalatait — hiszen senki sem ismeri úgy az adott populációt, mint ők —, megfigyeléseiket már az irodalmi anyag kiválasztásában is felhasználhatják. Minden csoport — előélete, rezsimbeli tapasztalatai stb. alapján — más és más problémára lehet érzékeny, különböző irodalmi mű hathat rá felrázóan. Sőt a nevelő szubjektív ízlésétől se lehet eltekinteni, mert akinek basszus hangja van, azt felesleges szopránban énekelteni. Ha a megfelelő novella, netán regény kiválasztása megtörtént, eldönthető, hogy az elítéltek maguk olvassák-e el, vagy a foglalkozáson, felolvasás útján ismerkedjenek meg vele (ez utóbbi esetben rövidebb terjedelmű mű jöhet csak számításba!), avagy az úgynevezett hangos könyvtár segítségét vegyék igénybe.

A nevelő felkészülvén a foglalkozásra elemzi a szöveget, kijelöli a lényeges pontokat, s megfogalmazza azokat a kérdéseket, amelyekre az elítéltektől választ vár. A következő lépés, maga a foglalkozás, melynek keretében közösen megbeszélnek, felelevenítik a történeteket — így kiderül, hogy a csoport tagjai megértették-e a művet, helyesen értelmezték-e az ott felvetett problémákat. Majd a nevelő célzatos-irányító kérdései alapján elemeire bontják, aztán újra felépítik a cselekményt. E folyamat során latens módon lehet nevelni, nem érződik semmiféle direkt ráhatás.

Hiszen az irodalmi szöveg szálakra bontásakor olyan egyetemes, de szűkebben véve, a társadalomra és a magánéleti szférákra is vonatkozó helyes erkölcsi normák elfogadtatására nyílik lehetőség, melyekből ha csak egyik-másik épül is be a csoport tagjainak gondolkodásába, személyiségfejlesztő ereje megmutatkozhat nemcsak szabadulásuk után, de talán már a fogvatartás ideje alatt is. Természetesen, hogy ez az eredmény elérhetővé váljék, halmozott és intenzív ráhatásra, vagyis számos ilyen foglalkozásra van szükség.

*

Az említett — két és fél órán át tartó — egyetlen foglalkozáson a XIX. századi amerikai realizmus egyik izgalmas írógyéniségének, O. Henrynek A vissza-

* A cikk végighúzódo grammatikai többes szám nem fejedelmi többest jelent, hanem csak arra utal, hogy a vitát Bánki Erikával, e lap szerkesztőjével vezettem. (A szerző)

eső bűnös című — rövid terjedelmű — elbeszélését vitattuk meg. Választásunk azért esett e műre, mert valódi, értékes irodalom, hús-vér figurákkal, „életszagú” helyzetekkel, s ez nem véletlen, mert írója (valódi nevén William Sidney Porter) maga is börtönlakó volt három évig. Bankpénztárosként sikkasztásért ítélték el, bár az irodalomtörténészek ma is vitatkoznak arról, megalapozott volt-e a vád vagy sem.

A novellát magnóról forgattuk le a 20 fős, felsőfokú végzettségű férfiakból álló csoportnak, majd a már ismertetett módon az elemzés következett kötetlen beszélgetés és kérdés-felelet formájában. Az írás realista stílusa, valamint a populáció meglehetősen homogén szellemi színvonala okából megértési és értelmezési problémák fel sem vetődtek.

A mű rövid tartalma

Egy amerikai börtön *cipésműhelyében* dolgozik Jimmy Valentine, akit kaszafúrásért négyévi börtönbüntetésre ítélt a bíróság. Ám kegyelmet kap, s így nem egész tíz hónap után szabadul. A kegyelmi leirat megszerzése a „legeslegelőkelőbb társaság” egyik tagjának „érdeme”, hálája jele, mert Valentine nem kompromittálta őt e bűnügyben. Valentine, kiszabadulása után megebédel egy vendéglőben, majd a pályaudvarra megy. Egy kis városkába tart, cimborája kávéházába, ahol az egyik emeleti szobát lakta, mielőtt fülön csípték. Rejtekhelyéről előveszi remekbe szabott betörőszerszámait, melyek közül néhány a *saját találmánya*. Szerszámait rejtő, lepecsételt utazótáskájával, *jól szabott, izléses öltönyben*, ügynöknek „álcázva” magát, útnak indul.

Már egy hét múlva, s utána rövid időközökben még kétszer riasztják a rendőrséget: páncélszekrényeket törtek fel, s raboltak ki. A három bűncselekmény egy kézre vall, sőt, ahogy Ben Price, a jó nevű nyomozó megállapítja: Valentine-ra. Pontos, tiszta munka, semmi árulkodó nyom, csak hogy *a módszer*: egymástól egészen távol eső terepek, gyors eltűnés, segítőtársak kikapcsolása, mindig csak egy fúrott lyuk a páncélszekrényen, speciális szerszámok alkalmazása, értékpapírok, ékszerek otthagynak, csak a készpénz elvitele — összetéveszthetetlen kézjegy. Most bizony nem lesz kegyelem — mormolja Price.

Közben Valentine-t egy újabb kisvárosban „látjuk viszont”, ahol úgy belefledkezik egy szép lány szemébe, hogy ettől a pillantástól egyszeriben *más embernek érzi magát*. Anabel Adams mellesleg a helyi bankár lánya. Valentine Spencer néven jelentkezik be a szállodába, majd cipőüzletet nyit, s néhány hónap alatt nagy vevőkörre, barátokra tesz szert. Az elegáns küllemű, jó modorú fiatalember hamarosan megbecsült polgárává válik a városkának. Eljegyzi Anabel Adamst, s már az esküvő ideje is ki van tűzve. Levelet ír egy régi barátjának, ráhagyományozva ominózus szerszámait, ezzel a magyarázattal: becsületes munkával keresem meg a kenyeremet, menyasszonyom van, aki *hisz bennem*, s ezért már soha többé nem csinálnék görbe dolgot. Ez az igazi élet, *csak becsületesen érdemes élni*.

Ben Price sem télenkedik. Kinyomozza Valentine—Spencer tartózkodási helyét, s odautazik. Adams bankár vesz egy legújabb típusú, időzített zárral működő páncélszekrényt, s örömmel mutatja lányainak, unokáinak és leendő vejének. Valentine épp utazni készül, most akarja átadni barátjának betörőszerszámok bőröndjét, így kénytelen azt is magával vinni a bankba. Menyasszonya tréfásan meg is jegyzi: olyan nehéz ez a táska, mintha aranyrudakkal volna kitömve. Nikkelezett cipőhúzóknak van benne — válaszol könnyedén a vőlegény — nem veszem át ezt az árut, s takarékoságból inkább magam viszem vissza. Adams bankár lelkesen magyarázza vőjelöltjének a páncélszekrény működési elvét, ő pedig udvarias, de értetlen arccal hallgatja.

Amíg a társaság ezzel foglalatatoskodik, Ben Price nyomozó besétál a bankba, s mint aki vár valakire, nézelődik. Egyszerre nagy izgalom támad. Az egyik unoka játékból becsukja testvérét a páncélszekrénybe, s ahogy nagyapjától látta, elfordítja a kombinációs zárat. Kitor a pánik, ugyanis az órát elfelejtették beállítani, s az ajtót nem lehet kinyitni. Az ötéves kislány megfulladhat, ha nem kap időben segítséget. Tegyenek már valamit, sikoltozzák az asszonyok. Anabel mértelen bizalommal fordul vőlegényéhez, aki az ő szemében az erő és megmondoltság maga. *Spencer—Valentine dönt*, kipakolja táskáját és munkához lát. Tíz perc alatt a rémült kislány szabad. A szabadító pedig elindul a kijárat felé, ahol összeütközik Ben Price-szal. Hát elcsípett végre, mehetünk — mondja a nyomozónak. Price azonban így válaszol: „Mr. Spencer, *ön alkalmasint téved*. Én nem ismerem önt” — s ezzel elmegy.

*

A tartalmi ismertetőben *dőlt betűk* jelölik azokat a részeket, melyek a főszereplők külső és belső tulajdonságaira, a cselekmény fordulópontjaira utalnak. Persze az eredetiben jóval több ilyen van. E részeket célszerű a vitavezetőnek kiírnia és a beszélgetés során — ha szükséges — kiegészítő kérdések formájában fel lehet tenni.

Az alapkérdéseket úgy igyekeztünk megszerkeszteni, hogy lehetőleg minél nagyobb teret adjunk a műről való önálló gondolkodásnak, bizonyos tettek, helyzetek önálló értékelésének és annak, hogy ezeket az elítéltek maguk fogalmazzák meg. Közismert tanulásméleti tény ugyanis, hogy amit hall az ember, annak 20%-át, amit lát, annak 30%-át, amit egyidejűleg lát és hall annak 50%-át, s végül amire önállóan rájön, annak több mint 70%-át jegyzi meg.

A kérdések és a válaszok — összefoglalóan

Tetszett-e a novella? Melyik rész? Ha igen, miért, ha nem, miért? — Bár a vélemények megoszlanak, a többségnek egészében véve inkább tetszett, mint nem. A kifogások főleg abból adódtak, hogy naivnak találták az író szemléletmódját. Szerintük olyan nincs, hogy egy jó cselekedet miatt futni hagyják a bűnöst. (Itt meg kellett volna magyaráznunk az élet és annak művészi visszatükrözése közötti különbséget, ki kellett volna térnünk a rész és az egész, valamint a különös filozófiai problémáira. De nem akartuk a beszélgetés spontán jellegét ezzel megterhelni.) Akiknek tetszett az írás, ezt elképzelhetőnek találták, hiszen a főszereplő e tetteivel megmentette egy kisgyerek életét, vállalva, hogy a sajátja végképp kisiklik. Érdekes módon, még akik hitetlenkedtek is, teljes mértékben egyetértettek azzal, hogy Valentine kiszabadította a gyermeket. Mi is ezt tettük volna — mondták. *Miről szól a mű, mikor, hol játszódik?* — Az elítéltek jól felismerték, hogy egy ember személyiségfejlődéséről szól a mű, bár azt többen kétségbe vonták, hogy a főszereplő megváltozásának indítéka a szerelem volt. A rávezető kérdések után — nevezetesen, hogy segíthet-e egy embernek jobbá válni az, ha van valakije, aki hisz benne, s akivel kölcsönösen szeretik egymást — az érzéseket láthatóan nem sokra tartó hozzászóló is elgondolkodott, s megváltoztatta véleményét. A cselekmény helyszíne egyértelmű volt, idejét részint e század elejére, részint a múlt század végére tették.

Milyen ember Jimmy Valentine? (külső, belső tulajdonságok) — A főszereplőt nagyon plasztikusan jellemezték. Eszes, jó külsejű fickó, aki képességeivel becsületes úton is tud boldogulni. Van akaraterije, de fontos, hogy a környezete bizon benne, mert akkor nagy tettekre is képes. A jó környezet hatását többen is említették, nyilván belefogalmazták véleményükbe a maguk sorsának negatív tapasztalatait.

Milyenek a régi „haverok”? — Erre a kérdésre kevés értékelhető választ kaptunk. Talán azért, mert a novellában sincs hangsúlyozott szerepük. A „legesleg-elsőkelőbb társaság” tagjáról megállapították, hogy Amerikában pénzzel mindent el lehet érni.

Milyen ember Ben Price nyomozó? — Többen vélekedtek úgy, hogy méltó „ellenfele” a főszereplőnek, és ez így jó, különben nem volna érdekes az elbeszélés. Okos, kitartó, igazságos. Amikor látta, hogy Valentine valóban megváltozott, s képes volt kockáztatni jövőjét egy gyermek kiszabadításáért, nem tartóztatta le.

Milyen ember Anabel Adams? — A válaszadók nagy része hiányolta, hogy az írásból csak keveset lehet megtudni róla. A segítő kérdések arra irányultak, gondolkodjanak el, milyen nő lehet az, akire csak rápillant egy férfi, s egyszeriben másnak érzi magát, késztetést érez arra, hogy új, jobb életet kezdjen. Először kijelentették, hogy ilyen nő nincs, majd — ha nem is ezekkel a szavakkal — olyan tulajdonságokat kezdtek felsorolni, mint belső tisztaság kisugárzása, jóság, kedves-ség, szépség. Visszafoготtan ugyan, de saját női ideáljukat vetítették ki.

Szabadulása után Valentine miért fosztott ki újabb három páncélszekerényt? — Ez a kérdés nagy vitát indukált. Voltak, akik úgy vélték, hogy Valentine egyszerűen folytatta, amit mindig is csinált; mások szerint az utolsó kasszaforrásból nem maradt pénze, hát szereznie kellett. Olyan feltevés is volt, hogy már rég elhatározta: az így szerzett pénzzel becsületes munkába kezd. A kérdést nyitva hagyta az író is. Vajon mi történt volna, ha nem találkozik Valentine Anabellel? E ponton a véletlen és a jellem összefüggését beszéltük meg. Egyetértés alakult ki abban, hogy ha a főszereplőben erősebb lett volna a szerzési vágy, a régi élete visz-szahúzta volna, s hiába kap lehetőséget, marad, aki volt.

Honnan jött rá a nyomozó, hogy Valentine folytatja „működését”? — Itt részint a nyomozó személyiségét elemeztük tovább, részint Valentine „munkamódszerét”, mely újabb érv volt amellett, hogy eszét, szakértelmét, szorgalmát a tisztességes munkában is tudná kamatoztatni.

Hasznos volt-e a börtönben töltött idő? — Egyöntetű igen volt a válasz. A börtönben ugyanis Valentine cipőfelsőrész-készítést tanult, s így tett szert olyan ismeretekre, melyek nélkül nem nyithatta volna meg cipőboltját. Szakma hiányában valószínűleg nem tudott volna helytállni a „civil” életben.

Hogyan folytatnák a történetet? Illik-e a cím a novellához? — A novella befejezése többekben hiányérzetet hagyott, szerették volna tudni, hogyan reagál a bankár család és az ismerősök, amikor kiderül, voltaképpen ki is Valentine. Másoknak épp azért tetszett, hogy így ért véget az írás, mert az olvasó a maga „száji-ze” szerint képzelheti el a folytatást. Abban egyetértettek a hozzászólók, hogy Anabel valószínűleg kitart Valentine mellett és talán a család is képes túltenni magát a fiú múltján. Ezek a vélemények a rendezett élet, az ideális család iránti vágyakat tükrözték. Volt olyan nézet is, mely szerint az ifjú pár elköltözik majd a városból, és másutt kezd új életet.

A novella címe nem nagyon tetszett a csoportnak, félrevezetőnek tartották, hisz a bűnös jó útra tért. Nem vették észre a cím provokálóan ironikus jellegét. De ez esztétikai ismeretek híján teljesen érthető. Jelképeesebb, figyelemfelkeltőbb címet képzeltek el, például Anabel rózsáját. (Ez utalás arra, hogy Valentine, mielőtt nekifog kinyitni a páncélszekerényt, elkéri a lány ruhájára tűzött virágot.) A címadásnak azért volt jelentősége, mert addigra a résztvevők úgy „elhelyezkedtek” a történetben, hogy fantáziájukat is aktivizálni lehetett.

*

Úgy tapasztaltuk, hogy ez a fajta, átfogóbb, lazább kérdéscsoport — mely nem szorítkozott a rövid, igen-nem válaszokra — megfelelően mobilizálta a cso-

portot. Mindössze két-három elítélt nem szólt hozzá, a többiek még vissza is tértek egy-egy vitatott ponthoz, s meg akarták győzni társukat a maguk igazáról. Feltűnő volt, hogy csak néhányszor kellett személyes emlékeik taglalásától visszaterelni a beszélgetést a konkrét novellára. Valamiféle halvány katarzisélmény is érezhető volt, annak ellenére, hogy a felszólalók közül néhányan szívesebben foglalkoztak volna olyan témájú irodalommal, mely teljesen távol esik jelenlegi helyzetüktől.

Persze tisztában vagyunk azzal, hogy ez a csoport nem tekinthető tipikusnak, egy alacsonyabb intelligenciájú társasággal bizonyára nem lett volna ilyen eredményes a foglalkozás. Például az 5—6. osztályban lemorzsolódott elítéltek körében az ily módon feltett kérdésekkel valószínűleg kudarcot vallottunk volna. Ott szövegcentrikusabban képzelnénk el a faggatódzást. Megengedtük volna a személyes élmények elbeszélését — a novellaelemzés logikája rovására is —, hogy kialakulhasson, illetve megerősödjék „a rólam szól a mese” segítségével az olvasás szeretete.

Bajai Mária

Az intézetek tűzvédelmi feladatai

A bv. intézetek biztonságának egyik jelentős feltétele, hogy a személyi állomány fel legyen készülve nemcsak az emberi magatartás által előidézett rendkívüli esemény leküzdésére, hanem a természeti erők okozta veszélyhelyzetek azonnali, szakszerű megszüntetésére, a következmények hatékony csökkentésére vagy felszámolására.

A rendkívüli események — az elemi csapással bekövetkezettek is — megváltoztatják a bv. intézetek, és egyéb büntetésvégrehajtási objektumok normális életritmusát, a megszokott, eltervezett tevékenységek láncolatát. Olyan helyzet áll elő ilyenkor, amikor halaszhatatlan, mindent megelőző feladat a veszélyeztetett személyek (a testületi tagok és a fogvatartottak), a társadalmi tulajdon (épületek, nyersanyagok, késztermékek, berendezések stb.) további károktól való megóvása.

Számítani kell, hogy a büntetésvégrehajtás rendjével konokul szembehelyezkedő fogvatartottak a helyzetet kihasználva szökni próbálnak. Ezért nem szabad megfeleledkeznünk az elítéltek folyamatos és biztonságos őrzéséről, tevékenységük, magatartásuk, hangulatuk állandó ellenőrzéséről, hogy a kellő időben be tudjunk avatkozni. Fel kell készülnünk arra is, hogy a fogvatartottak körében felépő pánikot gyors, pontos, egyértelmű tájékoztatással leküzdjük.

Cikkemben nem kívánok feltérképezni valamennyi természeti katasztrófa által előidézett helyzetet. Csupán a tűz kitörésével kapcsolatos őrszolgálati, biztonsági követelményeket szeretném segítségképpen rendszerbe foglalni. Mindehhez felhasználtam azokat a tapasztalatokat, melyeket a biztonsági osztály által elrendelt és ellenőrzött tűzriadó-gyakorlatok során szereztünk.

Minden büntetésvégrehajtási objektumnak fel kell készülnie a tűz kitörésére. E felkészülésnek két fontos tényezője van. Fel kell mérni az objektum tűzveszélyes helyeit, és meg kell teremteni a tűzkitörés megelőzésének feltételeit. Vagyis maradéktalanul meg kell követelni — mind a személyi állomány tagjaitól, mind a fogvatartottaktól — az ide vonatkozó rendszabályok betartását. Rendszerbe kell foglalni a tűz keletkezésekor szükséges intézkedéseket, s megfelelő oktatásban kell részesíteni a testület tagjait.

A tűzveszélyes helyek számbavétele során minősítsük kiemelt fontosságúnak az intézet fegyverszobáját, a fegyverraktárat, az üzemanyag-tároló helyeket és azokat a helyiségeket, területeket, ahol tűzveszélyes anyagokkal (fa, papír, textília, szintetikus festékek és hígítók, stb.) dolgoznak, vagy ahol ilyen anyagokat tárolnak.

Tekintsük fokozottan tűzveszélyes területnek a faipari vállalatok porkamráit, a mezőgazdasági üzemek terményraktárait, -szárítóit, faéptímenyeit, állatszállításait. Az elítéltek körletén a zárkák, a közös helyiségek is lánggra lobbanhatnak. Előidézheti ezt szándékos vagy gondatlan magatartás, villámcsapás, illetve valamilyen műszaki (általában elektromos) hiba. Ha a bv. intézet területén a személyi állomány valamilyen rendkívüli eseményt számol fel, véletlenül vagy készakarva szintén keletkezhet tűz.

Természetesen elemi csapássá csak akkor lesz a tűz, ha kiterjedése nagy, ha a kisebb helyi tüzeket nem sikerül eloltani. Tűvész esetén igen sok ember élete kerül veszélybe, jelentős mennyiségű anyagi javak válhatnak a lángok martalékaivá. Úgy vélem, könnyebb elejét venni a tüzeseteknek, mint azok következményeit felszámolni. Tűzvédelmi szakember bevonásával végezzük el a megelőzési feladatokat, így a különböző helyiségek tűzvédelmi osztályokba sorolását. Az erre utaló jelzéseket pedig jól látható helyekre kell kifüggeszteni. Ugyancsak fontos a dohányzást és a nyílt láng használatát tiltó táblák elhelyezése, és az ún. dohányzóhelyek kijelölése.

A veszélyesebb helyeket el kell látni az előírt tűzvédelmi eszközökkel, például kézi tűzoltó készülékkel, fali tűzcsappal. A tűzoltást szolgáló víz, homok, lapát és szikracsapó is meghatározott helyen kell legyen. A különösen veszélyes területeket füstjelző berendezésekkel kell ellátni. A tűzcsapok, illetve tűzoltó tömlők meg kell hogy feleljenek a vonatkozó szabványoknak. (A tűzcsapra vagy a fali kifolyóra csatlakoztatott kerti locsolótömlő a mi szempontunkból nem felel meg!)

Az elhelyezendő eszközöket az objektum tűzvédelmi szakembere határozza meg az előírások alapján, de a tűzvédelmi szabályok betartását, a berendezések meglétét a biztonsági szolgálat vezetőinek és beosztottainak rendszeresen ellenőrizniük kell. Hatásos megelőzési eszköz az ún. fémtokos lemezajtó. A fegyverszobára, a -raktárra felhelyezve nemcsak az illetéktelen behatolást nehezíti meg, hanem a tűz továbbterjedését is meggátolhatja. Feltétlenül ki kell jelölni a közlekedés és menekülés útvonalait, s ügyelni kell arra, hogy azokat még átmenetileg se torlaszolja el semmi.

Először meg kell fogalmazni azokat a legfontosabb intézkedéseket, amelyeket egy tűzkitöréskor haladéktalanul foganatosítani kell. Másodszor a kialakítandó szolgálati (tűzoltó, kísérő és rendfenntartó, anyagmentő, egészségügyi) csoportok feladatait kell konkrétan meghatározni.

Megítélésem szerint a *tűzoltó csoport* feladata a tűz eloltásának megkísérlése, illetőleg továbbterjedésének megakadályozása. A csoport parancsnoka — megfelelő ismeretekkel rendelkező — testületi tag legyen, magába a csoportba viszont beosztható polgári állományú dolgozó is. A tűzoltó eszközökön túl rohamsisakkal és gázálarccal is célszerű felszerelni a csoportot. (A gázálarc alkalmazását sok intézetben gátolja, hogy nincs hozzá szén-monoxid szűrő.) A tűzoltó csoport adott esetben az arra alkalmas fogvatartottakat is bevonhatja a tűz oltásába.

A *kísérő és rendfenntartó csoport* feladata a veszélyeztetett személyek mentésének és csoportosításának irányítása. Vezetőül célszerű őrszolgálati beosztottakat kijelölni, de lehetőleg a csoport tagjai is legyenek hivatásos állományúak. Az elítéltek kijelölt helyre kísérése nem egyszerű feladat. A fellépő pánikhangulatot el kell fojtani, ügyelni kell, hogy ne következzen be más rendkívüli esemény, pl. szökés. Ugyanakkor be kell tartani a legalapvetőbb elkülönítési szabályokat: nem helyezhetünk el azonos helyen nőket, illetve férfiakat. S a bűntársakat is figyelemmel kell kíséreni.

Az *anyagmentő-csoport* feladata, hogy a veszélyeztetett területről eltávolítsa a nagyobb értékű társadalmi tulajdont, valamint a tűz továbbterjedését elősegítő különböző anyagokat. Vezetője lehet polgári alkalmazott, sőt a csoport tagjai is választhatók e körből. Hovatovább a fogvatartottak is bevonhatók e tevékenységbe.

A sérültek elsősegélyben részesítése, szükség esetén a kórházi ápolás megszervezése pedig az *egészségügyi csoport* feladata. Vezetője rendelkezék megfelelő képzéssel, ám polgári állományú dolgozó is lehet a csoport tagja, ha ki van képezve az alapvető elsősegély-nyújtási feladatokra. A segélyhelyeket úgy kell kijelölni, hogy a fogvatartottak és a személyi állomány tagjai ne kerüljenek egyazon helyre.

A tűzoltásnál igen fontos a gyorsaság

A tűzoltási tervben meg kell adni az említett csoportok közlekedési útvonalait, a gyülekezési helyhez vezető ajtók nyitásának, zárásának rendjét, ki kell jelölni az anyagkihordás számára célszerű útszakaszokat. Mindezeket nem árt egy helyszínrajzon feltüntetni. Megfontolandó egy *tartalékcsoport* képzése is, amelyből szükség esetén növelni lehet az egyes csoportok létszámát, illetve más jellegű rendkívüli esemény bekövetkeztekor be lehet szervezni annak megszüntetésére.

A tűzoltási terven fel kell tüntetni, lehetőleg szembeötlő helyen az illetékes tűzoltóság telefonszámait, valamint értesítésének egyéb módját. A tűzoltóság tájékoztatása semmiképp sem maradhat el, mert a rendkívüli esemény továbbfejlődését csak ők akadályozhatják meg. A közvetlen életveszély elhárítása után informálni kell őket. Sőt még az eloltott tűz tényét is be kell jelenteni, különben lemondhatunk kártérítési igényeinkről.

A fent említett terv fontos része az objektum teljes és szintenként elkészített helyszínrajzának vázlata, amelyen be kell jelölni a különböző vízelő helyeket (víztárolókat, kifolyókat, tűzcsapokat), a felszerelt tűzoltó eszközöket, az intézetbe jutás lehetőségeit, az ún. közlekedőutakat, a fogvatartottak gyülekeztetési helyét, a gázrendszer főcsapját, az elektromos főkapcsolót, valamint a tartalék áramforrás helyét.

A terv szöveges és rajzos részeit naprakészen kell tartani. A pontos és hiteles dokumentáció segítségével elkerülhető a veszélyhelyzetben fellépő tanácstalanság és indokolatlan idővesztés. Határozott és céltudatos intézkedésekkel, a feladatok szakszerű és gyors végrehajtásával pedig jelentős mértékben csökkenthetjük a tűz által előidézett rendkívüli esemény káros következményeit.

Az intézkedések alapvetően megegyeznek a riadóztatás általános feladataival, de vannak azoktól eltérő teendők is. A tűzoltás megtervezésénél messzemenőkig szem előtt kell tartani az emberélet mentésének kivánalmait. Ez annyit jelent, hogy nem szükséges bevárni az előljáró intézkedéseit. A tűzkitörés közelében lévő testületi tagoknak is kötelességük mindent megtenni az elsősegélynyújtás érdekében.

A közvetlen életveszély elhárítása után meg kell akadályozni, amennyire lehet, a tűz továbbterjedését oltóberendezésekkel és az éghető anyagok azonnali eltávolításával. Mindezt jelenteni kell a közvetlen előljárónak, aki távbeszélőn értesíti az állami tűzoltóságot, riadóztatja a szolgálatban lévő állományt, s ahol van, ott a vállalat tűzoltó alegységét. Az intézkedő felettes előkészíti az átadásra szánt helyszínvázlatokat, kijelöli a tűzoltókat kísérő és velük együttműködő személyt, megteremti a tűzoltójárművek objektumba hatolásának feltételeit.

A járművek ki- és beléptetésekor nem lehet elhanyagolni a szükséges ellenőrzéseket. Célszerű a fogvatartottak munkáltatását, egyéb tevékenységét és általában a szabad mozgást megszüntetni. Az elítélteket az előre megtervezett útvonalon a kijelölt helyre kell irányítani. A csoportok kísérésénél, de a tartózkodási helyen is érvényesíteni kell a legalapvetőbb elkülönítési szabályokat és a biztonsági követelményeket. Ha a rendelkezésre álló erő nem elegendő, akkor a riadó ki kell terjeszteni a lakáson tartózkodó és gyorsan bevonultatható személyi állományra is.

A személyi állomány tűzvédelmi feladatait, valamint a tűzriadóval kapcsolatos kötelességeit rendszeresen oktatni kell. Az ismereteket és a szükséges óraszámot célszerű az éves továbbképzések tematikájába beépíteni. A foglalkozások megtartását bizzuk képzett szakemberre, a tűzriadó teendőit pedig a biztonsági szolgálat egyik felkészült vezetője is oktathatja. A vezetői állomány ez irányú ismereteit a törzsfoglalkozásokon bővíthetjük. Gyakorolhatjuk itt a riadótervben megfogalmazottakat és fejleszthetjük a testület intézkedési képességét.

Ajánlatos meghatározott időközönként, de legalább háromévente, törzsfoglalkozást és tűzoltási gyakorlatot szervezni közösen az illetékes tűzoltósággal. E tevékenység során a tűzoltóság megszerzi a számára nélkülözhetetlen helyismeretet.

A tűzoltósággal való együttműködés keretében, ahol nincs szervezett tűzvédelmi felelős, célszerű a tűzoltóság képviselőjét meginterjúvolni. Aki nélkül, hogy államigazgatási-hatósági jogkörét gyakorolná, időben figyelmeztet bennünket esetleg olyan szabálytalanságokra, amelyeket mi magunk nem veszünk észre, holott tűzveszélyesnek minősülnek. Ha ez a helyzet előáll, a tűzoltóság képviselőjének javaslatait komolyan meg kell szívlelni. Az intézet parancsnokának gondoskodnia kell a hiányosságok megszüntetéséről. Ha kell, még a tűzriadó tervét, illetőleg a helyszínrajzokat is érdemes módosítani.

E cikk keretében nem tudtam minden körülményre figyelemmel lenni, csak az általam legfontosabbnak vélt feladatokra szerettem volna ráirányítani az érdeklődést. Minden büntetésvégrehajtási objektumnak a maga sajátos, helyi feltételei alapján kell megszerveznie a tüzesetek megelőzését, valamint a tűzvédelmét. A biztonsági szolgálatnak kiemelten, de a személyi állomány egészének is törekednie kell a tűzvédelemmel kapcsolatos kötelezettségek teljesítésére.

Máthé Zoltán

A tököli gyógyító-nevelő csoport tevékenysége

A büntetésvégrehajtásban folyó nevelői tevékenység fejlesztésével összeforrott a differenciálás elve. Ez tette lehetővé végső soron a gyógyító-nevelő csoportok létrehozását is.

E csoportok megalakulásának, működésének létjogosultságát kísérletek is bizonyították a megelőző években. A Fiatalkorúak Börtönében és Fogházában az akkor hatályban lévő Bv. Szabályzat 368. § (2) bekezdése, valamint az IM Országos Parancsnokság 051/1975. számú, továbbá a Fiatalkorúak Börtöne és Fogháza parancsnokának 8/76. számú parancsa értelmében 1976. november 1-jén kísérleti jelleggel korrekciós csoport alakult, melynek célja: a sérült személyiségű elítéltek eredményesebb nevelése, sikeresebb adaptációja.

Egy hónapos megfigyelési időszak után az intézeti orvos, a nevelőtiszt és a pszichológus javaslata alapján azok a fiatalkorú elítéltek kerültek a csoportba, akik vagy súlyos beilleszkedési problémákkal küszködtek, vagy személyiségük volt valamilyen mértékben sérült. Külön körletrészen helyezték el őket, ahol a közösségi foglalkozások számára kultúrhelyiséget is kialakítottak.

Az elvi-módszertani irányítást pszichológus végezte, a nevelői és munkáltatói feladatokat egy és ugyanazon személy látta el. Az intézet orvosa — a hagyományoknak megfelelően — szükség szerint kapcsolódott be a munkába. Miután pszichiáter és gyógypedagógus bevonására nem volt lehetőség, a csoport értelmi fogyatékos tagjainak létszámát — a szakmai munka korrektsége érdekében — minimálisra csökkentették.

Az eredményesebb kooperáció, valamint a csoport elfogadtatása érdekében ún. *nevelői tanácsot* hoztak létre, melyben a team tagjain kívül a körletparancsnok is részt vett. A havonkénti megbeszélések célja a munka értékelése és megoldandó feladatok megvitatása volt. A csoport tagjai munkaterápiás jellegű foglalkoztatásban vettek részt, bérezésük a mindenkori teljesítmény függvényében történt.

Visszahelyezésük az eredeti csoportba fokozatosan valósult meg. Az elítélt még a korrekciós csoport tagja volt, de már részt vett az üzemszerű foglalkoztatásban. Amennyiben a kihelyezett elítéltnél dekompenzáció lépett fel, a visszahelyezés bármikor megtörténhetett.

A csoport meghatározott napirend szerint, adott feltételek között működött. A kivételek a csoport jellegéből következtek, és sajátos terápiás feltételek megteremtésével jártak együtt. A terápiás attitűd a nevelő tevékenységét is jellemezte. A pszichológus egyéni, csoport- és családterápiát vezetett, az intézet jellegéhez és a csoport összetételéhez adaptált pszichoterápiás elemek felhasználásával. Ha az elítélt szabadult a korrekciós csoportból, a teammunkában az utógondozó is részt vett.

Az 1979. évi 11. számú tvr., illetve a kapcsolódó jogszabályok előírásai alapján a *korrekciós csoport gyógyító-nevelő csoporttá alakult át*. A változás az elítéltek összetételét, illetve az alkalmazott módszerek széles skáláját érintette.

A jelenleg az intézetünkben működő gyógyító-nevelő csoport munkáját az ide vonatkozó jogszabályok és utasítások mellett az 1984-ben kiadott Módszertani Útmutató szabályozza. A team körülbelül 1 éve 7 tagból áll: nevezetesen a csoportvezető nevelőből, a pszichológusból, a gyógypedagógusból, az orvosból, a munkáltató nevelőtisztből, a körletlen állandó szolgálatot teljesítő felügyelőből, és heti négy órában egy pszichiáterből.

Az *elitétscsoport tagozódása* belsőleg egységes. Nem különül el alcsoportokra, vagyis nem kezeljük külön a kényszergyógyításra ítélteteket, a személyiségzavarosokat és az értelmi fogyatékosokat. Noha egyénenként más és más bánásmódot alkalmazunk. A gyógyító-nevelő csoport tagjai elmeállapotbeli eltérésük alapján különböző típusokba sorolhatók. Náluk a gyógyítás, a nevelés módszerei némiképp eltérnek. Fontos, hogy a csoport vezetésével megbízott team tagjai számára ezek az eltérések ismertek legyenek.

A felügyeletnek csak a csoport egészére érvényes bánásmódbeli, napirendbeli stb., előírásokat kell kötelezően elsajátítania, a csoporton belüli egyéb különbségek és az azokból adódó feladatok a team szakembereire tartoznak. Szakmai ismeretekhez a felügyelői állomány továbbképzés keretében jut.

A gyógyító-nevelő csoport elitétjei elmeállapotbeli eltérésük jellege alapján az alábbi típusokba sorolhatók: személyiségzavarosok (pszichopáták, neurotikusok) képezik a létszám nagy részét. Ide sorolhatók az alkoholizmusuk miatt kényszergyógyításra kötelezettek is. A velük kapcsolatos gyógyító-nevelő eljárások csak részben térnek el a személyiségzavarban szenvedők számára javasolt tevékenységektől. Az értelmi fogyatékosok és mentálisan retardáltak számára fokozottan támogatott környezetet kell biztosítani.

Ami a csoportban folyó munka elvi-tartalmi kérdéseit illeti, álláspontunk szerint a gyógyító-nevelő munka egyaránt kizárja a tisztán terápiás, avagy tisztán pedagógiai tevékenységet. Az előbbi célja nem a klinikai módszerek követése, hanem azok lehetőség szerinti alkalmazása. Nem csupán a terápiás viszony kialakításához, hanem egyéb interakciók során is elfogadó empátiás légkört teremtenek. Fokozatosan egyre nagyobb igényeket támasztva, ugyanakkor beszámítva az egyén mindenkor állapotát és fejleszhetőségének mértékét.

Az alkalmazott gyógyító-nevelő munka célja az elitét magatartásának korrekciója. Az első fázisban a *problémák megértése*, a segítőkészség az egyén elfogadását, s nem a negatív magatartásformák helyeslését, illetve megerősítését tűzi ki célul. A korlátozott idejű és meghatározott számú terápiás foglalkozás nem teszi minden esetben lehetővé, hogy a kezelt személy közvetett úton tudatosítsa reakcióinak hibás voltát. Ez idő tájt szükség van még direkt irányításra, meggyőzésre, tanácsadásra.

A második fázis feladata az adaptációs zavarok lehetőség szerinti redukálása, a *magatartási diszfunkciók javítása* oly módon, hogy a fogvatartott be tudjon illeszkedni a börtönélet rendszerébe és ne lépjen fel a további dekompenzáció veszélye. Ezt a szakaszt alapvetően az egyén érdekében végzett megelőzés határozza meg.

A harmadik fázis, mely egyben a komplex terápiás eljárás befejező szakasza, magába foglalja az *egész személyiség korrekciójára irányuló* törekvést, a társadalmi beilleszkedéshez nélkülözhetetlen szemléletmód kialakítását, a családi kapcsolatok megszilárdítását, az utógondozás előkészítését. Ez a tevékenységi kör igyekszik a társadalom érdekében végzett prevenciókat is megvalósítani.

Munkamódszerük a már említett álláspontukhoz igazodva ötvözi a terápiás és a pedagógiai elemeket. Ennek a hagyományoktól eltérő átfedéssel rendelkező munkakörnek az az előnye, hogy többirányú megfigyelést, sokoldalú nevelői irányítást tesz lehetővé.

A *nevelő*, a *gyógypedagógus* terápiás jellegű foglalkozásokat is vezet (biblio-

terápia, kreatív terapia). A *pszichológus* tevékenysége sem szorítkozik csupán az egyéni és csoportfoglalkozásokra, mert a börtön sajátos körülményei, a bezártság, a mozgás korlátozottságából adódó kiszolgáltatottság érzése miatt az elítéltek a pszichológustól is gyakran várják el feladataik és problémáik megoldását, vagy legalábbis igénylik a jelenlétét a mindennapi élet felvetette gondok, viták megbeszélésénél. A *munkáltató nevelő* sem csupán a munkafolyamatok szakmai irányítását végzi, hanem felkészültségénél fogva részt vesz a nevelői feladatok megoldásában is.

Természetesen ez az átfedésem munkamódszer nemcsak szoros együttműködést, gyakori és mindenre kiterjedő tájékoztatást kíván a team tagjaitól, hanem a harmonikus és egységes munkavégzés érdekében megköveteli a vélemények és nézetek egyeztetését, egymáshoz való közelítést is. A team vezetője a törvényerejű rendelet alapján — a nevelő. Ezért a továbbiakban a nevelő és a pszichológus tevékenységét ismertetjük vázlatosan.

A team vezetőjének koordinálnia kell a csoportban részt vevő különböző szakemberek munkáját, s e tény feltételezi, hogy a nevelő legalább a kommunikáció, illetve a szakterület terminológiája szintjén rendelkezzen mindazon ismeretekkel, amelyek nélkül feladatait nem tudná ellátni. Felelős a fogvatartottak be- és kiutalásának és az ezzel járó adminisztratív intézkedéseknek határidőre történő elvégzéséért, a törvényesség betartásáért, a börtön jellegének és toleranciájának megfelelő módszerek elfogadtatásáért stb.

Ismernie kell a nevelőnek a különféle személyiségzavarok és mentális károsodások viselkedésbeli megnyilvánulásait, mert nevelői feladatait, módszereit csak a személyi adottságok, az intellektus, illetve a változtathatóság függvényében tervezheti meg. Számottevő szempont, hogy a nevelői eljárások elveikben szorosan kapcsolódjanak a párhuzamosan folytatott terápiás eljárásokhoz.

A csoportba utaltak összetételének heterogenitásából adódik, hogy a nevelői munka tervezése, módszertani és tartalmi vonatkozásaiban maximálisan figyelembe kell hogy vegye az individuális különbségeket is. A jelenlegi csoportösszetétel legalább kétféle metodikát igényel: az értelmi fogyatékos, illetve a mentálisan retardált elítéltekkel való foglalkozás megtervezését, valamint az alkoholisták, illetve személyiségzavaros fogvatartottak nevelési tervének kialakítását.

Cél az, hogy a büntetésvégrehajtás gyakorlata minél több olyan pozitív hatást fejtsen ki az elítéltekre, amely egyrészt ellensúlyozza a bezártság kiváltotta negatívumokat, másrészt megteremtse a szocializáció, a szabadulás utáni adaptáció feltételeit. A csoportba utaltaknál ez a feladat kibővül azzal, hogy az alkalmazkodás képességét elsődlegesen az intézeti élet feltételeire vonatkozóan kell kialakítani.

A követelmények differenciált meghatározása, főleg a kezdeti időszakban, az egész tevékenység sikerességét megalapozhatja. Például fokozatos követelményeket kell támasztanunk az értelmi fogyatékos elítéltekkel szemben, mert kisebbrendűségi érzésük, sérülékenységük kudarchelyzetben tovább romlik. Az érzelmi hozzáállás, a körülményekhez szoktatás nagy türelmet, empátiát igénylő feladat.

A személyiségzavaros elítéltek esetében szintén fontos a nyugodt, tárgyilagos hozzáállás, de az elvárások lehetnek nagyobbak, szigorúbbak, a megvalósítás pedig lehet gyorsabb. A szigor és humánus megfelelő mértékű alkalmazása, a foglalkoztatás optimális arányának kiválasztása elsődleges szempont a személyiségserültek reszocializációjában.

A csoport minden tagjában tudatosítani kell, hogy a csoportba kerülés ténye nem jelent se csökkentértékűséget, se kibúvási lehetőséget a bűncselekménnyel kapcsolatos felelősség alól, csupán más jellegű követelményeknek kell megfelelni.

A nevelői feladatok a hagyományos teendők és a már említett adminisztratív ügyintézés mellett kétféle, ún. egyéni és csoportos foglalkozásból állnak. *Az egyéni foglalkozások* a kezdeti időszakban a csoport tagjainak alaposabb megismerését célozzák. Lehetőséget adnak a személyiség intímebb megnyilatkozásaira, olyan megjegyzésekre, amelyeket a beutaltak a többiek előtt szégyellnének. A közvetlen ráhatásnak, a meggyőzésnek az egyéni foglalkozások a megfelelő kezei, hisz a pszichológiai és egyéb vizsgálatok alapján behatárolják a taníthatóság-nevelhetőség mértékét, az oktatás és munkáltatás konkrét formáját.

A csoportos, illetve közösségi foglalkozások ugyancsak lényeges részét képezik a nevelői munkának, ahol ismertetni kell az általános elvárásokat, a kötelező magatartási és együttélési szabályokat, és meg kell magyarázni, hogy a csoport élete a rabok viselkedésétől függ; lehet tűrhető, de válhat kibírhatatlanná is. A csoportos foglalkozások értékelő, tematikus jellegűek. Az itt felmerülő tárgykörök kapcsán a beutaltak gyakorolhatják véleményalkotó, kritikai képességüket. Törekedni kell arra, hogy a beutaltak érezzék a nevelő tárgyilagosságát, elfogulatlanságát.

Fontos feladat — a képességeknek megfelelő szinten — az intellektus fejlesztése. Ezt különböző oktatási formák igénybevétele mellett a kulturális programok és ismeretterjesztő előadások differenciált szervezésével kívánjuk elérni. Az igényesség fejlesztése, az érdeklődési kör kibővítése nemcsak a hasznosabb időtöltés, hanem a későbbi, kulturáltabb életvitel kialakítását is célozza.

A nevelői tevékenység lényeges eszköze a jutalmazás, amely által gyümölcsöző módon értékelhető az elítéltek munkája. A gyógyító-nevelő csoportban szokásos büntetés leginkább a fegyelmi vétség következménye. Ezek elbírálásának módja nem, de módszerei eltérnek az általános gyakorlattól. A vétség elkövetése után annak észlelője csak súlyos esetben állít ki fegyelmi lapot anélkül, hogy azt a nevelővel előzetesen meg ne beszélné.

A jutalmazás és büntetés olyan magatartást formáló módszer, amely egyfajta motiváló hatást fejt ki, ugyanakkor tükrözi az egyén és/vagy a közösség értékítéletét is. Az azonos csoportban elhelyezett, de különböző személyiség szerkezetű és intellektusú elítéltek esetében a fenti eszközök alkalmazása komoly differenciáló képességet, személy és szituáció iránti érzékenységet követel.

A döntésekben nemcsak a helyes arányérzék kialakítása fontos, hanem az elhatározások igazságosságának elfogadtatása is. A csoport tagjai minden esetben az egész közösség jelenlétében kapjanak magyarázatot az alkalmazott intézkedésekre. A csoportterápiás ülések témajavaslatai néha érdekes visszajelzései a választott módszer eredményességének.

A gyógyító-nevelő csoportban folyó terápiás indíttatású kezelési forma: *az egyéni terápia és a csoportterápia*. Az elsőt olyan esetekben alkalmazzuk, amikor a személyiségzavar túlmegy az általános inadaptációs tüneteken és akadályát képezi a nevelői foglalkozásokon való részvételnek, illetve amikor olyan válságállapotban van az elítélte, hogy képtelen elviselni a csoport jelenlétét, s így problémájának megoldása a csoporthatásoktól nem várható.

A börtönpszichológusnak gyakran szembe kell néznie azzal a ténnyel, hogy amikor első ízben találkozik mint terapeuta egy elítéltecsoporthal, nyílt vagy burkolt ellenállásba ütközik. Ezért, hogy munkájához egyáltalán hozzá tudjon kezdeni, előzőleg többször találkoznia kell a csoporttal, hogy enyhüljön a fogvatartottak bizalmatlansága.

Az így kitapasztalható spontán interakciók megalapozzák a csoport informális szerveződését is, lehetővé teszik az interperszonális viszonyulások formáinak előzetes megismerését. A személyiségzavaros elítélteknél ez az előkészítés feltétlenül szükséges. A közeledésnek ez a közvetett formája lehetővé teszi, hogy

nem a betegségtudatot, hanem — célunknak megfelelően — a probléma tudatát ébresztjük fel a fogvatartottakban.

A második célja a viselkedés szabályozása, a közösségi magatartás mintáinak elsajátíttatása, a feszültségtűrés javítása — és mindezzel az alkalmazkodási készség fejlesztése. A csoportterápiás cél megvalósításának elsődleges feladata a terápiás milió kialakítása. Ennek lényege az előítéletmentes, bizalomra épülő demokratikus vezetési stílus, mely egyúttal a gyógyító-nevelés egész folyamatának alaplétele.

A csökkent empátiás készségű személyiségzavarosoknál a kezelés fő iránya az értelmi ráhatás, mely közvetlen vagy közvetett úton értékeli a személyek verbális, illetőleg cselekvéses megnyilvánulásait. A korrekciós ráhatást nemcsak meghatározott időben — a csoportos vagy egyéni foglalkozások alkalmával —, hanem folyamatosan és intenzíven végezzük. Mindenkor vállalva a magyarózó, problémamegoldó szerepet, de nem zárkozhatunk el a közvetlen segítségnyújtástól, tanácsadástól sem.

A csoportterápiák közül a feszültségevezető, problémamegbeszélő nagycsoportos formát naponta, az önismeretet fejlesztő kiscsoportos formát pedig hetente alkalmazzuk. Az alkoholizmusuk miatt kényszergyógyításra utaltak a terápiás kezelés kezdetén több ismeretbővítő, illetve alkohollal kapcsolatos egyedi eseteket feltáró csoportfoglalkozáson vesznek részt. Ezután ők is bekapcsolódnak az önismeretet fejlesztő kiscsoportok munkájába.

Az irodalmi tapasztalatokkal egybevágóan igen lassú és nehéz folyamat volt a terápiás környezet létrehozása, a gyógyító-nevelő csoport terápiás közösséggé alakítása. Ma már elhelyezési lehetőségeink megfelelőek, szakembergárdánk színvonalas. S ez előbb-utóbb lehetővé teszi az individuális kezelésre is alkalmas terápiás program kifejlesztését, valamint az alkalmazott gyógyító-nevelő eljárások hatékonyságát vizsgáló módszerek kidolgozását.

A csoporteredmények arra utalnak, hogy a terápiás attitűd érvényesítése eredményesebbé teheti a gyógyító-nevelő munkát.

Matiasovics Mária—Beck Gyöngyi

| Az AIDS és a börtönök

1985 tavaszán, amikor az Egészségügyi Minisztérium a megyei főorvosok és a fegyveres testületek képviselőit egy addig ismeretlen, de vesziesen terjedő, fertőző betegségről tájékoztatta, az egyik előadó — külföldi tanulmányútljának tapasztalatai alapján — felvetette, hogy a büntetésvégrehajtási intézetekben is szűrni kellene a fogvatartottakat. A szóban forgó AIDS-betegség egyik fő terjedési módja ugyanis a homoszexuális tevékenység, s ez köztudottan gyakori jelenség a börtönökben.

Az értekezletet követően csaknem két év telt el, amikor a bv-orvosok V. tudományos értekezletén (1987 március közepén) az Egészségügyi Minisztérium képviselője bejelentette, hogy a fogvatartottak szűrésének feltételeit biztosítja a kormányzat. A miniszteri értekezlet feladatául szabta az egészségügy területén dolgozó összes vezetőnek az elhangzott ismeretek terjesztését, az egészségügyi káderek szakmai felkészítését és a lakosság felvilágosítását.

1986-ban és 1987-ben a bv. egészségügyi szolgálatának szakmai továbbképzései az AIDS jegyében zajlottak. Neves szakemberek előadásai, a propaganda anyagok terjesztése, a közben elkészült belső szabályozók ismertetése az egészségügyi szolgálat felkészítését, a fogvatartottak egészségnevelését szolgálta.

Több alkalommal részt vettünk az országos AIDS-bizottság értekezletein. Ahol hosszú üléseken vitattuk meg, hogy milyen rendszerben szűrjük a fogvatartottakat, hogy melyik tárca milyen anyagi terhet vállal, illetőleg, hogy melyik bv. intézet melyik szűrésre kijelölt laboratóriumhoz tartozik majd.

A fogvatartottak szűrését illetően több elképzelés merült fel. Szó volt arról, hogy a szabadulókat szűrjük, hogy szűrést végzünk a befogadáskor és a szabaduláskor egyaránt. Tekintettel arra, hogy a végrehajtás állami feladat, az egészségügyi kormányzat döntött: az egyszeri, keresztmetszeti szűrés mellett. Ami annyit jelent, hogy egy adott időpontban minden bv. intézetben lévő fogvatartottat megszűrnek, még az elzárásokat is.

A büntetésvégrehajtás laboratóriumi háttér hiányában csak a szükséges anyagok és eszközök biztosítását, a vérvétel megszervezését, a biológiai minták laboratóriumba szállítását tudta vállalni. Ezek költségkihatása így is meghaladta a félmillió forintot. A bv. intézeteket pedig a területi elvnek és a laboratóriumok teherbíró képességének a figyelembevételével osztották el.

A bv. egészségügyi szakdolgozóit — mint már említettük — továbbképzés keretében készítettük fel. A szűrés megkezdése előtt minden intézet egészségügyi szolgálatával részletesen megbeszéltük a teendőket. Kértük a parancsnokok segítségét a szűrés lebonyolításához. Az Országos Parancsnokság egészségügyi osztálya határozta meg — a laboratóriumokkal folyamatosan egyeztetve — a szűrés időpontját és időtartamát, valamint a bekapcsolódó bv-intézetek sorrendjét.

1987. május 16-án a Szegedi Fegyház és Börtönben, a Fővárosi Bv. Intézetben és a Balassagyarmati Börtönben megkezdődött a munka. Az elvégzett szűrések száma 19 594 volt, valamennyi negatív eredménnyel zárult. Ez összehasonlítva a nyugati országok hasonló adataival, rendkívül kedvező. A szo-

cialista országok börtöneiben — tudomásunk szerint — még nem végeztek ilyen átfogó szűrővizsgálatot.

E kedvező eredmény értékelésénél figyelembe kell venni, hogy a homoszexuálisok között hazánkban jelenleg közel száz pozitív ember van, akik a fertőzést nyugati partnerektől kapták. A börtönben lévők még nem érintkeznek ezzel a réteggel. Am nem nehéz elképzelni, ha egy fertőzött homoszexuális bv. intézetbe kerül, az AIDS robbanásszerűen terjedhet.

Sajnos, előbb-utóbb bejuthat fertőzött személy, ezért a jelenlegi kedvező helyzetet — mely véleményünk szerint csak átmeneti — a felkészülésre kell fordítani. Biztonságban csak addig vagyunk, amíg ismert pozitív személyeket fogadunk be. Minden egyéb eset járványt okozhat, s ennek megakadályozása nem a legkönnyebb feladat.

Az AIDS szűrővizsgálatokkal kapcsolatban leszögezhetjük, hogy ilyen széles körű egészségnevelési propagandára még nem volt példa a bv. egészségügyi történetében.

Az orvosok és az egészségügyi szakdolgozók értekezleteire Magyarország legnevesebb, legilletékesebb szakembereit hívtuk meg. Így dr. Vass Adámot, az Egészségügyi Minisztérium főorvását, dr. Horváth Attilát, az Országos Bőrgyógyászati és Nemikórtani Intézet főigazgató-helyettesét, dr. Füst György osztályvezetőt az Országos Haematológiai és Vértranszfúziós Intézetből, végül dr. Várnai Ferenc egyetemi tanárt a László Kórházból.

A testületi tagok és a fogvatartottak ismereteinek elmélyítése érdekében szétosztottuk a bv. intézetek között az Országos Egészségnevelési Intézet népszerűsítés céljából kiadott propagandaanyagát. Az egységes intézkedés és értelmezés érdekében az országos parancsnok utasítást adott ki.

Genfi tapasztalatok

A HIV-vírussal fertőzött pozitív személyek és az AIDS-betegek körüli teendők sehol a világon nincsenek megnyugtató módon szabályozva. A megítélés országoként változik, akár a börtönben lévő fertőzötteket, akár a civil betegeket nézzük. Az Egészségügyi Világszervezet, más néven WHO, az egységes fellépés reményében megpróbálja koordinálni a világ országainak egészségügyi, jogi, belügyi, gazdasági tevékenységét a HIV-fertőzés és az AIDS-betegség terjedésének megakadályozása érdekében.

A WHO 1987. november 15—19. között Genfben értekezletet tartott az *AIDS a börtönökben* címen. Meghívottként magam is részt vettem ezen a szimpozionon. Eles viták folytak itt az alábbi témákról. Felvetődött a fertőzöttek és betegek megítélése; a szűrés kötelező vagy önkéntes volta; a fertőzöttek és betegek csoportos vagy egyéni elhelyezése; munkáltatásuk kérdése; a kábítószeresek és homoszexuálisok közösségre veszélyes magatartásának szabályozása; a személyi állománnyal szembeni agresszív magatartás leszerelése és végül a fertőzés börtönön belüli terjedésének megakadályozása.

A fertőzöttek és betegek megítélése nem pusztán egészségügyi kérdés, hisz jogi, gazdasági, büntetésügyi problémák halmazát vonja maga után. Azokat a többletterheket, illetve többletkiadásokat, amelyeket a fertőzöttek és a betegek vizsgálata, elhelyezése, gyógyítása ró az országra, úgy kell vállalni, hogy ne menjen az egészségügyi alapellátás rovására.

A nyugati országok többségében a szűrővizsgálatok önkéntesek. A vizsgálati eredményeket mindenütt közlik az elítéltekkel, de nem mindenütt a börtönigazgatással, illetve a bírósággal. Vannak országok, ahol a homoszexuális tevékenységet és a kábítószer-függőséget — börtönkörülmények közt is — elismerik. Itt a

fertőzés minimálisra csökkentése érdekében óvszert, steril tűt meg fecskendőt biztosítanak a fogvatartottaknak.

A vizsgálati eredmény megismerése — a pozitivitás ténye — előre nem látható emóciókat, cselekvéseket válthat ki a fogvatartottakból. Ezek éppúgy lehetnek önkárosító, mint bosszúálló jellegűek. A testület tagjainak erre fel kell készülniük. Az egészségügyi állománnyal szemben gyakorlatilag szinte nem fordulnak elő agresszív cselekedetek. A szűrés egészségügyi, a pozitív személyek felügyelete nevelői-biztonsági-őrzési, míg a beteg személyek ellátása ismételten egészségügyi feladat.

Hogyan tovább?

A fertőzöttek és betegek számát, a felmerült problémák megoldására tett javaslatokat, az anyagi lehetőségeket országos szinten az AIDS-bizottság értékeli. Még nincs (!) fertőzött személy a magyar börtönben, de már felvetődött több jogi szabályozó megváltoztatásának, esetleg egy új jogszabály kimunkálásának gondolata. Nyilvánvalóan a börtönön kívüli tevékenységet, pl. a szándékos fertőzést is minősítenék ezek. A szabályozók várható, célszerű módosítására felhívtuk mind az Országos Parancsnokság, mind a Legfőbb Ügyészség illetékes vezetőinek figyelmét.

Az AIDS-bizottság elé hamarosan olyan anyagot terjesztünk, amelyben javasolni fogjuk az elítéltek szűrését befogadáskor és szabaduláskor egyaránt. Összeállítás alatt van egy írásos propagandaanyag a személyi állomány, illetőleg a fogvatartottak részére. Közzététel esetén elolvasásukat aláírással kell hitelesíteni. Ezt mi ellenőrizzük. Ugyanakkor igyekszünk fokozott figyelmet fordítani a személyi állomány egészségnevelésére, arra, hogy a testület tagjaihoz eljussanak a betegséggel kapcsolatos információk, hogy — elsajátítva egy új magatartás szabályait — aktív részesei lehessenek a fertőzés, illetve a betegség terjedése megakadályozásának.

Természetesen AIDS-betegek nem tarthatók börtöneinkben, azok (szabadításuk után vagy büntetésük felfüggesztése mellett) az állami egészségügy által kijelölt intézménybe (a budapesti László Kórházba) lesznek áthelyezve. A fertőzöttekről, akiket helyesebb pozitívaknak nevezni, pedig jó tudni, hogy csupán speciális módon, a különböző testnedvekkel (vér, sperma, anyatej) való érintkezés révén okoznak fertőzést.

Szeretnénk mindenkit megnyugtatni, hogy kézfogással, evőeszköz, ivópohár, ajtókilincs útján, úszómedence, zuhanyozó, WC-ülőke közös használatával nem terjed a fertőzés. Meg kell oldani a pozitív személyek foglalkoztatását, hogy csökkentsük a személyi állomány iránti agresszivitást, hogy megelőzzük az egymással szemben fellépő (pl. homoszexuális indíttatásból eredő) erőszakot.

Hogy elejét vegyük a HIV-fertőzés és az AIDS-betegség elterjedésének, hogy kezeljük akiket lehet, és elkülönítsük a rászorulókat jelentős anyagi áldozatot kell hoznunk. Egyébként minden ország ezt teszi, mert a személyi és tárgyi feltételek biztosítása nélkül e fontos feladat maradéktalan végrehajtása lehetetlen. A Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnokságának vezetése ezt belátja, és az ügy érdekében meghoz minden áldozatot.

Dr. Tóth Kovács János

| Tetováció a büntetésvégrehajtásban

Tanulmányunkban a tetováció előfordulásának törvényszerűségeivel, megjelenési formáival, a motívumok információértékével és csoportosításának lehetőségével foglalkozunk. Hiszen a büntetésvégrehajtás gyakorlatában a tetoválás problémája a mindennapi valóság ténye.

Huszár György 1932-es és Kovács Ákos 1986-as felmérésének összevetéséből kiderül, hogy a Szegedi Csillag Börtönben (ma Szegedi Fegyház és Börtön) 12%-ról 77%-ra növekedett a tetovált elítéltek száma. Ha kiegészítjük ezt másik négy intézet adataival, akkor 66%-os tetováltsági arányt rögzíthetünk 1986-ban. Ez rendkívül nagy szám! Az átlag magyar népességnek ugyanis csupán 3–5%-a visel valamilyen tetovált motívumot.

Mielőtt ismertetnénk konkrét vizsgálatunk eredményeit, tisztáznunk kell, hogy mit is értünk tetováláson. Bodrogi Tibor meghatározását vettük át, aki a testművészet egyik ágának tartja, és azt két nagy csoportra osztja. Az első csoport mozgatható elemekből áll: ruhákból, ruhadíszekből, ruhán viselt ékszerekből. Ide sorolható az arc és testfestés, a hajviselet, a szőrzetek növesztése, illetve eltávolítása, a fogak lakkozása, stb.

A testművészet másik csoportját olyan eljárások alkotják, amelyek a testen végleges módosulásokat idéznek elő. Ezeket összefoglalóan testtorzításnak nevezzük. Igen elterjedt válfaja a testtorzító eljárásnak a bőrfelület megváltoztatása. Ezt a tetoválás kifejezéssel foglaljuk össze. A továbbiakban ebben az értelemben használjuk a tetovációt.

A szó maga az európai nyelvekben James Cook első óceáni útjáról írt beszámolója nyomán terjedt el. E szokással Tahiti szigetén találkozott először Cook, s az ottani nevet „tatu”, Tatow formában angolosította 1769-ben. Később, már a XIX. sz. elején a tatoo írásmód terjedt el. A magyar tetoválni, tetoválás elnevezések a német Tatowiren, Tatowierung kifejezésekből származtathatók.

A tetoválás technikájáról és történetéről

A tetoválásnak világszerte három alapvető technikáját ismerik. A pont-, hegés és az ún. varrásos tetoválást. A *pont-tetoválás*nál olyan színező anyagot juttatnak az epidermiszbe, a legfelső bőrrétegbe, amely vegyi sajátosságainál fogva eltávolíthatatlan. A pont-tetoválás világszerte egységes technológiájával ellentétben a *hegtetoválás* különféle variációi ismereteseek.

Az osztályozás alapja a létrehozott heg negatív vagy pozitív volta. A negatív hegnél a bőrt oly módon vágják be valamilyen éles eszközzel, hogy a kívánt minta kirajzolódjék, de ne emelkedjék ki a bőrből. A pozitív eljárás lényege, hogy a vágás után nem engedik a heget természetes módon begyógyulni, hanem a seb ismételt felszakításával, izgatóanyag bedörzsölésével vagy másképp a bőrből kiemelkedő hegeket ún, keloidokat hoznak létre.

A kaszterizáció, az *égetéses hegképzés* is ehhez a technikához sorolható. Ennél pl. kókuszdió golyócskává sodort rostját, bambuszszilánkot, parazsat helyeznek

a bőrre, ahol is meggyújtják, de a keletkezett sebet addig nem hagyják begyógyulni, amíg hegek nem képződnek.

A *vágásos tetoválás* a vágások hossza szerint különíthető el. A rövid vágás esetében a bőrt az ujjakkal csipik össze és emelik fel, vagy valamilyen szerszámmal magasra húzzák és azután kb. 0,75–1 cm hosszan (bambuszkéssel, borotvapengével, üvegcsereppel stb.) bevágják. Ez az eljárás többnyire kúp alakú vagy ovális hegeket eredményez. A hosszú vágásnál a bemetszés tetszőleges. A sebet mindkét eljárásnál felszakítják, és oly módon kezelik, hogy ceruza, ujj, esetleg hurka vastagságú hegek maradjanak vissza.

A *varrásos tetoválás*nál pedig festőanyaggal bevont fonalat húznak át a bőr alatt valamilyen vékony, hegyes tárgygal (pl. tüskével, halszákkal, tüvel).

A tetoválás legalább 8000 éve dívik. Franciaország, Portugália, Románia területén, Skandinávia barlangos, sziklás tájain csontból készült tüket, festéktartó tálatokat, és durván tetovált embereket ábrázoló szobrokat találtak. Csak sejteni lehet, hogy ezek a törzsi hovatartozást szimbolizálták, vagy esetleg más misztikus jelentésük volt.

Az ókori Egyiptomban a táncosnőket, az énekesnőket és a prostituáltakat tetoválták. A korai Görögországban a nemesség jeleként, a bátorság bizonyítékeként fogták fel, később azonban a rabszolgák, illetőleg a bűnösök azonosítására használták fel ezt az eljárást. A rómaiak eleinte barbár szokásnak tartották a tetoválást, majd érdeklődni kezdtek e művészet iránt, de csak rövid ideig.

A tetováció tehát az őskortól kezdve létezik, természetesen változó népszerűséggel és jelentéstartalommal. Megítélése nemcsak az időben, hanem a térben is módosul. Japánban pl. ma is közkedvelt. Speciális klubok és modern show-rendezvények nyilvánossága biztosítja egy-egy művészi színvonalú alkotás „gazdájának” népszerűségét. Ugyanakkor hazánkban a deviáns jelenségek közé sorolja a közvélemény.

A tetoválás motivációi egy felmérés tükrében

1986–1987-ben felmérést végeztünk három bv-intézetben. Körülbelül 1000 elítélt lefényképezése után kezdtük el a kérdőíves adatfelvételt. A beazonosítást követően majd 600 értékelhető kérdőívfénykép együttes birtokába jutottunk. A kontrollcsoportba azonos létszámú, azonos büntetési fokozatú elítélteket választottunk ki véletlenszerű mintavétellel. Így pl. az első bűntényesek és a visszaesők aránya megegyezik a két csoportban.

Az eljárás korrektsége érdekében az ún. kriminalitási index is azonos volt a vizsgálati, illetve a kontrollcsoportban. Ez utóbbi index kiszámítható az első bűncselekmény elkövetésének idejéből, a visszaesés intenzitásának mértékéből, valamint az összbüntetési idő mennyiségéből. A csoportok összehasonlítását ezen index bonyolultsága megalapozottá teszi.

A kontrollcsoport adatait a fent ismertetett rendezőelvek betartásával a dr. Boros János által elvégzett „Elítéltek kategóriák komplex vizsgálata” kutatás 1984-es adatsorából választottuk ki, így természetesen tetovált elítéltek is bekerültek a kontrollcsoportba.

Az általunk feltárni szándékozott kérdéskör, a tetovációt kiváltó motivációs rendszer feltérképezése volt.

A vizsgált csoport tagjai nagyon felszínes magyarázattal szolgáltak. Egyetlen dolog tűnt ki bizonyosan, hogy az első tetoválások pillanatnyi ötlet hatására, önként jöttek létre. Egyetlen elítélt sem panaszkodott erőszakos tetoválásról, kábítószert és/vagy alkoholfogyasztás miatt fellépő eszméletvesztés alatti beavatkozásról.

A tetováció lehetséges motivációinak összegyűjtését Solymosi Katalin végezte el. A kiváltó okokat hat csoportba gyűjti:

1. Az önérvényesítés, az ego kifejezés szükséglete: vágy- és érzelembizonyítás, életérzés-megjelenítés, öngigazolás, individuális megkülönböztetés, törekvés a ki-sebbségi érzés feloldására, a vagánykodás igénye;

2. Az affiliáció, az indentifikáció szükséglete: szeretetigény, személyhez, csoporthoz való tartozás vágyának, illetve tényének jele, utánzás, hagyomány- és szokáskövetés;

3. A társadalmi integráltság szükséglete: a biztonságérzet, a társadalmi pozíció, illetve státusz igénye, a szereptisztaság követelménye, a normákhoz való igazodás, valamint a szembenállás, az oppozíció kifejezése;

4. Az idő strukturáltságának szükséglete: időtöltés, unaloműzés, az individuális idő folytonosságának (emlékezés, emlékeztetés) kifejezése.

5. A különböző ösztönimpulzusok kiélézésének szükséglete: agresszió, önki-fejezési vágy, szexuális szükséglet, kalandösztön, narcizmus, eufóriás hangulat, depresszió, alkoholfájdalom, narkós állapot, teljes elszemélytelenedés stb.

6. Az esztétika szükséglete: díszítés, divatkövetés, imponálási vágy, hiúság, igény a szépségre, a zavaró szépség hibák eltakarására. Ezek a kiváltó okok minden tetoválóra vonatkoznak. Miért alakult ki mégis a társadalmi átlagot sokszorosán meghaladó tetoválási gyakorlat a bv-intézetekben?

A válasz megfogalmazását a tetovált fogvatartottak néhány sajátosságának ismertetésével, és ezek taglalásával kezdtenék. Ha árnyaltabbá teszi a képet a kontrollcsoporttal való összehasonlítás, akkor a párhuzamos elemzés módszerével élünk.

A szándékos egészségrontás előfordulási gyakorisága szembetűnő különbséget mutat a két csoportnál. Valamennyi büntetésvégrehajtási fokozatban jelentős eltéréseket tapasztaltunk a tetováltak és nem tetováltak között. Legmarkánsabban a párhalmi minta mutatja ezt a tendenciát. Több mint háromszor annyian követtek el itt szándékos egészségrontást a tetováltak, mint az átlagos fogvatartottak. Ez az arány igaz a két csoport átlagára vonatkozóan is.

Am hiba lenne ok-okozat összefüggést keresni a tetováltság ténye és az elkövetett egészségrontás között. (A korreláció nem jelent kauzalitást!) A gyakorisági együttjárás önmagában nem értelmezhető ok-okozati viszonyként. A szándékos egészségrontást a büntetésvégrehajtási gyakorlatban mint valami segélykiáltást kell felfognunk. Az elkövető igyekszik kijutni valamilyen szituációból vagy el akarja odázni a fegyelmi felelősségre vonást, az esetleges büntetést.

Elképzelhető, hogy az elítélt — családi tragédia, vélt vagy valós sérelmek felnagyítása következtében — helyzetét teljesen kilátástalannak ítéli. Néha önmaga előtérbe helyezésének ennyire szélsőséges módját választja csupán. Cselekménye mindenképp jelzés értékű, akárcsak tetoválása. Ez utóbbival demonstrálhatja beilleszkedési szándékát, öndíszító igényét, esetleg levezeti valamilyen feszültségét. Azaz jelezni kíván valamit!

A hosszú időtartamú szabadságvesztés-büntetés tompít. Az egyén egyre elszigeteltebb, kitaszítottabb lesz. Életének valamennyi vonatkozása egyetlen helyre sűrűsödik. Tevékenysége óraműszerű pontossággal megszabott rendben zajlik. Érthető tehát, ha a külvilág bármilyen apró híre, tárgya — különösen, ha szubjektíve is érinti — az emlékképek révén hihetetlen gyötrelmet kelt benne. E feszültség szublimálásának legkézenfekvőbb közege: saját teste . . .

Cserne István tetovációval foglalkozó tanulmányában kifejti a tú szúrásának feszültségoldó hatását. Párhuzamot von a csuklómetszés, valamint az önkezüleg elkövetett égési sebek fájdalma, az idegentest-nyelés, illetve az azt követő sebészeti procedúra sokszor hónapokig tartó fizikai megpróbáltatásai és a tetoválás között. Megállapítja, hogy azt a feszültséget, melyet a külső korlátozások kelte-

nek, illetve tartanak fenn az elítélben, paradox módon csökkenti az a fájdalom, melyet az egyén önmagának okoz. Úgy érzi, úgy valamelyest visszanyeri beleszólását a vele történő eseményekbe.

Az önmagukat tetoválók, illetve tetováltatók és a szándékos egészségrontást elkövetők önkárosító cselekedetei a fent vázolt folyamatoknak egy-egy sajátos állomásaként értelmezhetők. Az a tény, hogy a tetováltak esetében nagyobb gyakorisággal fordul elő szándékos egészségrontás, véleményünk szerint azt bizonyítja, hogy ezek az emberek nem képesek verbális úton kifejezni érzelmeiket, illetve feleslegesnek tartják a szóbeli kommunikációt. Rendszerint alacsony intellektussal bíró fogvatartottokról van szó, akik nem sajátították el a konfliktusok megoldásának, a feszültségek levezetésének társadalmilag preferált, azaz előnyben részesített módozatait.

A tetovált elítéltek iskolai végzettségét az alábbi százalékos megoszlás jellemzi. A felmért fogvatartottak 10%-a egyáltalán nem járt iskolába. Az általános iskola 1—3. osztályát a vizsgált populáció 6%-a, a 4. osztályt 12%-a, a 6—7. osztályt 15%-a végezte el. A többség, 51%, befejezte általános iskolai tanulmányait. Megkezdett, de be nem fejezett szakmunkásképzővel a tetováltak 2%-a, megkezdett, de be nem fejezett középiskolával 0,5% rendelkezik. Szakmunkásképző bizonyítvánnyal a vizsgálatba bevontak 3%-a, középiskolai érettségivel pedig csupán 0,5%-a bír.

Az adatok elemzésénél azonnal szembeütünk, hogy a vizsgált minta 10%-a egyáltalán nem járt iskolába. A nőknél ez a mutató 17%, ami önmagában is szocializációs problémákra, életvezetési nehézségekre és alacsony intellektusra utal. A tetováltak 42%-ának nincs általános iskolai végzettsége. A nők e kategóriában is kedvezőtlenebb helyen állnak, mert 48%-uk nem fejezi be a 8. osztályt. Írás és olvasás közben komoly nehézségekkel küszködnek. Érzelmeiket nem tudják szavakba foglalni. Verbális kultúrájuk szegényes.

Az általános iskola kijárása után a minta 6%-a tanul tovább. Jelentős részük büntetésvégrehajtási intézetekben fejezi be tanulmányait. A tetováltak átlagos életkora: 29 év. Az első bűncselekmény elkövetésekor még ugyanez a szám 23. Ami annyit jelent, hogy a fogvatartottaknak már a polgári életben el kellett volna végezniük az általános iskolát. Ezzel szemben a büntetésvégrehajtás beiskolázási adatai azt tanúsítják, hogy az érintett elítéltek kriminális pályafutásuk majd négy éve alatt, két-három iskolai osztályt intézeteinkben végeztek el. Könnyen belátható tehát, hogy az iskola csak rendkívül kis mértékben valósítja meg nevelő funkcióját a polgári életben.

A tetovált és a nem tetovált csoportok iskolai végzettségét összehasonlítva jelentős eltéréseket tapasztaltunk. Az előbbieket 6%-ával szemben az utóbbiak 21%-a folytatta az általános iskola befejezése után — valamilyen szinten — tanulmányait. A kontrollcsoport tagjainak 11%-a szakmunkás-bizonyítványt, 4%-a pedig középiskolai érettséget szerzett. Ezek az adatok arra utalnak, hogy börtönviszonylatban is igaz: a tetovált elítéltek iskolai végzettsége alacsonyabb szintű a többi fogvatartotténál.

A tetovált csoport és a kontrollcsoport tagjainak egyaránt 7-7%-a lát el közösségvezetői feladatokat az intézetekben. Ez az adat azt bizonyítja, hogy a testükön tetovált motívumokat viselő fogvatartottak ugyanolyan mértékben felelnek meg a formális vezetői beosztás követelményeinek, mint az átlagos börtönlakó. Ilyen jellegű képességeiket megkérdőjelezni tévedés volna részünkről.

Más a helyzet az informális vezetőkkel. A börtönsubkultúrához tartozók közül csak a hierarchia alacsonyabb szintjén állók folyamodnak a tetováláshoz, ehhez a fontosságukat hirdető látványos tanúságtételhez. Az informális struktúrában vezetői pozíciót betöltők zöme csak elvétve visel, s akkor is csak apró jelzéseket a testén. (Ezen észrevétel statisztikai bizonyítása még várat magára . . .)

A gyakrabban előforduló tetovált motívumok

A tetovációval foglalkozó szakemberek már 1922 óta (lásd pl. Cattani munkásságát, a Herber-féle tipológiát, La Cassagne elemzéseit stb.) próbálkoznak a tetovált motívumok kategóriákba sorolásával. Mi úgy igyekeztünk a motívumokat csoportosítani, hogy az ábrákból, szövegekből többé-kevésbé kiderüljön az egyén önmagához és a világhoz való viszonya. A tetovációkról készített fényképek elemzésénél tíz — úgymond tematikus — csoportba osztottuk az előforduló motívumokat.

1. *Desztuktív, romboló motívumok*: Szövegek: „halál a hűtlen asszonyokra”, „meghalsz”, „üss” stb. Ábrák: kés, revolver, keresztre feszített nő, bárd, harckocsi, rakéta stb.

2. *Szorongásra utaló motívumok*: Szövegek: „arat a halál”, „itt vágd el” (pl. nyakon) stb. Ábrák: temető, koponya, szellemalak, halál-, illetve ördögfej stb.

3. *A nemi élet motívumai*: Szövegek: „kivánlak”, „ez a tied”, „mars be” (pl. a nemi szerveken) „szex” stb. Ábrák: női akt, nemi aktus, holdon ülő meztelen nő stb.

4. *Az érzelmi kötődés motívumai*: Szövegek: „nélküled meghalok”, „gyermekeim értetek élek”, „szeretek . . .” (ha a tárgy meghatározott személy) stb. Ábra: nincs!

5. *Romantikus, nosztalgikus motívumok*: Szövegek: „viktória”, évszámok, nevek, „szeretek”-felirat önmagában, stb. Ábrák: Pálmafa, oázis, lebukó nap, hold, vitorlás hajó, kormánykerék, női, illetve férfi fej, állatfigura stb.

6. *Erőszakos önmeghatározó motívum*: Szövegek: „bűn az élet”, VCSE (Világ Csavargói Egyesüljetek), „megölni megtudtok, megtörni soha” stb. Ábrák: tör kigyóval, kétfejű sas, NATO-csillag, horogkereszt, boxkesztyű, SS-jelvény stb.

7. *Semleges önmeghatározó motívum*: Szöveg: nincs! Ábra: labda, pohár, hal, dominó, bányász, illetve határőrjelvény stb.

8. *A tetováció egyéb formái*: Szöveg gyanánt olvashatatlan feliratok, felismerhetetlen, besatírozott sorok stb. Ábrák: pók, karóra, gyertya stb.

9. *Börtönéletre utaló motívumok*: Szövegek: „bezárom”, „Szegedi Csillag”, „Tököl” (dátummal) stb. Ábrák: börtönrács, összebilincselte kéz, gumibot, paragrafusjel, nyilvántartási szám stb.

10. *Jelenkori ideálok — motívumokban*: Szövegek: „Edda”, „Illés”, az aranycsapat teljes névsora stb. Ábrák: Temesvári Andrea portréja, együttesek jelvényei stb.

E példák a különböző csoportok legjellemzőbb motívumait tartalmazzák. A besorolásról azonban a mélyinterjúk több esetben kiderítették, hogy az általunk megfogalmazott tartalomtól merőben eltérő egyedi jelentést hordoznak.

A minta nagysága nem tette lehetővé számunkra, hogy minden fogvatartottal külön elbeszélgessünk a tetovált motívumok jelentéstartalmáról. Sok esetben viszont a megkérdezettek sem adtak érdemi felvilágosítást. A rajzok, ábrák esetében csupán néhányan tudták megfogalmazni, hogy miért épp az adott mintát tetováltatták magukra. A szövegeket illetően egyértelműbb helyzettel talákoztunk. A feliratok tudatosabban kerültek a fogvatartott testére.

A csoportosítás révén képet alkothattunk az egyes intézetek tetoválási gyakorlatának sajátosságairól. A tetovált motívumok átlaga a Szegedi Börtönben 7, a Pálhalmi Börtönben 9, a Szegedi Fegyházban viszont eléri a 13-at — a férfiaknál. A motívumok megoszlása nagyon egyenetlen. 29%-uk a bal karon, 24%-uk a jobb karon található. Azért itt, mert a demonstratív hatás e testrészen érvényesül a legjobban. A bal kar kitüntetett szerepét az öntetoválás magyarázza. Jobbkezes emberek sikeresebben tudják a bal karjukat tetoválni.

1

2

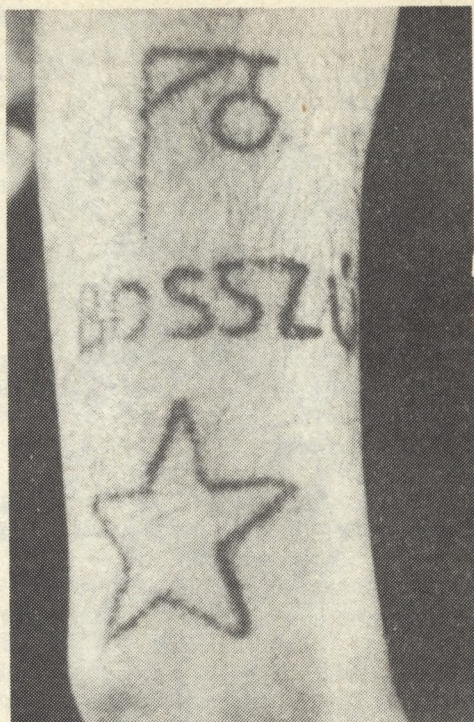
3

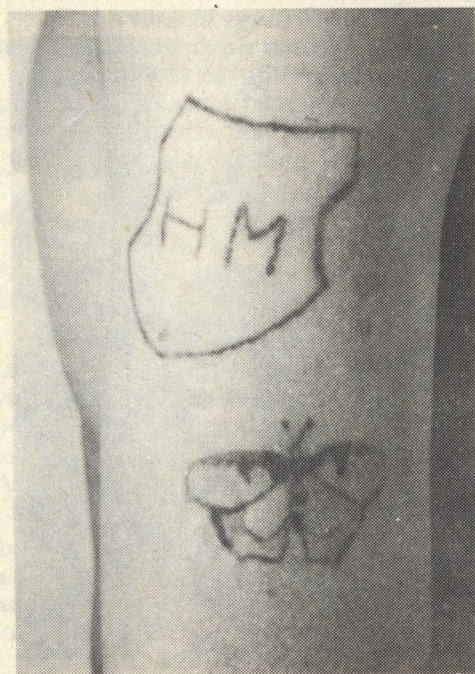
4

5

6

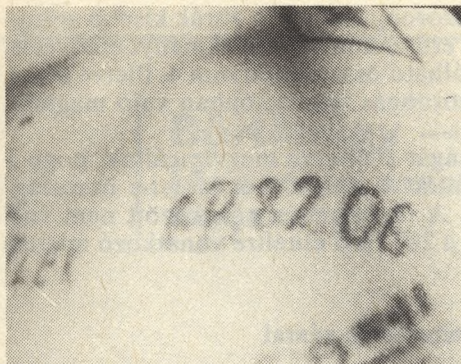

7

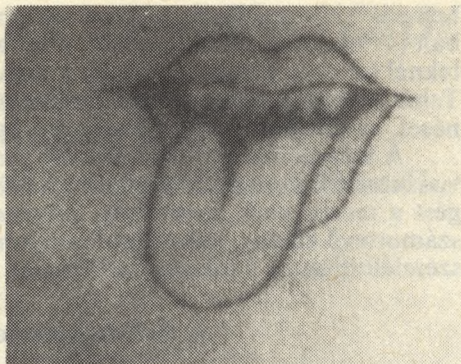

8

9

10

A kar után 12%-kal a mell vezet, hisz nagy szabad területet kínál és könnyen láthatóvá tehető. A hát és a láb tetoválásának viszonylagos gyakoriságát (a 3-4%-ot), a hát esetében a kevesebb idegvégződés, a lábnál a könnyebb megmunkálhatóság indokolja. Legritkábban a fejét és a nemi szervet tetoválják (ez 1-1%) csupán.

Ami a nőket illet, a Pálhalmi Fogházban az egy főre eső tetovált motívumok átlaga: 6. A két börtönfokozatnál 7-7. Legmagasabb a Kalocsai Fegyházban: 8. A motívumok a nőknél is leginkább a két karon helyezkednek el. A már említett ok miatt a bal kar 37%-os elsőbbséget élvez a 26%-os jobb karral szemben. A kézfej tetoválása 12%-os, feltehetően exponált helyzete miatt, a mell tetoválása 8%-os, tehát ritkábban díszítik, mint a férfiak. Terjedőben van, feltehetően erotikus indíttatásból, a csípő tetoválása.

A motívumok megoszlása kategóriánként

Témák	Férfiaknál		Nőknél	
	abszolút számban	százalékban	abszolút számban	százalékban
destruktív, romboló	54	2	22	1
szorongásra utaló	163	6	117	6
nemi életre utaló	143	5	36	2
érzelmet kifejező	748	27	199	58
romantikus, nosztalgikus	1024	36	261	12
erőszakos önmeghatározó	202	7	77	4
semleges önmeghatározó	68	2	28	1
börtönéletre utaló	78	3	63	3
ideálokat megjelenítő	14	1	11	1
egyéb tetováció	316	11	246	12
Összesen:	2800	100	1060	100

A férfiaknál legnagyobb arányban a romantikus motívumok fordulnak elő. Ezt az érzelmi kötődést kifejezők követik. A nők esetében is ez a két kategória vezet, csak a sorrendjük fordított. Mindkét nemnél a szinte gyermeki érzélemlig magyarázza ezeket az adatokat. Magasnak számít az agresszív motívumok előfordulása is, ha összeadjuk a táblázat destruktív, romboló és erőszakos önmeghatározó motívumainak számát.

A kizárólag erőszakos bűncselekményt elkövetett fogvatartottak tetovált motívumainak száma nem magasabb, mint az átlag bűnelkövetőé. Úgy tűnik, tetteik-

ben élik ki brutalitásukat. Ezzel szemben a szorongásra utaló ábrák kisebb arányban (47%-uknál) fordulnak elő, mint a nem erőszakos bűncselekményt elkövetetknél (ahol ez a szám 63%). Ez a rajtuk található összes motívum 4, illetve 6%-a. Tehát a megélt agresszivitás csökkenti a szorongás tetovációkban való megjelenését, az elfojtott pedig növeli.

A tetovációk előfordulásának gyakoriságát elemezve megvizsgáltuk, hogy a visszaesések számával vagy a börtönben töltött összes idővel mutat-e összefüggést a motívumok mennyiségi növekedése. A férfiak és a nők között nem volt számottevő eltérés, ezért tanulmányunkban a 287 férfi elítélte vonatkozó adattal szemléltetjük az általános tendenciát.

A férfi fogvatartottak tetovációs adatai

bv-intézetben töltött idő hónapos bontásban	első bűntényesek			visszaesők			Összesen:
	elítéltek száma	tetovációk darab- száma	tetovációk átlag- száma	elítéltek száma	tetovációk darab- száma	tetovációk átlag- száma	
0— 12	12	58	5	—	—	—	5
13— 36	60	385	6	46	368	8	7
37— 60	22	110	5	34	312	9	7
61—120	26	240	9	63	957	15	12
120 felett	3	37	12	21	282	14	13
Összesen:	123	830	6,6	164	1919	11,5	8,8

Az első bűntényesek tetovációs átlagával, a 6,6-tal a visszaesők tetovációs átlaga, a 11,5 áll szemben. Noha a különbség jelentős, elhamarkodott dolog lenne pusztán ebből az adatpárból következtetéseket levonni. Az első bűntényes férfiak átlagosan 41 hónapot, a visszaesők meg 71 hónapot töltöttek eddig büntetésvégrehajtási intézetben. Valószínűnek látszik, hogy alapvetően a börtönben töltött idő határozza meg a tetovált motívumok mennyiségét. (A táblázatból kitűnik, hogy — azonos időkategóriákat alapul véve is — magasabb a tetovált motívumok száma a visszaesőknél, mint az első bűntényeseknél.)

Tanulmányunkban megkíséreltük a bv. intézetek fogvatartottainak tetovációit elemezni. Kialakítottunk egy kategóriarendszert, amelynek segítségével összegyűjtöttük a tipikus motívumokat. Azután összefüggést tártunk fel a börtönben töltött idő hossza és a tetovált motívumok mennyisége között. Bár a bőrre rajzolt minta kiválasztása túlnyomórészt pillanatnyi érzelmi állapot eredménye, magának a tetoválásnak a ténye, az ábrák-szövegek mögöttes tartalma metakommunikációs jelzés, s mint ilyen, adalék a fogvatartott megismeréséhez.

A tetoválás motívációs bázisának áttekintésére és az indítékok kitalálására is kísérletet tettünk. Megállapítva, hogy a kiszolgáltatottság keserű érzése, a referenciapontok tévoa keresése, a valahová tartozás igényének demonstrálása, a túlfűtött érzelmvilág, az alacsony iskolai végzettség mind-mind kifejezésre jut a testdíszítés ősinek és modernnek egyaránt nevezhető válfajában.

Következtetéseinket a tetovált fogvatartottak csoportjának vizsgálatából vontuk le. Ezért megállapításaink az egyedi esetekben nem állják meg mindig a helyüket. A motívumok szótárszerű gyűjteményét nem lehet egy csapásra megfejthetővé tenni, nem lehet rögvést receptté alakítani. Ugyanakkor a mindennapos nevelőmunka gyakorlatába illesztve egy-egy összefüggés komolyan előmozdíthatja, előrelendítheti a fogvatartott megismerését, s a vele való bánásmód eltalálását.

Ruzsonyi Péter

Börtönügy — Keleten

(Az európai szocialista országokban, 1917-től napjainkig)

Már szinte unalomig ismételt a polgári büntetéstani paradoxona: a büntetések, így a szabadságvesztés-büntetések története is valójában azok eredménytelenségének története. Bármily jóleső volna büszkén mondani, hogy másként van ez a szocialista társadalomban, nem lenne igaz. Legalábbis önmagában nem. Igazán hatásos csak egy mindent átfogó büntetőpolitika lehet; a szabadságvesztés mindig „börtön” marad: önnön lehetőségeinek és korlátainak foglya Keleten és Nyugaton egyaránt. A bezárás ténye — a rácsos vagy rács nélküli kítaszítottóság, a lecsupaszított egyént összeláncoló kényszerközösségek léte — mindenütt azonos. Mégis miben rejtezhet az egyébként nyilvánvalóan érzékelhető különbség? Nézetünk szerint a bűnözéssel szembeállított társadalmi eszközök és gazdasági erőforrások céljában és hatósugarában.

A bűn elleni évszázados csatározásokban egyre inkább kicsorbuló jogi fegyvert, a büntetést világszerte új harceszközökkel szeretnék felcserélni. Jóllehet Kelet és Nyugat más módszert követ, mégis voltak és lesznek találkozási pontok, hasonlóságok, sikerek és kudarcok itt is, ott is. És akármennyire meghökkentő: a történelmi érdem azé lesz, aki hamarabb tudja megszüntetni magát a börtönt. Mindaddig nőni fog a fiaskók száma, s vele az égető eredménytelenség érzése, amíg a szabadságvesztéstől azt várják, hogy szüntesse meg a bűnözést. Be kell látni, hogy a bűn kezelése örökérvényű állami-társadalmi feladat. Tudomásul kell venni, hogy ebben ma még jelentős szerepe van a szabadságvesztés-büntetésnek. A börtönügy dolga tehát, hogy kimunkálja az elítéltek kezelésének legjobb, legtekélyesebb módszereit.

De ha a rabokkal együtt nem akarja elzárni magát a külvilágtól, a továbblépéstől, akkor részt kell vennie abban az építkezésben, amely a falakon túli nagypolitikában, a kriminálpolitikában folyik. A szakemberek régóta próbálják összeilleszteni a bűnmegelőzési és a büntetési rendszer elemeit. E munka pozitív eredményekkel biztat, noha ma még inkább civódásoktól hangos. Hogy ne egy új Bábel tornya épüljön, szükség van speciális börtönügyi hallásra. Ez a fajta lassú ráhangolás jellemzi a szocialista börtönügy elmúlt hetven évének nagy ívű, bár hullámvonalú fejlődését.

A szocialista börtönügy kezdetei

Petrográd, 1917. október 25.: „A kongresszus határozatilag kimondja, minden hatalom mindenütt a munkás-, katona- és parasztküldöttek szovjetjeinek kezébe megy át, amelyek kötelesek biztosítani a forradalmi rendet.” Milyen lett az új rend, a proletárdiktatúra büntetőpolitikája? Elsődleges a hatalom, másodlagos a büntetőjog; eljárásainak kötött rendje tompa fegyver a nyílt osztályharcban. A forradalom útjába számos akadály gördült. Miközben a muzsikból birtokos

parasztta lett tömegek tévován toporogtak, az eszmeileg is megosztott munkás-ságnak szembe kellett néznie a megvert, de le nem győzött kisajátítói mellett a világháborút immáron ellene is a folytató polgári rend támadásaival. A forradalom vörös Oroszországa nagy foltokban kifehéredik. Az idő így nem kedvez az elméleti elmélyedésnek. Valójában nem is volt mihez kötődni. A proletárforradalom félresöpörte a burzsoá jogtudományokat, a marxizmus klasszikusai pedig igencsak elnagyolva vázolták fel az új rend jogintézményeit.

A politikának a hadikommunizmus kényszere diktált. A valóság hamar cáfolta a reményt, hogy a bűnözés az osztálytársadalmi felszámolásával el fog tűnni, s az esetileg jelentkező kihágásokat a társadalmi együttélés meg fogja előzni minden külön elnyomó apparátus nélkül. Lenin 1918-ban így ír: „... szükségünk van államra, szükségünk van kényszerre...” A félreállított polgári jogászok izigvérig reakciós népsége helyett a felfegyverzett nép bíraskodott, írott jog nélkül, majd kialakította a proletárforradalmi jogtudat szellemében a maga új szankciórendszerét.¹

A proletárállam pusztá létéért küzdve a jogegyenlőtlenség nyílt vállalására kényszerült. Megkettőzte a büntetési rendszert: egyrészt szabályozta a reakcióso- kát féken tartó vasszigort, másrészt kitalálta a kapitalizmus csőkevényeitől megfertőzött dolgozókra nézvést a büntetés enyhébb formáit. A forradalmi bíróságok² ítélezéseiben lassan kiformalódó új szankciónemeket Lenin példánaknak tekintette, melyek alapkövei lesznek a szovjet-szocialista büntetési rendszernek. E szellemben tett előterjesztést a bolsevik párt VIII. kongresszusán 1919-ben.

A fejlődés kívánatos tendenciáját abban látta, hogy a büntetések rendszerét a nevelő jellegű intézkedések rendszere váltsa fel, hogy széles körben alkalmazák a feltételes ítéleteket, a szabadságvesztést szabadon végzendő munkával, a börtönt pedig nevelőintézetekkel helyettesítsék. A kongresszus határozattá emelte e lenini javaslatokat, melyek egészen a sztálini fordulatig zsinórmértékül szolgáltak mind a büntetéstani elmélet, mind a büntetésiskizabási gyakorlat számára.

A szovjet jog büntető- és büntetésvégrehajtási tudománya még a húszas évek elejére sem született meg. A hivatásos politikusok Lenin, Dzerzsinszkij, Lunacsarszkij, Kalinyin, Lacisz beszédei és írásai, valamint az állami és párt dokumentumok pótolták az elméleti alapvetést. Nem foglalkozott elvi kérdéssel az első átfogó szabályzat³ sem, jobbára csak a történelmi nagytakarítást végezte el, a forradalom előtti jogszabályokat helyezte hatályon kívül. Csiráiban mégis felfedezhetők a következő évek — utólag elméletileg is megindokolt — börtönügyi újításai:

¹ 1918 januárjában Lenin így vélekedett az új büntetési módokról: „Maguk a kommunák, a falu és a város kis sejtjei dolgozzák ki és próbálják ki a gyakorlatban a gazdagok, tolvajok és munkakerülők nyilvántartásának és ellenőrzésének ezer meg ezer formáját. A változatosság e téren az életrealitáság biztosítéka... Az egyik helyen börtönbe dugnak majd egy rakás gazdagot, egy tuat tolvajt, féltucat munkást, aki kibújik a munka alól. A másik helyen arra fogják kényszeríteni őket, hogy az árnyékszék tisztogassák. A harmadik helyen büntetésük kitöltése után sárga lapot kapnak, hogy megjavulásukig az egész nép szeme előtt legyenek, mint ártalmas emberek. A negyedik helyen megtizedelik a munkakerülőket, ott a helyszínen. Az ötödiken — különböző eszközök kombinációját találják majd ki...”

² Az egykorú források szerint a teljesen laikus proletárbírók 1918 nyaráig rendkívül enyhe ítéleteket hoztak még az ellenforradalmárokkal szemben is. Példaként szokták emlegetni Puriskevics esetét, akit a Zsukov asztalos vezette bíróság négy év börtönben letöltendő kényszermunkára ítelt, de úgy, hogy egy év múlva feltételes szabadságra bocsátható. Talán a győztes forradalom optimizmusa szólt meg az ítéletben.

³ Az 1918. július 23-i „A szabadságvesztésről mint büntetésről és végrehajtásának rendjéről” szóló Igazságügyi Népbiztossági ideiglenes utasítás értelemszerűen csak a proletárokkal szembeni szankciókat tartalmazta. A fehérékkel és egyéb ellenforradalmi elemekkel való leszámolás eszközt az 1919-es dekrétum szabályozta, amely felállította a kényszermunkatáborokat. Ezek felügyeletét a belbiztonsági szervek (CSEKA) látták el. Ide potenciális politikai veszélyesség miatt is kerülhettek emberek. Ez a polgárháborús és intervenciók körülmények között indokolt kényszerrendszabály lett a harmincas évekre kiépülő sztálini diktatúra mintája.

a nevelési céllal összekapcsolt munkáltatás, a börtönök mellett telepszerűen kialakított javító-nevelő intézetek.

A fiatal szovjet állam tudományos műhelyek segítségével nélkül kényszerült egyfajta elméleti, büntetéstani állásfoglalás kidolgozására. Az 1919 decemberében kibocsátott büntetőjogi vezérelveket az Igazságügyi Népbiztosság határozat formájában jelentette meg, s így jogszabályi erővel rendelkezett. Noha általános büntetőjogi utasításokat is tartalmazott, közelebb állt a mai értelemben felfogott büntetőpolitikai irányelvekhez, mint a tételes törvényhez. Kibocsátásának nem az volt a célja, hogy betöltse egy büntető törvénykönyv szerepét, hanem hogy a forradalmi jogalkotás és jogalkalmazás kétéves tapasztalatának összegzésével elvileg megalapozza a bíróságok büntető ítélezését.

A négy évig tartó intervenció széttörése, a többször kiújuló fegyveres belviszály leküzdése, a proletárdiktatúra győzelmekkel igazolt eredményessége dacára a „hogyan tovább?” komoly dilemma elé állította a bolsevik pártot. A lenini irányzat felismerte, hogy a végső tartalékait felélő hadigazdaság megszélesítése, az ellentétek által széthullással fenyegetett társadalom erős népi szövetséggé kövácslása nem történhet meg a „fegyverek kritikájával”. Rendezett gazdasági-politikai viszonyokat kellett teremteni, érdekeltséget, kiszámítható jövőt stb. Ismét igényt tartottak a szakjogászok munkájára, s ez ösztönzően hatott a jogtudományra, a börtönügyi tudományokra egyaránt. Ez utóbbiak húszas évek közepére eső felélédeése valódi újjászületés volt.

A polgári nézetek dialektikus tagadása szinte spontán módon formálta ki a szovjet büntetőjogászok alapállását. Kozlovskij, a büntetőjogi vezérelvek szerkesztője így fogalmazott: számunkra axióma az a tétel, mely szerint a bűnelkövető a társadalmi környezet terméke. Mi, deterministák tudjuk, hogy a bűnös cselekményei, motívumai nem tőle, nem akaratától függenek. Ezért a kiszabandó büntetés egyedüli célja a társadalmi együttélés feltételeinek védelme.

A Szovjet Jogtudományi Intézet által elkészített Btk. szövegéből még a büntetés fogalmát is száműzték, a „társadalmi védekezés intézkedései” kifejezést használták helyette. Hozzátennénk, hogy a büntetés fogalmának mellőzése nem egyszerű terminológiai változtatás. Így szakít a szovjet büntetőjog a régi büntetőjog konstrukcióival, amelyekben a represszió alkalmazásának különböző kritériumai öltenek testet. A tervezet nem tette magáévá a klasszikus polgári törvényesség garanciáját jelentő „nullum crimen sine lege” elvét, hanem a bűnöző társadalmi veszélyességéhez igazodva széles bírói mérlegelésnek nyitott teret és határozatlan szankciórendszert ajánlott.

A tettesközpontú, determinista büntetőjogi felfogás egyáltalán nem volt újdonság az egyetemes börtönügyi tudományokban, hiszen a pozitívizmus szociológiai iskolája már egy negyedszázada meghirdette ezeket az elveket. A fiatal szovjet jogtudományra komoly befolyást gyakorolt mindez, különösen a pozitívizmus legfrissebb hajtása: az 1921-es Ferri-féle Btk.-javaslat, holott ez Olaszországban se lépett hatályba. A valóságban is működő modellért pedig nem kellett ilyen messzire menniük, a proletárbíróságok politikai és osztályszempontokat követő gyakorlata szintén tettesi szemléletet tükrözött. Már említettük, hogy a megkettőzött szankciórendszer megfélemlítő szigorúságú és elrettentő súlyú büntetéseket alkalmazott az ellenforradalmárokkal és hivatásos bűnözőkkel szemben, míg a vétkes dolgozók vonatkozásában újszerű javító-nevelő jellegű intézkedéseket hozott.

A jogalkotás rendkívül gyorsan átvette a tudomány álláspontját: az OSZSZSZK 1922. évi Btk.-ja még tükrözi a büntetés és a társadalmi védekezés intézkedéseinek kettősségét. De az 1924-ben kiadott Büntetőjogi Alapelvek már egyáltalán nem használják a büntetés fogalmát, akárcsak az ugyanezen évben közzétett első szovjet büntetésvégrehajtási törvény. Úgy tűnt, mintha győzött vol-

na a szovjet pozitívista büntetésstan.⁴ Ám a tartalom átformalódása vontatottan haladt. Fenntartotta az osztályszempontú megkülönböztetést, mondván, a szovjethatalom ellenségeinek megjavítása lehetetlen. Ugyanakkor a javítómunka-intézetek differenciált hálózatát hozták létre; jelesül mezőgazdasági, kisipari és gyári munkatelepeket meg különleges rendeltetésű elkülönítő intézeteket a fiatalok számára, elme- és egyéb betegek számára.

Az új büntetőjogi szemlélet sokszor ütközött a szakszerűvé tett bíróságok ellenállásába is. Egy 1928-as dokumentum pl. súlyos hibának minősítette az elítéltek számának növekedését, a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetések elszaporodását, továbbá nehezítette a társadalmi védekezés egyéb intézkedéseinek elhanyagolását.

A büntetésvégrehajtás módszertani megújodása mégis megkezdődött. Nagy jelentőségű esemény volt, amikor egy moszkvai büntetőintézetet bázisként használva megszervezték a Büntetésvégrehajtási Kutatóintézet kísérleti osztályát azzal a feladattal, hogy tudományos és gyakorlati úton állapítsa meg a javítómunka-ráhatás ésszerű módszereit. Az osztály tevékenysége kiterjedt a kulturális, nevelési és szervezeti kérdésekre, de orvosi, pszichiátriai és pedagógiai problémákra is. Munkájuk eredményeként a Belügyi Népbiztosság 1928-ban leszögezte, hogy az elítélt személyiségének tanulmányozásán alapuló egyéni megközelítés, valamint szokásainak megfelelő büntetőráhatás kell hogy alkossa minden bv. intézmény munkájának alapvető tartalmát.⁵

A szovjet büntetésstan tudathasadása⁶

Az új pozitívista büntetésstan a húszas évek végére megrekedt a kísérlet szintjén, s nem jószántából. Közbeszólt a politika, a lenini hagyatékot — ha kellett, koncepciók eljárásokkal elperelő sztálini uralom.⁷ 1929-ben már rendelettel tereltek az egyedül helyes irányba a bíróságokat, azaz betiltották a rövid tartamú szabadságvesztést. Ezzel szinte egyidejűleg felállították a Szovjetunió távoli területén a javító-munkatáborokat, az ún. légereket. Az ide bezárt különösen veszélyes elemeket szigorú elszigeteléssel és kemény fizikai munkával óhajtották megjavítani. E légerek felügyeletét az államvédelmi hatóság látta el, s ezzel kezdetét vette az államigazgatás végzetes térnyerése.

Ezzel párhuzamosan megváltozott az igazságügyi irányítás alatt álló büntetésvégrehajtás is. A harmincas évek elején mindinkább előtérbe kerültek a telep-, illetve táborszerű elhelyezési formák. A büntetésvégrehajtás tartalma is a fonákjára fordult, a javítómunka eszméjéből egyre inkább a népgazdaság érdekét szem előtt tartó munkáltatás lett.

⁴ A szovjet büntetőtörvénykönyvek nem használták a büntetés szót. Ezzel a Népbiztosok Tanácsának 1934. április 20-i rendelete élt újra.

⁵ Széles körű tudományos munka folyt a büntetésvégrehajtás megújodása érdekében. 1923-tól a szaksajtóban, 1924-től az igazságügyi dolgozók kongresszusain, 1925-től külön állami kutatóintézet jött létre e célból. Az 1925/26-os tanévben a jogi főiskolákon, 1927-ben pedig a Moszkvai Egyetem jogi karán bevezették a büntetésvégrehajtási jog oktatását. Ugyanezen évben két tankönyv is íródott, idézzük az egyik szerzőjének, J. G. Sirvindtnek szavait: „Nem újabb börtönök építése, hanem a szabadságvesztésnek csak a célszerűségi okokkal feltétlenül indokolt esetekben való alkalmazása, és a társadalmi védekezés más, a szabadságvesztésnél célszerűbb intézkedéseivel való felváltása jelenti a »börtönök« problémájának megoldását...”

⁶ Egyre több adat kerül napfényre az ötven-hatvan évvel ezelőtti eseményekről, mint pl. Feofanov cikke, amely magyarul is megjelent a Belügyi Szemlében. E részben alapvetően az ő közléseire támaszkodtam.

⁷ A hatalommal való visszaélés veszélyére figyelmeztetett 1925-ben Kalinyin is a tanácsok III. kongresszusán: a háború és polgárháború olyan emberek tömegét teremtetten meg, akik számára az irányítás nem más, mint mindentől függetlenül, önkényes megítélés alapján — rendelkezni.

A sztálini rendszer tudathasadásának legérdekesebb bizonyítéka az OSZSZSZK 1933-as büntetésvégrehajtási törvénykönyve. Deklarált elveiben hű a bolsevik párt VIII. kongresszusán meghirdetett, tiszteletre méltó principiumokhoz (társadalmilag hasznos munkáltatás, politikai nevelőmunka, fokozatosság, kategorizálás stb.), bőségesen szól a demokrácia és a társadalmi részvétel letéteményeséről, az ún. felügyelőbizottságok működéséről, erről az egyetemes börtönügy nézőpontjából se lekicsinyelhető, igen eredeti újításról.⁸ De nem múlik el egy év sem, s a törvény hatályát veszti. S helyét, a hatalom fintoraként, a belügyi népbiztosági rendelkezések és utasítások foglalják el a büntetésvégrehajtás egész területén.

Ez a kettősség jellemzi az egész sztálini korszakot: a fényes, tiszta elveket a gyakorlat minduntalan a sárba tiporja. Megszűnnek a nyílt tudományos viták, eltűnnek a polgári rend szakértelőivá minősített tudósok, sőt egész tudományágak (szociológia, kriminológia, pszichológia) esnek áldozatul a paranoid politikának. Az „udvari” tudomány, megérezve az idők szavát, így fogalmaz: a szocialista társadalomban megnő az egyén öntudatának szerepe, súlyosabbá válik bűnössége, fokozottabbá felelőssége. Sztálin tételét az osztályharc elkerülhetetlen kiéleződéséről átültették a büntetőjogba, s így kiforgatták eredeti értelméből a húszas évek szociológiai iskolájának bűnösséget tagadó felfogását.⁹

Az, aki nincs velünk, az ellenünk van logika mindenütt bűnöst látott. Az átpolitizált büntetőjogban trockistává, ellenforradalmivá, kétkulacssóvá lett a bűncselekmények zöme. Ezek felett pedig az államvédelmi hatóság adminisztratív bírósága ítélkezett. A rendes büntetőeljárás is torzult; csökkent a nyomozó szervek ügyészi felügyelete, a bírói gyakorlatot pedig a büntetékiszabás szigorítására kötelezték.

Mindez a bévé területén is érezte hatását. Noha a tételes jog három büntetésvégrehajtási alapintézményt ismert (börtönt, javító-nevelő telepet és javító-nevelő tábort), a gyakorlatban a táborba küldött elítéltek száma túlsúlyra jutott. A büntetésvégrehajtás tartalmi vívmányainak többségét (így pl. a fokozatosságot, a differenciálódást, a társadalmi ellenőrzést) felszámolták.

A munkáltatás elve maradt, csupán a felismerhetetlenségig eltorzult. A belügyi utasítások a fogvatartottak munkaerejének gazdaságos felhasználását hangsúlyozták.¹⁰ 1948-ra a javító-nevelő táborok három típusa fejlődött ki: az általános, a különös rendszerű és a szigorított láger.

Visszatérés a lenini alapokhoz

Mégsem lett a fordulat éve 1953 a büntetőjogban, bár született néhány intézkedés a feszültségek enyhítésére. Jóllehet az SZKP XX. kongresszusa 1956-ban egyértelműen elutasította a törvénysértések büntetőpolitikáját, ám ennek tényleges törvényerejű megváltoztatását egy sor külpolitikai esemény (a lengyel, a ma-

⁸ A felügyelőbizottságok feladata a bv. intézmények társadalmi ellenőrzése és nevelőmunkájuk támogatása volt. A hat-tíz tagból álló bizottságot a helyi szervek vezetőinek bevonásával részben társadalmi alapon hozták létre. A felügyelőbizottság döntött az elítéltek feltételes szabadságra bocsátása, enyhébb fokozatba helyezése tárgyában. De joga volt kezdeményezni a kegyelmezést, a büntetett előélet törlését és egyéb, az elítéltet sújtó jogkövetkezmény mellőzését.

⁹ Ami Pasukanisznél még úgy hangzott: „... a cél a társadalmi védekezés intézkedéseinek mind szélesebb körű alkalmazása. E tendenciának határkövei a bűnösségnek mint büntetőjogi kényszer alapjának teljes felváltása a veszélyes állapottal, és a büntetés fogalmának az elhalása...”, az pl. Volkovnál 1935-ben már az alábbi módon nézett ki — „... Megfelelő adatok megléte esetén a bizonyos társadalmi osztályokhoz tartozásból fakadó veszélyesség alapján a büntető törvényhozás büntetőjogi felelősséget állapít meg anélkül, hogy ezek az adatok közvetlen összefüggésben állnának egy konkrétan elkövetett bűncselekménnyel...”

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának változásai

A BÜNTETÉSVÉGREHAJTÁS ÖSSZEHASONLÍTÁSI SZEMPONTJAI	1918	1919	1924
A SZABÁLYOZÁS SZINTJE	ideiglenes utasítás	rendelet	törvény
FORMÁJA	rendes	rendkívüli	rendes
INTÉZMÉNYEI	felnőttek számára — JAVÍTÓINTÉZET — BÖRTÖN — speciális gyógyintézeti — börtönkórház fiatalkorúak számára — JAVÍTÓINTÉZET — MEZŐGAZDASÁGI TELEP	KÉNYSZER-MUNKA-TÁBOR	felnőttek számára — LETARTÓZTATÓ INTÉZET — ipari, mezőgazdasági telepek — BÖRTÖN — ÁTMENETI INTÉZET — ELKÜLÖNÍTŐ INTÉZET fiatalkorúak számára — JAVÍTÓINTÉZET
KATEGORIZÁLÁS SZEMPONTJAI	nemek, átnevelhetőség	osztály, politikai	osztály, nemek, átnevelhetőség
FOKOZATOSSÁGA	feltételes szabadság	—	feltételes szabadság, közvetítő intézet
CÉLJA ÉS ESZKÖZEI	munkával nevelés	fizikai munka	munka
A TÁRSADALOM RÉSZVÉTELE	(nincs adat!)	—	(nincs adat!)
FELÜGYELET, IRÁNYÍTÁS	Igazságügyi Népbiztosság	Cseka	Igazságügyi Népbiztosság

A táblázat értelmezéséhez

(1) Röviddel az 1933. évi törvény elfogadása után gyakorlatilag megszűnt, bár hivatalosan nem helyezték hatályon kívül a törvénykönyvet. De a sorra megjelenő belügyminiszteri utasítások teljesen átrendezték a büntetésvégrehajtás szervezetét.

(2) 1934-ben a büntetésvégrehajtás felügyeletét és igazgatását átvette a Belügyi Népbiztosság. A legellentmondásosabb helyzet az ún. ellenforradalmi bűncselekmények körében keletkezett; ahol is mind az ítélkezés, mind a végrehajtás — a javító-nevelő táborkötésében — egy kézben, az államvédelmi hatóságnál összpontosult.

(3) A végrehajtási intézetek közötti fokozatosság 1936-ban, a feltételes szabadság pedig 1939-ben szűnt meg.

(4) Az 1935—1940 között kiadott büntetésvégrehajtási normatívák teljesen háttérbe szorították az elítéltek átnevelésének feladatát.

gyar és a szuezi válság) késleltette.¹¹ A Legfelsőbb Tanács 1957-ben hozott határozatot a büntetési rendszer alapvető átalakításáról és egy új Btk. kidolgozásáról.

Az ezzel egyidőben megjelent kormányhatározatok igazi tűzoltó munkát végeztek: a börtönügy elméleti tisztázásának szándéka nélkül sorra lenyesegették az elmúlt negyedszázad vadhajtásait. Megszűnt az államvédelmi hatóság admi-

¹⁰ Az elítélteket a népgazdasági terv függvényében — a háború idején hadi céloknak alávetetten — dolgoztatták, de az sem volt ritka, hogy értelmetlen, idegörlő, egyenesen pusztító munkára kényszerítették őket, pl. a Szahalín-Gulak-szigetek lágereiben.

1929	1933	1939—1945	1948—1958
rendelet	törvény (1)	utasítások	utasítások
rendkívüli	rendes	rendes	rendes
JAVÍTÓ-MUNKA-TÁBOR (LÁGER)	felnőttek számára — LETARTÓZTATÓ INTÉZET — GYÚJTÓ-ELOSZTÓ INTÉZET — ipari, mezőgazdasági telepek — javító-nevelő láger — büntetőláger — GYÓGYÍTÓINTÉZET fiatalok számára — JAVÍTÓINTÉZET	— JAVÍTÓ-NEVELŐ TELEP — JAVÍTÓ-NEVELŐ TÁBOR — BÖRTÖN	— JAVÍTÓ-NEVELŐ TELEP — általános tábor — különös tábor — szigorított tábor — BÖRTÖN
a társadalomra veszélyesség	osztály, nemek, átnevelhetőség	osztály, nemek, életkor	— osztály, nemek, életkor (7)
—	feltételes szabadság, enyhébb fokozat	— (3)	— (8)
nehéz fizikai munka	munkával nevelés	gazdaságos, tervszerű munkáltatás (4)	munkáltatás
—	felügyelő bizottság	—	— (9)
Államvédelmi Hatóság	Igazságügyi Népbiztosság (2)	Belügyi Népbiztosság (5)	Belügyminisztérium (10)

(5) A táborok túlsúlyba jutásával nőtt az államvédelmi hatóság ereje.

(6) 1957-ben felszámolták a javító-nevelő táborokat.

(7) Az osztályszempont a '20-as években a dolgozók és nem dolgozók közötti megkülönböztetést jelentette, a '40-es években az ellenforradalmi bűncselekmények elkövetőit, a banditákat, illetve a veszélyes visszaesőket is ide értették. Egészen a '60-as évekig tartotta magát az osztályszempontú kategorizálás.

(8) A fokozatosság visszaállítása felé 1957-ben a Legfelsőbb Tanács határozata nyitott, amely lehetővé tette, hogy a börtönben megfelelő magatartást tanúsító elítéltek szabadságvesztésük utolsó harmadát javító-nevelő telepen töltsék.

(9) Az 1957-es kormányhatározat helyreállította a társadalmi felügyelőbizottságokat, s megtette az első lépést az utógondozás intézményesítése felé is.

(10) Szintén 1957-ben állították helyre a belügyminisztérium — ezen belül a büntetésvégrehajtási szervek — pártellenőrzését, számolták fel az államvédelmi hatóság bírói funkcióját.

nisztratív bírói jogköre, felszámolták a javító-nevelő táborokat, visszaállították a büntetésvégrehajtás fokozatosságának elvét és ismételten megszervezték a társadalmi felügyelőbizottságokat.

Már nem minden tudományos és szakmai alap nélkül, de még zömmel állami akarattal született meg a büntetőjogi alapelvek 1958-as koncepciója. Ez egy sajátos szovjet — közvetítő büntetéstani — állaspontra helyezkedett. Élesen elhatárolta magát a klasszikus megtorlás-büntetéstantól, de elvetette a társadalomvédelem mindenén átgazoló célszerűség-felfogását is a húszas évek szociológiai iskolájának pozitivizmussal szemben.

A szövetségi köztársaságok törvényhozásainak komoly segítséget nyújtott az SZKP XXII. kongresszusa, mely eszmeileg visszanyúlt a Lenin felvázolta szocialista büntetéstanhoz. Állást foglalt a büntetés egyéniesítése és differenciálása, a büntetésvégrehajtás humanizálása mellett, hangsúlyozva, hogy a szocialista börtönügy kulcskérdése: a helyes arány megteremtése a büntetés elnyomó-megtorló, illetve nevelő-meggyőző elemei, eszközei között. A hatvanas évek elejére a tudomány is talpraállt¹², bár még nem heverte ki azt a sztálinista betegsége, hogy egy az egyben léképezze a párt irányelveit. Ez a büntetés célja és tartalma körül kibontakozó vitákból is kitűnik.

A pártkongresszus mereven elzárkózott a megtorlás gondolatától, s ezt a szakirodalomban szolid vita követte. Sargorodszkij, Pointkovszkij és Gercenzon a büntetés megtorlás célját annak polgári vallásos gyökerei miatt is tagadták, míg az őket tapintatosan támadó Beljarev és Karpec szerint az igazságosság és célszerűség által korlátozott mértékben a társadalom védelme mellett mint másodlagos célt el kell ismerni a megtorlást.¹³ Amikor Sargorodszkijék elfogadták az elretten-tés elvét, a polémia megszakadt.

Hasonlóan felemás eredménnyel zárult a büntetés nevelő hatása körül kibontakozó vita. Az egyik álláspont szerint, amelyet legkövetkezetesebben Noj képviselt, a büntetésvégrehajtási nevelés célja az elítélt személyiségének olyan átrendezése, amelynek következtében a bűnelkövető a jövőben tartózkodni fog bűncselekmények elkövetésétől, de nem a büntetéstől való félelme miatt, hanem azért, mert meggyőződésével, erkölcsi nézeteivel már összeegyeztethetetlen. A többség — így Beljajev, Sargorodszkij, Bujusev — azt vallotta, hogy kevesebbel is meg kell elégedni, már az is siker, ha jogilag megjavul az elítélt, azaz nem követ el — akár a büntetéstől való félelme miatt — több bűncselekményt. A lehetőségekhez ez utóbbi nézet áll közelebb. A vita elméletileg mégsem dőlt el, inkább csak az átnevelés-nevelés, a jogi-erkölcsi megjavítás körüli szócátákban kifáradva megszűnt. A szakmai igazságtevésre ismét a politika vállalkozott, amikor 1969. november 1-jével hatályba léptette a Szovjetunió Büntetésvégrehajtási Törvénykönyvét. Eszerint „A büntetés végrehajtása ne csak az elkövetett bűncselekmény megtorlása legyen, hanem javítsa meg és nevelje át az elítélteket a munkához való becsületes viszony, a törvények pontos megtartása és a szocialista együttélési szabályok betartása szellemében”. A szovjet börtönügyi szabályozás igyekezett visszaterelni a lenini alapokhoz. A szabadságelvonás nélküli végrehajtási módok széles körű alkalmazásán túl, igyekezett a zárt körülmények között élők elszigeteltségét is oldani.

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtó intézményrendszer gerincét a javító-nevelő telepek rendkívül tagolt hálózatára építette, s így a börtönök szerepe másodlagossá vált. Vezéreszméje újból — a kizárólagos gazdasági hasznosság céljától megtisztított — munkajavítás elve lett. A szovjet bévé alapintézményei a felnöttek számára javító-nevelő munkatelepek és börtönök, a fiatalok számára pedig az ún. nevelő munkatelepek. (Az intézetek differenciálódását jól szemlélteti a 2. ábra!)

¹¹ 1953. március 27.: a Legfelsőbb Szovjet Elnökség törvényerejű rendelete a közkegyelemről. Ezt 1953 és 1956 között egy nagy dekriminalizációs hullám kísérte (nem minősült bűncselekménynek ezt követően például az önkényes kilépés, az egyéni munkamulasztás, a tehervonaton való utazás stb.).

¹² Negyedszázados hallgatás után 1957-ben volt az első, büntetésvégrehajtás kérdéseinek szentelt konferencia. Ugyanebben az évben jelent meg a büntetésvégrehajtás mint tantárgy a BM Főiskolán, 1964-ben pedig a jogi felsőoktatásban. Azóta rendszeresen érnek el tudományos fokozatot büntetésvégrehajtással foglalkozó kutatók pl. Sztrucskov, Beljajev stb.

¹³ A szerzők a társadalom igazságérzetére hivatkoztak, s valóban, a Lityerturnaja Gazetában — egy közvélemény-kutatás során — megszólaltak zöme e hangnemben fogalmazott 1972-ben: „... én a legkeményebb büntetés híve vagyok, a bűnözőt nem lehet embernek tekinteni, le kell vele számolni könyörtelenül, mint a farkasokkal és a veszett kutyákkal...”

**A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának intézménye a Szovjetunióban
(az 1977-ben módosított 1969-es törvény alapján)**

FELNŐTTEKNEK

JAVÍTÓ-NEVELŐ TELEPEK:

- a) *általános rendszerű*: nem súlyos bűncselekményt, első ízben elkövetők számára
- b) *szigorított rendszerű*: súlyos bűncselekményért első ízben elítéltek számára,
- c) *szigorú rendszerű*: különösen veszélyes, állam elleni bűnelkövetők és egyéb bűnismétlők számára,
- d) *különleges rendszerű*: különösen veszélyes visszaesők és azok számára, akiknek halálos ítéletét kegyelemből szabadságvesztésre változtatták át,
- e) *átmeneti vagy bentlakásos rendszerű*: a tartós és szilárd megjavulás útjára lépett elítéltek ide kerülnek az előbbi telepekről, 1977-től pedig itt kezd valamennyi gondatlan elkövető.

BÖRTÖNÖK:

- a) *általános rendszerű**: ide első büntényes, de igen súlyos bűncselekményt elkövetők kerülnek
- b) *szigorított rendszerű*: a visszaesők, a büntetés végrehajtása alatt bűncselekményt elkövetők, illetve a telepekről fegyelmi vétség miatt áthelyezettek számára.

FIATALKORÚAKNAK

NEVELŐ-MUNKATELEPEK:

- a) *általános rendszerű*: első büntényesek számára,
- b) *szigorított rendszerű*: visszaesők és súlyos bűncselekményt elkövetett elítéltek számára.

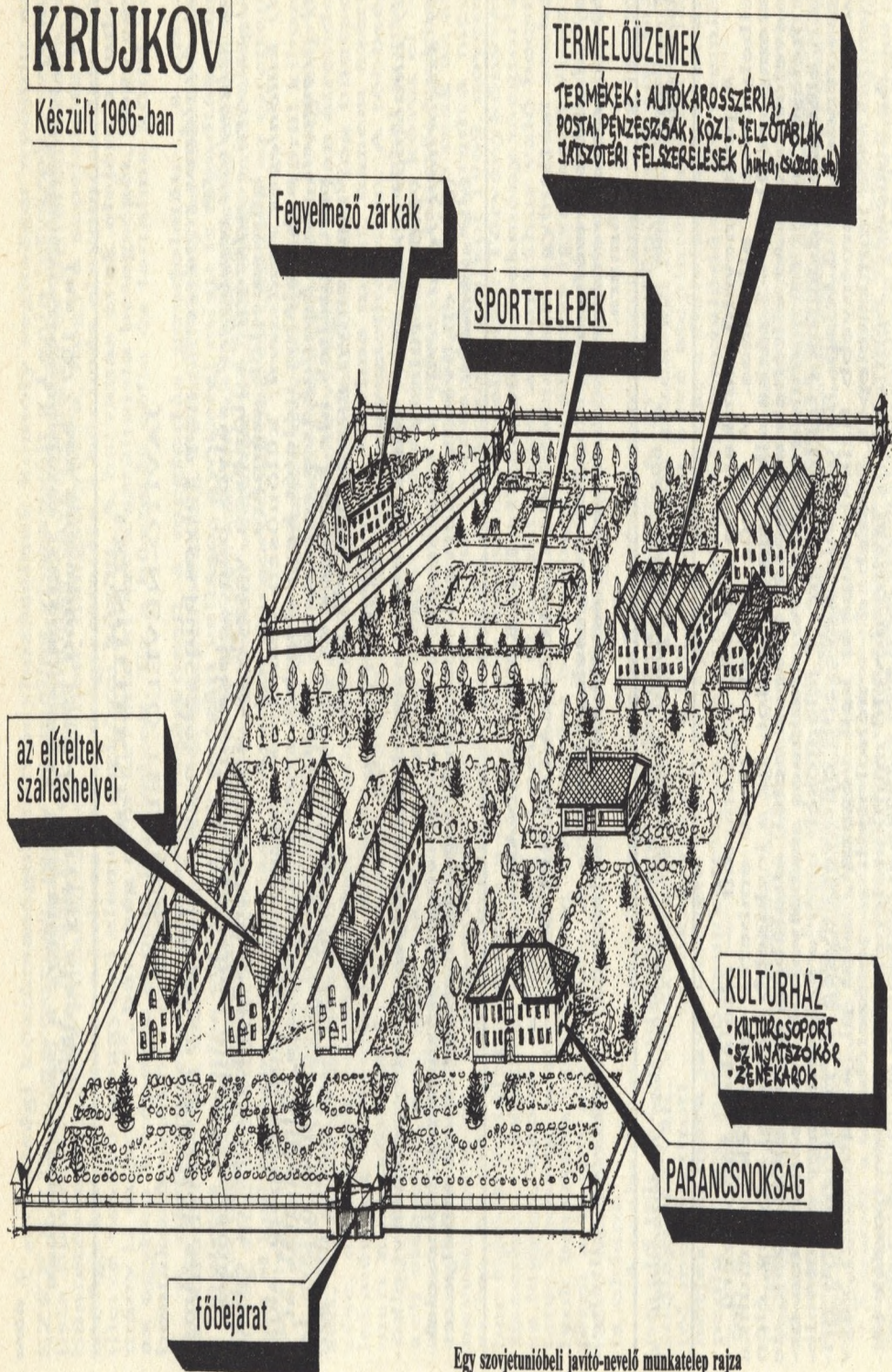
* csillaggal jelöltük azokat a büntetésvégrehajtási intézeteket, amelyekbe női fogvatartottak is kerülhetnek

A javító-nevelő munkatelep 800-900 fogvatartott — általában táborszerű — elhelyezésére alkalmas. A közös zárkákat 20-30 emberre tervezték. A munka szempontjából 4-5 zárka alkot egy brigádot. Ez a legkisebb nevelési egység, élén nevelőtiszttel. Az elítéltek mozgását telepen belül, általában nem korlátozzák, de kötelesek sötét formaruhát viselni. Az általános szabályoktól — az intézeten belüli élet szabadságfoka tekintetében — jelentősen eltér a szigorú vagy a különleges rendeltetésű telep. Ez utóbbin kevesebb öntevékenység és rigorózusabb őrzet mellett keményebb fizikai munkát kell végezni, mint pl. az átmeneti vagy bentlakásos munkatelepek félszabad — néhol nyílt — intézetében.

Az átmeneti, bentlakásos javító-nevelő munkatelepeket 1969-ben hozták létre. Büntetésük felét letöltő, javulást tanúsító elítéltek kerülhettek ide 1977-ig, az-

KRUJKOV

Készült 1966-ban

Egy szovjetunióbeli javító-nevelő munkatelep rajza

óta pedig valamennyi gondatlan elkövető itt tölti büntetését. E telepeken 500-600 elítélt él, őrizet nélkül, de felügyelet alatt — átlagban tíztagú őrség irányítása mellett. Ébresztőtől takarodóig szabadon mozoghatnak a telep területén, a vezetőség engedélyével azon túl is, ha munkájuk jellege vagy oktatásuk ezt szükségesé teszi. Viselhetnek polgári ruhát, tarthatnak maguknál pénzt és egyéb értéktárgyat, korlátozás nélkül felhasználhatják keresményüket. A telep mindennapi életét elítéltekből álló önkormányzat irányítja.

3. ábra

A külvilággal való kapcsolattartás lehetőségei

INTÉZETEK	LÁTOGATÁS		LEVÉL		CSOMAG
	rövid*	hosszú**	kap-hat	küldhet	
	ÉVENTE		HAVONTA		ÉVENTE
Felnőttek JAVÍTÓ-NEVELŐ MUNKATELEPE — általános — szigorított — szigorú — különleges — átmeneti, bentlakásos	háromszor kétszer kétszer egyszer együtt élhet a családjával	kétszer kétszer egyszer egyszer	KORLÁTOZÁSMENTES	3 db-ot 2 db-ot 2 db-ot 1 db-ot korlátlanul	a büntetés felének letöltése után 3 db-ot nincs korlátozva
BÖRTÖN — általános — szigorított	engedélyezhető engedélyezhető	nincs nincs		1 db-ot kéthavonta 1 db-ot	nincs nincs
Fiatalkorúak NEVELŐTELEPE — általános — szigorított	a büntetés 1/4-ének letöltése után hatszor a büntetés 1/3-ának letöltése után kétszer	nincs nincs		korlátlanul	a büntetés felének letöltése után 6 db-ot

* négyórás ellenőrzött látogatás

** három napig fogadhatja hozzátartozóját

A javító-nevelő telep legnyitottabb formájában az elítéltek — lakáslehetőség esetén — együtt élhetnek családjukkal és egyéni gazdálkodást is folytathatnak. A börtön még legenyhébb formájában is keményebb rezsimú a javító-nevelő munkatelepnél. Szigorú őrizet, szoros napirend, állandó irányítás és ellenőrzés, közös zárkarendszer és csikos formaruha jellemzi.¹⁴

A büntetésvégrehajtási hatásrendszer elemeit a munkajavítás vezérelve lett — a politikai nevelés, az oktatás, az öntevékeny szervezetek és a jutalmazás-fegyelmezés szabályai alkotják. Az elítéltek — munkaképességük, lehetőleg szakértelmük alapján kötelesek részt venni az — általában — vállalati rendszerű, társadalmilag hasznos munkavégzésben. A szocialista munkaverseny-mozgalom

¹⁴ A rezsim szigorúságát jól jellemzi az alábbi leírás, amely egy litvániai börtönt mutat be: „A zárkában csak ágyak, székek és (az elítéltek tisztálkodási szereinek elhelyezésére szolgáló) kis méretű szekrények vannak. Egyéb tárgyaikat és ruháikat az elítéltek másutt helyezik el. A börtönön belül az útvonalak drótkerítéssel vannak elválasztva, hogy az egyes nevelési csoportok ne érintkezhessenek egymással.”

a büntetésvégrehajtásra is kiterjed. Az elítélt viszont a népgazdaságban érvényes, általános munkajogi szabályok és normák szerint jogosult bérezésre.

A politikai nevelőmunka során vitákon, ismeretterjesztő- és kultúrelőadásokon, valamint a sajtó és a faliújság segítségével kívánják elérni, hogy az elítéltekben kialakuljon a szocialista tulajdon megbecsülése, hogy emelkedjen kulturális színvonaluk, hogy gyarapodjék kezdeményező készségük. Az elítéltek politikai és kulturális nevelésében mind a törvény, mind a gyakorlat igen nagy jelentőséget tulajdonít „a viselkedés iskoláinak”, az elítéltek önkormányzati szervezeteinek.

Az önkormányzat törvénybe foglalt célja, hogy szervezett és ellenőrzött módon menjen végbe az elítéltek kollektív szokásainak fejlesztése, hasznos kezdeményezéseik ösztönzése, továbbá, hogy átnevelésüket segítse maga a közösség.¹⁵ Az önkormányzatok közreműködnek a munkaverseny megszervezésében, ellátanak egészségügyi és sportfeladatokat és természetesen kezükben tartják a klubéletet is. Néhány telepen véleményezhetik egymás magatartását, s ily módon beszélhetnek a feltételes szabadság elbírálásába.

A negyven év alatti elítéltek számára 1969-től kötelező a nyolc, 1977-től pedig a tizenegy osztályos általános iskola elvégzése. De rászoríthatók a munkájukkal kapcsolatos szakmai oktatáson való részvételre is. A szovjet büntetésvégrehajtás magában hordozza sikerének lehetőségét. Különösen, ha továbbhalad a hagyományos börtönök felszámolásának útján, és arra törekszik, hogy a büntetésvégrehajtás belső élete minél jobban megközelítse a szabad élet viszonyait.

Az európai szocialista országok büntetéstanáról

Nem látjuk értelmét, hogy minden egyes európai szocialista ország utóbbi negyven évének börtönügyi történetét — terjedelmi megkötöttségek okán, jóformán a semmitmondásig elnagyoltan — külön-külön sorra vegyük. Ehelyett megpróbáljuk felismerni — összehasonlító elemzés révén — a szocialista börtönügy tipikus vonásait, egynemű tendenciáit, s ezzel párhuzamosan igyekszünk feltárni a modellértékű, egymástól elütő nemzeti megoldásokat is.

Hasonló mindenekelőtt a börtönügy egészének fejlődéstörténete, amennyiben az követi a szocialista sorsközösség politikai fordulópontjait. Az államok zömének büntetéstanai koncepciójában és a végrehajtási rendszer felépítésének alapvonásaiban a Dél-, Közép- és Kelet-Európa népi demokráciái szükségszerűen az egyetlen létező szocialista mintát követték.¹⁶

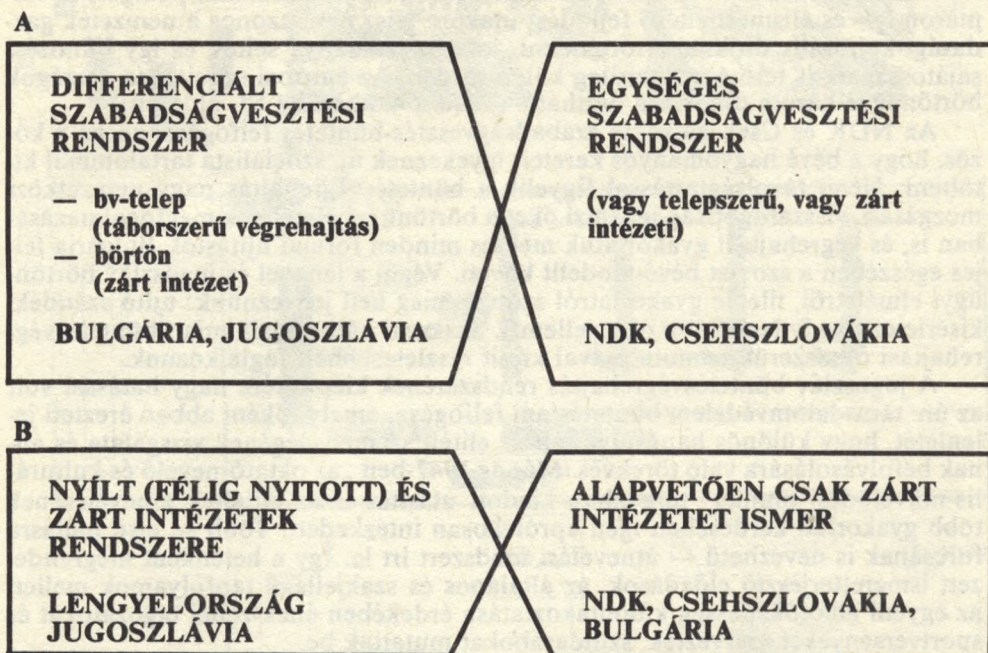
A börtönügyi tudományok képviselői a — húszas évek pozitívizmusától megtisztított, annak csak osztályharcos jellegét megőrző — szovjet büntetőjogot tolmácsolták. Bár kinyilatkoztatásként fenntartottak egynémely klasszikus jogtételt (pl. a törvény előtti egyenlőség, az emberi méltóság figyelembevétele stb. elvét), a gyakorlatban az osztályharc éleződése elmélet félresöpört minden ilyen burzsoá jogi gáncsoskodást. A börtönjog harci eszközzé vált, a büntetőeljárást államigazgatási útra terelték, s a büntetésvégrehajtás a könnyörtelen osztályleszámolás keretétül szolgált.

A szintén keletről jövő politikai olvadás lassan hatott a bűnügyi tudományokra. Csupán a hatvanas években jelentek meg a klasszikus alapelveket és

¹⁵ Az önkormányzat vezető szerve az ún. Aktíva Tanács, mely általában 10-15 főből áll. Feladatuk a bv. intézetben folyó munkák segítése, az elítéltek belső életének szervezése, az elítéltközösségek nevelése. Az Aktíva Tanács az ún. Nagyaktíva élén áll, amelynek létszáma: kb. 150-200 fő. Ezen belül munkaverseny-, oktatási, egészségügyi, kulturális, sport- stb. szekciókba sorolják a fogvatartottakat.

¹⁶ Jugoszlávia kivételével, ahol már az 1951-es Btk. új, szocialista jellegű felelősségi és szankciórendszert igyekezett kiépíteni.

1. KÜLÖNBÖZŐSÉGEK

2. HASONLÓSÁGOK

HÁROM VÉGREHAJTÁSI FOKOZAT

- *enyhe*: első bűntényesek (általában gondatlan) kisebb súlyú bűncselekmények elkövetői részére,
- közepesen szigorú: bűnismétlők, közepesen súlyos (általában szándékos) bűncselekményt elkövetők részére,
- *szigorú*: többszörös visszaesők, állam elleni bűnelkövetők, nagyon súlyos (általában halálbüntetéssel is fenyegetett) bűncselekmények elkövetői számára.

* Ezen belül természetesen léteznek különböző fokozatok

** kivéve az NDK-t, ahol csak két fokozat (enyhe és közepes) létezik

azok garanciáit — a joggyakorlat számára is kötelező érvénnyel — újrafoglalma- zó büntetésvégrehajtási törvények. (Bulgária és Jugoszlávia ezt 1961-ben hajtotta végre. Csehszlovákiában 1965-ben, Magyarországon 1966-ban, az NDK-ban és Romániában 1968-ban, végül Lengyelországban 1969-ben zajlott le ez a fo- lyamat).

A hetvenes évekkel beköszöntő nemzetközi politikai enyhülés és a szocialis- ta táboron belül a nemzeti utak elismerése komoly ösztönzést adott a börtönügyi

koncepciók megfogalmazásához. A nyugati büntetéstani megoldások tudományos elemzése ekkor már nem tiltott gyümölcs, és a börtönügy segédtudományai (a szociológia, a kriminológia, a pszichológia) is rohamléptekkel igyekeznek behozni lemaradásukat. A legtöbb országban megindult a szakmai pezsgés, az immáron fel- és elismert eltérő fejlődési utakon. Hisz nem azonos a nemzetek gazdasági-kulturális öröksége, történelmi, jogi hagyománya sehol, és így bűnözési sajátosságai is természetesen különbözőek. Az európai szocialista országok börtönügye három csoportra osztható. (Lásd a 4. ábrát az 53. oldalon!)

Az NDK és Csehszlovákia szabadságvesztés-büntetés felfogásában a a közös, hogy a bévé hagyományos kereteit igyekeznek új, szocialista tartalommal kitölteni. Némi távolságtartással figyelik a büntetésvégrehajtás nagy nemzetközi mozgásait, visszafogottság jellemzi őket a börtönügyi elméletek megfogalmazásában is, és végrehajtási gyakorlatuk mentes minden formai újítástól. Bulgária teljes egészében a szovjet bévé-modellt követi. Végül a lengyel és jugoszláv börtönügyi elméletéről, illetve gyakorlatról szólván meg kell jegyeznünk: újító szándék, kísérletező kedv leginkább őket jellemzi. Szakmai különútjaik miatt büntetésvégrehajtási rendszerük bemutatásával kicsit részletesebben foglalkozunk.

A jugoszláv büntetésvégrehajtás rendszerének kiépítésére nagy hatással volt az ún. társadalomvédelem büntetéstani felfogása, amely főként abban éreztetni jelenlétét, hogy különös hangsúlyt kap az elítélt személyiségének vizsgálata és annak befolyásolására való törekvés. Már az 1947-ben „az oktató-nevelő és kulturális-művelődési munka” tárgyában kiadott utasítás is az elítéltek átnevelésének több gyakorlati kérdésében igen aprólékosan intézkedett. Több — első hallásra furcsának is nevezhető — átnevelési módszert írt le. Így a hetenként megrendezett ismeretterjesztő előadások, az általános és szakjellegű tanfolyamok mellett az egyéni alkotóképesség kibontakoztatása érdekében ének-zenei tagozatokat és sportversenyeket szerveztek, színdarabokat mutattak be.

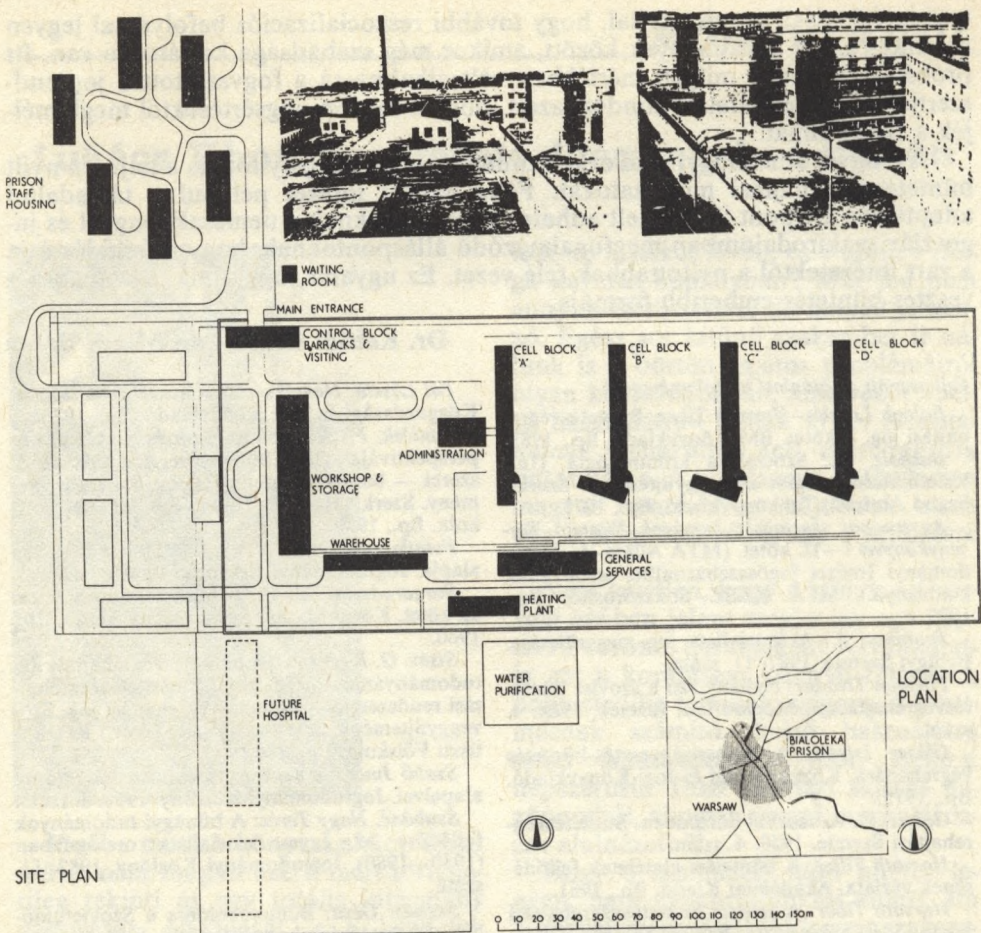
A társadalomvédelem koncepciója először az 1961-es büntetésvégrehajtási törvénykönyvben érhető tetten. Ennek szellemében vezették be a nyitott végrehajtási formát, a pszichológiai módszerekkel segített munkaterápiát és az elítéltek tervszerű, rendszeres személyiségvizsgálatát. Kísérletképpen már korábban is létezett nyitott büntetésvégrehajtási intézet,¹⁷ aztán az itt szerzett tapasztalatok alapján rendszeresítették. A nyílt intézetben a bv-testület csak felügyeli az elítéltek önkormányzata által irányított közösséget. A fogvatartottakat nagyfokú mozgásszabadság illeti meg, amit az is indokol, hogy ezekben az intézetekben mezőgazdasági munkáltatás folyik.

Az elítéltek személyiségének tanulmányozása már jóval korábban, az ötvenes évek elején megkezdődött. 1952-ben ún. felvételi osztályok létesültek, ahol a büntetésüket megkezdőket háromhetes megfigyelés alá helyezték. Minősítésük után kerültek a végleges — letöltő — intézetbe. Az 1961-ben kialakított, majd az 1968 és 1978 között továbbfejlesztett rendszer alapján a személyiségvizsgálatok két szinten folynak: a felvételi osztályokon és a személyiségvizsgáló központokban. Felvételi osztályt minden büntető-javító otthonban létesíteni kell, feladatuk az elítéltek személyiségének megismerése. A személyiségvizsgáló központoknak két típusa alakult ki: az általános, a normálszemélyiségű elítéltek részére és a speciális, az alkoholisták, pszichopáták, az értelmi fogyatékosok számára.

A személyiségvizsgáló központokban korszerű, tudományos csoportok működnek — orvosokból pszichológusokból, pszichiáterekből és szociális gondozókból. Többféle módszer keverékét alkalmazzák: interjút készítenek az elítélttel, tesztekkel töltenek ki vele, orvosi vizsgálaton kell keresztül esnie, feltérképezik

¹⁷ A Pula melletti Valturiban kísérleti jelleggel már 1956-tól működött egy nyitott bv. intézet. Először csak férfiak számára hoztak létre két ilyen javítóotthont, 1977 után pedig négy női és egy fiatalkorú félig nyílt intézetet állítottak fel.

A Varsó melletti bialolekai bv-intézet és alaprajza

szociális körülményeit, tanulmányozzák az őt érintő összes bűnügyi iratot. Mindezt rögzítik az ún. elítéltlapon, ahová bekerülnek a végrehajtás során tett megállapítások is. Így figyelemmel kísérhető az átnevelési program és ha szükséges, módosítani lehet.

A lengyel börtönügy inkább csak kacérkodik a társadalomvédelem koncepciójával. A hangsúlyt a reszocializációra helyezi. Ezt egy rendkívül tagolt, kriminálpedagógiai szempontból is differenciált intézményhálózattal igyekszik megvalósítani.¹⁸ Nem a bíróság, hanem a büntetésvégrehajtás elosztó, vizsgáló központja dönt arról, hogy az elítélt melyik intézetben töltsé le büntetését. E határozat zsinórmértékéül az elítélt kora, előélete, a büntetés mértéke (a még hátra levő idő), demoralizáltságának foka, reszocializációra való alkalmassága, a bűncselekmény jellege és az elítélt pszichikai adottságai szolgálnak.

Talán kritikaként is felfogható, hogy a nagyarányú visszaesők — akik a reszocializáció sikertelenségének élő bizonyítékai — ellen létre kellett hozni az ún. társadalmi adaptáló központokat. Ez utóbbi valójában relatíve határozatlan bűn-

¹⁸ A bv. intézet hét típusának differenciáló hatását még tovább fokozza az a tény, hogy a belső intézeti szabályok szerint mindenütt van általános, enyhített és szigorított rendszer. Az elítélt elhelyezéséről bv. bizottságok döntenek.

tető intézkedés¹⁹ azzal a céllal, hogy további reszocializációs befolyással legyen az elítélte, oly körülmények között, amikor még szabadsága korlátozva van. Itt próbálják ki, hogy milyen mértékben vált alkalmassá a fogvatartott a jogrendszernek megfelelő életre, mindezt azért, hogy a további jogsértésektől megkíméljék a társadalmat.

A lengyel börtönügyi gyakorlat szintén ismeri a félig nyitott és a teljesen nyílt büntetésvégrehajtási módozatokat. Félig nyitott intézet például a társadalmi adaptációs központ is.²⁰ Hitelt adhatunk tehát azoknak a nemcsak lengyel és jogszólvá szakirodalomban megfogalmazódó álláspontoknak, hogy a fejlődés útja a zárt intézetektől a nyitottabbak felé vezet. Ez ugyanis, úgy tűnik, a szabadságvesztés-büntetés emberibb formája.

Dr. Kabódi Csaba—dr. Mezey Barna

Felhasznált és ajánlott irodalomjegyzék

- Balogh László—Horváth Tibor: Büntetésvégrehajtási jog. I. kötet. BM Könyvkiadó. Bp., 1983.
- Bucholz, H.: Szocialista kriminológia. (In.: Kriminálpszichológiai szöveggyűjtemény. Szerk.: Szabó András.) Tankönyvkiadó, Bp., 1975.
- Az európai szocialista országok Büntető Törvénykönyvei I—II. kötet. (MTA Állam- és Jogtudományi Intézet jogösszehasonlító osztályának kiadványa.) MTA KESZ Soksorosító. Bp., 1973.
- Feofanov, J.: A szocialista jog megszületése. Belügyi Szemle, 1987. 11. szám.
- Filemon Tivadar: Néhány szó a szovjet büntetésvégrehajtásról. Módszertani füzetek. 1984. 4. szám.
- Gláser István: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1975.
- Golcev, V.: A butirkai börtönben. Büntetésvégrehajtási Szemle. 1958. 4. szám.
- Horváth Tibor: A büntetési elméletek fejlődésének vázlata. Akadémiai Kiadó. Bp., 1981.
- Horváth Tibor: A szovjet büntetésvégrehajtási jog fejlődésének vázlata. Belügyi Szemle — Külföldi Figyelő. 1978. 27. szám.
- Karpec, I. I.: A büntetés társadalmi, jogi és kriminológiai kérdései. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1978.
- Az októberi dekrétumok és az első szovjet alkotmány (válogatta, szerkesztette Kovács István). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1980.
- Az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság Büntető Törvénykönyve, Büntető Eljárási Törvénykönyve és Birósági Szervezeti Könyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1961.
- Pál László: Nevelés a büntetésvégrehajtásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1976.
- Paniček, F.: A szabadságvesztés problémái és perspektívája. (In.: Büntetésvégrehajtási rendszerek — büntetésvégrehajtási jog. Szöveggyűjtemény. Szerk.: Horváth Tibor.) Rendőrtisztai Főiskola. Bp., 1980.
- Pointkovszkij, A. A.: A büntetőjogi felelősség alapja. Jogtudományi Közlöny. 1960. 4. szám.
- Sargorodszkij, M. D.: A büntetőjogi büntetés. II. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1960.
- Sisov, O. F.: A szovjet büntetésvégrehajtási jog tudományának története. (In.: Büntetésvégrehajtási rendszerek — büntetésvégrehajtási jog. Szöveggyűjtemény. Szerk.: Horváth Tibor.) Rendőrtisztai Főiskola. Bp., 1980.
- Szabó Imre: A szovjet szocialista büntetőjog alapelvei. Jogtudományi Közlöny. 1950. 8. szám.
- Szabóné, Nagy Teréz: A bűnügyi tudományok fejlődése az egyes szocialista országokban (1950—1980). Jogtudományi Közlöny. 1982. 11. szám.
- Szénási Géza: Büntetőkolónia a Szovjetunióban. Büntetésvégrehajtási Szemle. 1958. 6. szám.
- Az SZKP Kongresszusainak, konferenciáinak és Központi Bizottsági plénumainak határozatai. I—II. rész. Szikra. Bp., 1954.
- Sztálin, I. V.: Az állam és jog néhány kérdése a sztálini tanítások tükrében. (A Magyar—Szovjet Társaság Jogtudományi Szakosztálya által készített tanulmánygyűjteményből.) Bp., Athenaeum, 1952.
- Sztálin, I. V.: A pártmunka fogyatékoságairól s a trockista és egyéb kétkulacosok felszámolását célzó rendszabályokról. Szikra. Bp., 1949.

¹⁹ Ez az intézéstípus tulajdonképpen egy átmeneti forma: az ide utalt személyt még korlátozzák, ellenőrzik, de jogállása, életmódja a szabad életben levőkhöz hasonlít. Tévedés lenne a magyar szigorított őrizettel egy kalap alá venni, mert csak céljában — a visszaesőkkel szembeni büntetés gondolatában — emlékeztet rá, módszerei teljesen mások.

²⁰ Az 1966. évi szabályzat vezette be az átmeneti büntetőintézetekben a nyitottságot. Ennek meghirdetett elvei a következők: a helyiségek 24 órán keresztül nyitva hagyhatók, szabad az intézet területén, és a bv. igazgató jóváhagyásával másutt is látogatókat fogadni, az intézet napirendjének összeállításában közreműködik az elítéltek önkormányzata, de felelőssé is tehető azok megtartásáért, a kötelező foglalkozások után mindenki azt csinál, amit akar, az ide utalt elítéltek saját ruhájukat hordják, leveleket korlátozás nélkül küldhetnek, kaphatnak. A közeli hozzátartozók fogadásának zavartalanságát elkövetett helyiségekben biztosítják. A munkáltatás felügyelet nélkül zajlik. Az önkormányzat szabadon választott, de a bv. igazgatója által jóváhagyott testület.

Lukács Tibor: Szervezett dilemmánk: a börtön

Lukács Tibor
Szervezett dilemmánk:
a börtön

Jövöbe mutató könyv Lukács Tibor műve, nem csupán azért, mert történetileg tekinti át egy totális intézmény változását, alakulását, s a kezdetek kezdetétől vizsgálja a börtönrendszerek sajátosságait, eljutva a lehetséges távlatok felvázolásáig, hanem a szerző szemlélete is erről győzi meg a börtönügyben kevésbé járatos olvasót.

A könyv elsősorban annak a széles, ám tájékozatlan közvéleménynek szól, amely tárgyyszerű ismeretek híján óhatatlanul előítéletek hordozója. Tudja, hogy van, tudja, hogy szükséges, elfogadja, hogy az ő védelmét (is) szolgálja, de nem, vagy alig ismeri belső világát, működésének rendjét, talán soha nem hallott-olvasott világosan megfogalmazott büntetvégrehajtási célokról, nevelésközpontú büntetvégrehajtásról.

Honnan is ismerné e zárt világ törvényszerűségeit, veti fel a szerző, ha olyan a börtön, mint a tinta: „közé-

ledésre festéket lövell, és eltűnik a maga kavarta homályban? Már ma nem ennyire elérhetetlen, de milyen jellemző. Egész sor kitűnő szakember ír nálunk is a börtön sajátos problémáiról olyan kiadványokban, amelyeket »belső használatra« adnak ki... A tinta-halnak menekülnie kell, ezért rejtőzik tintasötétbe. A börtönnek, különösen a magyar büntetvégrehajtásnak nincs oka a szégyenkezésre, így a rejtőzésre sem.”

Nem véletlen, hogy a könyv a *Gyorsuló idő*-ben jelent meg, s így egy népszerű sorozat darabjaként felvállalhatja azt a korántsem könnyű feladatot, hogy eleddig tabunak, szigorúan bizalmasnak számító, belső használatra szánt ismereteket közvetít, elemez, népszerűsít. Teszi mindezt sajátos nézőpontból, ahogy a szerző meghatározza: alulnézetből.

Hogy e szemléleti mód hiteles legyen, napi gyakorlatunktól eltérő, ám a közvélemény által jól ismert szakszavakat használ, az elítélt következetesen *rab* a könyvben, a büntetvégrehajtási intézetek pedig összefoglaló néven *börtönök*. Ez az egyszerűsítés természetesen simul a mondanivalóhoz, hiszen fokozati különbségekkel a könyv behatóan nem foglalkozik, ahol pedig szükség van megkülönböztetésre, ott a megfogalmazás árnyaltsága áthidalja ezt a terminológiai egyszerűsítést.

A hat fejezetre tagolódo mű sorra veszi a totális intézmény jellemzőit, vizsgálja a büntetvégrehajtás helyét a társadalmi munkamegosztásban, működési mechanizmusát, az izoláció eszközeit, módszereit, taglalja azt az önelmentmondást, amely a korszerű büntetvégrehajtási célok és a hagyományos struktúra, a múltból örökölt lehetőségek között feszül.

Napjaink valósága, a büntetésvégrehajtás dinamikus változása jól érzékelhető a Lukács Tibor könyvében jelzett, és felismert dilemmát: „Egy minden ízében rideg, eleve bizalmatlanságot sugárzó, a személyiséget egy majdani kiegészülés érdekében mindentől megfosztó börtön aligha alkalmas arra, hogy neveljen, formáljon, és a személyiséget — ahogy a törvény hangsúlyozza — törvénytisztelő állampolgárként adja vissza a társadalomnak. Erre a börtönt alkalmassá kell tenni, és ez — ahogyan látni fogjuk — nem lehetetlen.”

Ezt az utat, a személyiség sokoldalú nevelésére alkalmas börtön létrejötténét folyamatát járja végig, kíséri figyelemmel a könyv. Nagy kitérőkkel, természetesen, hiszen vissza kell nyúlni az időben, be kell mutatni a magyar börtönügy fejlődéstörténetét. Foglalkoznia kell a börtönártalmakkal, a tér- és időélmény benti sajátosságaival, a szexualitás és homoszexualitás kérdéseivel.

A könyv egyik legtanulságosabb fejezete a „rabtársadalom”, a börtönbeli mikrovilág érzékletes ábrázolása. Mi az oka annak, kérdezi a szerző, hogy földrajzilag egymástól távol eső rezsimlakói — feltéve, hogy az intézmény megközelítőleg azonos célokat tűz ki, és hasonló módszereket használ — nagyjából azonosan viselkednek? Mindegy, hol van a börtön, Szegeden vagy Dél-Amerikában, a Szovjetunióban vagy Olaszországban. Ezzel a kérdésfelvetéssel a szerző elérkezik a formális és informális struktúrák, kapcsolatok elemzéséhez, amely — óhatatlanul — az elavult és korszerű büntetésvégrehajtási célok és viszonyok bemutatásával jár.

„Minél egyetemesebb az egyetemes intézmény, minél mélyebben alázza meg az ember énképét, az emberi méltóságot, annál biztosabb, hogy a börtöntársadalom vezetését átveszi az informális struktúra”, amelynek hatása egyenes arányban van a börtönben alkalmazott megfosztásokkal, tehát a börtönártalmakkal. Kemény szavak.

A büntetésvégrehajtás egy évtizeddel ezelőtti, gyakorlati gondokat okozó dilemmája cseng vissza a mondatokból. Ma már tudjuk, hogy „az emberek nem védekeznek, ha nincs mi ellen védekezniük”, de tudjuk azt is, hogy ahol „csak” az őrzés a fontos és a biztonság az egyetlen érték, ott az elítéltek is szívesebben védik személyiségük integritását.

Mindezok számára hasznos olvasmány a könyv (némiképp eredeti céljától eltérve, vagy azt kiegészítve), akik elítéltekkel foglalkoznak. Különösen azok a fejezetek, amelyek bepillantást engednek abba a zárt, szigorúan rétegződött, sajátos mikrovilágba, amely erőterét a zárkaajtó mögött szervezi meg, s amelyről bizony a sok-sok áttekintés ismeret — nem elegendő.

E tévhiteket oszlató könyv szembenéz a közvélemény általánosító, szólamyszerű megállapításaival. „A börtön a bűnözés iskolája” gondolatklisé cáfolatául bemutatja a korszerű büntetésvégrehajtási törekvéseket. Elemzi a munkáltatás gondjait, teendőit, felsorakoztatja az akadályozó tényezőket, felveti a társadalmilag hasznos munkához való jog, a teljes foglalkoztatás elve, valamint a nyereségorientált vállalati érdek közti ellentmondást, és nyitottságigényével összhangban adatokkal szolgál a bv. vállalatok termelési értékeiről.

Ugyanakkor utal arra a sajátosságos helyzetre is, amelybe a börtönben szakmát szerzett, s e szakmában becsülettel helytálló elítélt kerül akkor, ha szabadul. Nem mondhatja nevelője neki, hogy: „Megérte!”, mert a börtönben ledolgozott évek nem számítanak bele a nyugdíjba. Ezúttal is nyomjelzőt küld a szerző a jövőbe: legyen az elítélt „dolgozó ember bent is, akire kiterjed a társadalombiztosítás (költségei előteremtésében maga is részt vesz), és maradjon dolgozó ember kint is, számítsák be a tisztességesen elvégzett munkáját.” Természetesen csak annak, aki ezt megérdemli.

A változatközből is érzékelhető, hogy Lukács Tibor úgy rajzol hiteles képet a

magyar büntetésvégrehajtásról, hogy közben szinkronban van a bv. legújabb törekvéseivel. Érintse az a nevelés, az őzés vagy a munkáltatás kérdését. Természetesen nem foglalkozik mindezzel, a teljesség követelményéről lemond. Mellőzi a fiatalok, a fiatal felnőttek, a nők sorsának bemutatását, nem foglalkozik az előzetes letartóztatottak, a visszaesők, a szigorított őrizetesek életével, s figyelmen kívül hagy olyan jellegzetes és markáns problémakört, mint a cigány származású elítéltek börtönbeli helyzete. Csupán megemlíti a pszichopáták, a gyógyító-nevelő csoportba kerülők sorsát alakító tényezőket, és ugyancsak futólag érint számos más, büntetésvégrehajtási élethelyzetet. Az általánosan megragadható (és tetten érhető) lényegi jegyeket mutatja be.

Amilyen érintőlegesen — inkább a jövő, a lehetőségek felől megragadva — tárgyalja az öntevékeny szervezetek funkcióit, olyan árnyaltan és kimerítő részletességgel foglalkozik a hírek, információk izolációt csökkentő hatásával. Nem hiábavaló bővebben idézni ezt a büntetésvégrehajtás kiadványában: „A rab bizonyos mennyiségű és minőségű információval érkezik a börtönbe. Ez az információs kontingens valameddig ellenáll a beltenyészet álhíreinek, de ha már hosszabb ideje tart az izoláció, elhomályosul az egyéni ismeretanyag, vagy elavul az eltelt idő alatt... Az a törekvés tehát, hogy a rab kapjon minél több információt a

külvilágból, olvasson újságot, hallgasson rádiót, nézzen televíziót, nem a liberális megnyilvánulása!”

Az elszigeteltség eltorzítja a bentlakók szemléletét, deformálja a politikáról, társadalomról, erkölcsről kialakítható képet, mignem a torz nézetek megszilárdulásával a bűnözők önigazolását újabb érvek támasztják alá. A korszerű büntetésvégrehajtásnak ez ellen tennie kell, be kell látnia, hogy az elszigetelés lehető csökkentése nemcsak a rabok, hanem a saját és nem utolsósorban a társadalom érdekeit is szolgálja.

Befejezésül: előbb pattant ki vita egy setesuta Élet és Irodalom-beli recenzió ürügyén Lukács Tibor azon megjegyzéséről, hogy szegényes a börtönirodalom, mielőtt a vitatkozók a könyvet olvashatták volna. S a mundér jó értelemben vett becsületét az Élet és Irodalomban és a Heti Híradóban egyaránt elítéltek védték. Lelkesen fejtegetve, hogy a börtönirodalom korántsem szegényes. Börtönirodalmon persze nem a szaktudományos munkát értették, hanem a börtönben születő irodalmi alkotásokat.

Az viszont beszédesen kiderült, hogy szenvedélyesen védelmezték — a közvélemény előítélete ellenében — eredményeiket, eredményeinket: a szólás, a nyilvánosság jogát. És — teszem hozzá — erejét. Miként tette azt Lukács Tibor könyve.

Turbók Attila

Valkai Zsuzsa: Miért isznak a nők?

A női alkoholizmus kórrajzának elkészítését vállalta magára egy pszichológusnő, aki mindennapi munkája során találkozik a jelenséggel. Az általa idézett adatok aggasztóak! Míg a két világháború között tíz kórházban kezelt férfi betegre egy alkoholista nő jutott, ma — a kórházi és gondozói adatok tükrében — minden öt alkoholista férfira egy alkoholista nő esik, vagyis a részeges nők a részeges férfiak 20%-át teszik ki. Egyes megyékben a kórházak alkoholelvonó osztályán ugyanannyi nőt ápolnak, mint ahány férfit. Az arány itt egy az egyhez.

A becsült statisztikák alapján 100 000 alkoholfogyasztás problémájával küzdő nő él ma Magyarországon. A gondozókban és a különféle osztályokon csupán 22 000-et tartanak nyilván. Tehát az alkoholfogyasztással küszködő nőknek csak 22%-a fordul segítségért, illetőleg jut valamilyen formában ápoláshoz. De hol marad a hiányzó 78%? Megbélyegző a kórházi kezelés?!

A szerző tapasztalatai szerint mind a női betegek, mind azok hozzátartozói titkolják az alkoholizmusukat, szinte a végsőig. Ha jobban belegondolunk,

ez érthető is, hisz nem alakult ki a társadalomban a megértő-támogató viszonyulás, de a jelenség magyarázatára se fordítottunk eddig kellő gondot. A köztudatban csupán előítéletek és felszínes értékítéletek élnek. (Ami azt illeti, nem csupán a női alkoholizmussal összefüggésben figyelhető meg hazánkban a gyengék és elesettek iránti társadalmi szolidaritás hiánya!)

Bár Valkai Zsuzsa azt írja könyve előszavában, hogy művével azokon a nőkön szeretne segíteni, akiket veszélyeztet vagy már károsít is az alkohol: mégis azt gondoljuk, hogy írásával mindazoknak meg kell ismerkedniük, akik nyitottak az emberi bajok és problémák iránt, valamint tagjai olyan intézményrendszereknek és csoportoknak, amelyeknek feladata az alkoholisták befogadása és gyógyítása!

A szerző szerint, ha alkoholizmusról beszélünk, Magyarországon többnyire mindenki a férfiak alkoholizmusára gondol. Pedig a tapasztalatok azt mutatják, hogy a nők szervezete — kevesebb italtól is — jobban károsodik, mint a férfiaké. Nagyobb mértékű náluk az italozás következtében kialakuló rokkantsági fok is, mint az ugyanolyan életkorú, ugyanolyan italozástörténettel bíró férfiaknál. Hisz a nők addig titkolják káros szenvedélyüket, amíg betegségük igencsak előrehaladott stádiumba nem kerül.

A rejtőzködés, a zugivás és az italozáshoz kapcsolódó problémák eltitkolása mögött a nők stigmától, megbélyegzéstől, kiközösítéstől való félelmet fedezhetjük fel. Tapasztalati tény, hogy az alkoholista nők férjével a közvélemény sokkal inkább együttérz, mint az alkoholista férfiak feleségével. A két nem eltérő megítélése Valkai szerint a családban elfoglalt helyzetükkel, szerepükkel függ össze. A nőktől rossz néven veszik, ha életük központi magja egy eszme, egy hivatás, ha önmaguk problémáiba túl mélyen belebonyolódnak. A nő legyen altruista, azaz férje,

szülei, gyermekei — tehát a körülötte élő emberek — támasza.

Ha mégis hivatást választ a nő, az fontosságban kerüljön a második helyre, s az elsőt a család, a hozzátartozókhoz való kapcsolat álljon. Ezzel szemben a férfi magától értetődő természetességgel teheti kulcspozícióba önmagát, hivatását, fontosnak tartott eszméit, érdekeit. Nyugodtan lehet egoista.

Egyetérthetünk Valkaival abban, hogy egy nőnek — lett légyen férjezett vagy hajadon — igen sokféle szerepet kell betöltenie a férfi életében. Elvárják tőle, hogy jó anya, kellemes társ, ragyogó szerető, teljes értékű munkatárs, aktív állampolgár legyen, és a háztartást is tökéletesen lássa el. Ha véletlenül nagyobb sikereket ér el, mint egy férfi, rögtön elnevezik nőietlen, rámenős, szemérmetlen törtetőnek. A részeges nő oly erős társadalmi igényt vesz semmibe, hogy még a nemzet jövőjének veszélybe sodrásával is megvádolják. Mindezek hatására a mértéktelelenül ivó nő elhiszi, hogy szánalmasabb férfi sorstársánál, és ezért magányosan, titokban iszik. Megrázó interjúkkal teszi a szerző eme állítását hitelessé.

De milyen az alkoholista nő? Öröklött tulajdonságai vagy környezetének adottságai tehetők-e inkább felelőssé? Különböznek a férfi alkoholistától? Vannak típusai? Miként oldja meg problémáit az egészséges nővel összehasonlítva? Milyen a szexuális élete és munkaképessége? Melyek azok a társadalmi, pszichológiai és biológiai tényezők, amelyek alapvetően meghatározzák a nő ivási viselkedését? Ezekre a kérdésekre kereste a szerző a választ — jelentős elméleti tudás és rengeteg gyakorlati tapasztalat birtokában —, s próbálta körüljárni őket egy-egy fejezetben. Sebészi pontossággal szeletelve a női lét egyes rétegeit, empátiás következetességgel kutatva az okokat.

Az öröklés vagy a környezet determinálja az alkoholista magatartását? A szerző szerint: is-is. A hormonsúly, az agyi elégtelenség kétségtelenül komoly szerepet játszhat az alkoholizmus kialakulásában, de a környezet, a

tanult magatartás ugyanolyan mértékben felelős. Valkai hivatkozik azokra a statisztikákra, amelyek alapján az alkoholista szülők gyermekeit nagyobb százalékban fenyegeti az alkoholistává válás réme, mint az absztinens, szeszital fogyasztásától tartózkodó szülők leszármazottjait. Ugyanakkor nem felejt el, hogy a családi környezet szerepe mértéktelelenül ivó nőknél különösen fontos. Hisz a leánygyermekek gyakrabban azonosulnak az apjukkal, mint az anyjukkal, s régebben inkább az apák ittak.

Valkai szerint rendkívüli szerepe van a szülő—gyermek kapcsolatnak az alkoholizmus kialakulásában. Vizsgálatai azt mutatják, hogy míg az alkoholista nők kapcsolata őseikhez tartósan fennálló feszültségeket hordoz, szélsőséges érzelmi hullámzással jár, addig az egészséges nők harmonikusan viszonyulnak szüleikhez.

Az egészséges és alkoholista nők iskolai, valamint szakmai pályafutásait összehasonlítva azt tapasztalta a szerző, hogy az alkoholbetegségre hajlamos nők a legkisebb kudarcotól is megfutamodnak, könnyen munkahelyet változtatnak, kórházba utaltatják magukat különböző szervi betegségekkel, s mindent újra akarnak kezdeni. (De többnyire csak megisméltődnek a nehézségek, a kudarcok. Saját árnyékát ugyanis senki nem lépheti át.) Ritkán gondolkodnak előre, másoktól várják problémáik megoldását. Önbecsülésük alacsony, énazonosságuk gyenge, konfliktustűrő képességük gyenge.

A szerző úgy véli, hogy a női szervezet biológiai sajátosságai is összefüggésben állnak, állhatnak az alkoholizmus kialakulásával. Úgy tűnik, a nők jobban ki vannak szolgáltatva biológiai „szelf”-jüknek, mint a férfiak. Jól hamarabb, háromszor kisebb mennyiségtől jutnak el a mérgezett részegség állapotába, mint a férfiak. Alkoholfüggőségük is rövidebb idő alatt alakul ki. A szerelem és a szexualitás terén is jelentős különbségeket fedez fel Valkai az egészséges és az alkoholista nők között.

Miért is isznak a nők? Ha a könyv elolvasása után megkíséreljük a választ adást, óhatatlanul nyakunkba szakad egész kultúránk problémája; a nemi szocializáció kérdése, a nemi szerepek dolga, az egyenjogúság csapdái. Felmerülnek a legkülönbélebb, egymásnak is ellentmondó társadalmi, családi és speciálisan férfi-elvárások. Az útkeresés, az értékvesztés, a válás nyomasztó nyűgei... és még sorolhatnánk tovább!

Valkai arra a következtetésre jut, hogy az alkoholista nők jóval nagyobb arányban problémaivók, mint a férfiak. Náluk az ivás tradicionális társas örömszerő jellege csekély. Alapvetően feszültségoldás céljából fogyasztanak szeszes italt. „Elisszák” azokat a problémákat, amelyeket nem tudnak megoldani. Ugyanakkor a problémaivó nőknek egy másik csoportja teljesen elutasítja nemi szerepét és felvesz egy férfias életstílust. Ez kevésbé van megterhelve egymást keresztező elvárásokkal, így az ide tartozók hedonistább módon isznak, könnyebben csinálnak karriert, sikeresebben zárkoznak fel a

férfiakhoz, de rendszerint lemondanak a női lét fontos dimenzióiról... (Az előbbieket pl. azért isznak, mert nem tudnak megtartani egy férjet, az utóbbiak viszont meg sem ismerik néha az anyaság érzését.)

Van kiút? A pszichológus mindenestre igyekszik megtalálni és hozzásegíteni betegeit a menekülés egyéni útjaihoz. Felhasználva minden csekélyke, halovány lehetőséget, mely az adott személyiségben rejlik. Ez a legtöbb, amit a gyógyító ember megtehet... Továbbgondolva a szerző felvetéseit, rá kell jönnünk, hogy a probléma általánosabb igényű megoldásához a társadalom egészének erőfeszítése szükséges. Vagyis a politikának, a társadalom- és szociálpolitikának lehetővé kellene tennie az álegyenjogúság felszámolását, hogy nagyobb mértékben legyenek választhatók és teljesíthetők a női élethivatások. Valkai műve jó ürügy arra, hogy halmozódó problémáink közepette belássuk, társadalmunk egészséges jövője érdekében — újra kell gondolnunk az úgynevezett nőkérdést.

Dr. Kövér Ágnes

| Nemzetközi tapasztalatok

Módosítják a büntető-törvényeket Lengyelországban

A lengyel minisztertanács elnöke nemrég felállította a büntetőjog megreformálásával foglalkozó bizottságot. Ennek feladata, hogy kidolgozza a büntető törvénykönyv, a büntetőeljárás törvénykönyv és a büntető végrehajtási törvénykönyv módosításának végző tervezeteit.

Mint Tadeusz Skóra, az igazságügy-miniszter első helyettese elmondja, az érvényben lévő büntetőjogi kodifikációk több mint 15 éves gyakorlati tapasztalatai, a jogásztársadalom véleménye, valamint az utóbbi idők társadalmi és gazdasági változásai szükségessé teszik a büntetőjog, a büntetőeljárás-jog és az ítéletvégrehajtás szélesebb körű reformját. A büntető törvénykönyv és a büntető végrehajtási törvénykönyv keretében szabályozott kérdések jelentős részét egyes törvények időközben lényegesen módosították. Ezeket az ad hoc jellegű módosításokat a társadalmi és politikai helyzet tette szükségessé. Most, az ország stabilizálódása közepette érkezett az átfogó és tartós szabályozás ideje. (...)

A bizottság megvizsgálja majd a fő és mellékbüntetések fajtáit. A cél a rugalmasabb ítélkezés annak érdekében, hogy a nem elzárással járó büntetések (...) szélesebb körű kiszabásával megfelelő büntetéspolitikát lehessen alkalmazni. Új szemléletre van szükség a rendőrhatalóság felügyelet intézményénél is, hogy ez a forma biztosítsa az elítéltek jobb átnevelését.

Fontos kérdés egy olyan büntetőeljárás modell kidolgozása, amely teljes

mértékben szavatolja a terhelt védelemhez való jogát és ügyének sokoldalú kivizsgálását, ugyanakkor lehetőséget nyújt a büntetőeljárás optimális folytatására. Meg kell vizsgálni azt is, hogyan illeszkedik be a büntetőeljárásba a gyorsított eljárás legutóbb elfogadott modellje. Rugalmasabb elvekre van szükség a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásánál, mindenekelőtt az elítéltek reszocializálása folyamatát kell nagyobb mértékben egyéniesíteni és a nevelő ráhatás egyes elemeivel (különösen a munkával) gazdagítani. A visszaeső bűnözőkkel kapcsolatban jobb büntetőjogi megoldásokot kell kidolgozni. (...) Például szorosabb kapcsolatot kell kialakítani a büntetésvégrehajtási intézetek és a társadalom között annak érdekében, hogy lehetőség nyíljon a büntetésüket letöltő személyek újbóli beilleszkedésére.

A bizottság előtt nehéz és időigényes feladatok állnak. Ezért a minisztertanács elnökének rendelete értelmében a jogalkotási munkák 1990-ig tartanak majd. A bizottság működésének egész időszakában a büntetőjoggal kapcsolatos időszakos jogszabálytervezeteket kidolgozó központi államigazgatási szervek minden egyes esetben kötelesek kikérni a bizottság véleményét. (*Rzeczpospolita*)

Kína és a bűnözés

Nemrégiben botrányos eset fordult elő egy pekingi pályaudvaron. A dél-kínai parasztok által a fővárosba küldött, eladásra szánt, csaknem 25 tonna dinnyét körülbelül száz, egymással is

verekedő utcai árus széthordta, a kerítésen keresztüldobálta és elszállította.

A szervezett bűnözéssel szembeni keményebb fellépés során mintegy 600 bűnbandát tettek ártalmatlanná Pekingben. A China Daily szerint e bandák tolvajokból, huligánokból, nemi bűncselekmények elkövetőiből és csalókból álltak.

Hopej tartományban egy huszonegy tagú bűnbanda nemrégiben jelentős mennyiségű építési anyagot lopott el. Betörték állami raktárakba, behatoltak építkezési helyekre, teherautóikkal a jogtalanul szerzett javakat Kína különböző pontjaira szállították. Új, speciális szabályokat fogadtak el a közel múltban, hogy a rádió és televízió létesítményeit megóvják az eltulajdonítástól.

A bűnözésről tartott szakértői tanácskozás szerint, amelyet Henanban szerveztek, a fiatalok számára a pénz és a szex a legfőbb motiváció a bűnelkövetésre. Ezt ösztönzik a szerencsejátékok és a prostitúció, amelyek a nyolcvanas években ismét megjelentek Kínában.

Hibáztatják a „burzsoá életstílust” és azt, hogy a partvidék nyílt városában a fiatalok külföldi üzletemberek életmódját láthatják. Ezért megújuló erővel hangsúlyozzák az ideológiai nevelés fontosságát, a fizikai munka tapasztalatait.

Csen Tien-Hsziang, a legfelsőbb bíróság elnöke a törvényhozás előtti beszámolójában elmondotta, hogy a gyilkosságok és nemi erőszakok száma csökkent az elmúlt évben, a tulajdon elleni bűncselekmények száma viszont megnőtt. (*Financial Times*)

Zsúfoltak a brit börtönök

Súlyos túlzásúfoltosság, higiénia nélküli állapotok, az erőszakos cselekmények növekvő száma jellemzi a brit

börtönöket, amelyek állaga már-már „nemzeti szégyen”, és ahol hamarosan súlyos baj lehet, ha nem hoznak átfogó intézkedéseket.

Februárban a Glasgow-ban lévő Barlinnie börtön annyira túlzásúfolt lett, hogy az intézet vezetői nyolc napon át elutasították minden új elítélt felvételét. A bírálók szerint pusztán a szerencse játszott közre, hogy nem történt börtönlázadás azokban a napokban, hetekben.

Az Egyesült Királyságban a legnagyobb jelenleg a börtönlakosság Európában, a bírálók szerint részben a Thatcher-kormányzat kemény büntetőpolitikája következtében. A vizsgálatok gyakran olyan embereket is börtönbe küldenek, akik ezt egyáltalán nem érdemlik meg, és a szabadságvesztés-büntetés alternatív lehetőségeit egyáltalán nem veszik figyelembe. Úgy tűnik, hogy a szigorú ítélkezési gyakorlat sem vezetett el a várt eredményhez, hiszen egyedül az elmúlt év során Angliában és Walesben az elkövetett bűncselekmények száma 7%-kal növekedett.

Az a kormányzati terv, hogy 1995-ig további 14 000 elítélt számára teremtenek helyet a börtönökben, már most kudarcra van ítélve, hiszen több mint 8000 fogollyal több van az angliai és walesi börtönök falai mögött, mint ahányat az előírások betartása mellett befogadhatnának. A próbára bocsátás lehetőségeit jelentékeny mértékben szűkítették, különösen az öt évnél hosszabb időtartamú börtönbüntetésre ítéltknél, akikre erőszakos bűntettek vagy kábítószer-kereskedelem miatt szabtak ki büntetést.

Ez tovább élezi a helyzetet és rontja a börtön visszatartó, átnevelő hatását, ha ilyenről még egyáltalán szó lehet. A börtönök ügyében a radikális javulásnak elsősorban az anyagi lehetőségek korlátai vetnek gátat. S valószínűleg több ezren börtönben élnek meg ennek az évszázadnak a végét is. (*Newsweek*)

180 éve született Honoré Daumier a XIX. századi francia művészet kiemelkedő alakja. A polgári igazságszolgáltatás kritikáját nyújtja egyik híres Őné a szó, védekezzék, hiszen ön szabad! című grafikájában.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Bajai Mária újságíró, a Könyvtáros c. folyóirat munkatársa; **Beck Gyöngyi** bv. százados, a Fiatalokorúak Börtöne és Fogháza pszichológusa; **Berberovics László**, a Rendőrtiszti Főiskola II. évfolyamos hallgatója; **dr. Csetneky László** bv. őrnagy, a Rendőrtiszti Főiskola főtanára; **dr. Kabódi Csaba** egyetemi adjunktus, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar büntetőeljárásügyi tanszék; **Dr. Kövér Agnes** bv. főhadnagy, az Országos Parancsnokság nevelési osztályának főelőadója; **dr. Lőrincz József** bv. alezredes, a Rendőrtiszti Főiskola büntetésvégrehajtási tanszékének vezetője; **Máthé Zoltán** bv. főhadnagy, az Országos Parancsnokság biztonsági osztályának főelőadója; **Matiasovics Mária** bv. százados, a Fiatalokorúak Börtöne és Fogháza nevelője; **dr. Mezey Barna** egyetemi adjunktus, ELTE Állami és Jogtudományi Kar magyar állam- és jogtörténeti tanszék; **Ruzsonyi Péter** bv. hadnagy, az Országos Parancsnokság nevelési osztályának főelőadója; **dr. Tóth Kovács János** bv. alezredes, az Országos Parancsnokság egészségügyi osztályának vezetője; **Turbók Attila**, a Heti Híradó olvasószerkesztője; **Varga Géza** bv. főhadnagy, az Országos Parancsnokság biztonsági osztályának főelőadója.

Ára: 10 Ft
